

bet: « Remigius, vir clarus, tam divinis quam sæcularibus litteris sufficienter instructus, inter alia Explanationem in Genesim scripsit. Sed et super Psalterium commentum insigne composuit. Habetur nihilominus et aliud ejus commentum, quod scripsit super Donatum. » Cum Anonymo Mellicensi faciunt codices Tegernseensis et Garstensis, quorum uterque sæculi fere duodecimi est. Idem codices etiam sub Remigii nomine *Commentarium in Pentateuchum* ostentant hoc initio: *Deuteronomium lex secunda dicitur*; etc.: id quod in Paumgartenbergensis monasterii ord. Cistere. in Austria codice, sæculo tamen XIV vix antiquiore, quoque observavimus. Verum in opus non Remigii Antissiodorensis, sed Rabani Mauri archiepiscopi Monguntini, inter cujus excusa opuscula etiam prostat, esse postea deprehendimus. Itaque, eo prætermissis, ad edendum solum Remigii Commentariorum in Genesim operam conferre visum fuit. Quo in labore maxime mihi profuit adm. RR. PP. Adalberti Düstl ascetæ Tegernseensis et Petri Oberhuebers superioris Garstensis humanitas, qua ille integrum opus ex eleganti sui monasterii codice exscripsit, hic vero alterum e sua bibliotheca

exemplum subgessit, Tegernseensi longe castigatiu exaratum, ad cujus etiam fidem nostram editionem præcipue adornavimus. Cæterum ipsum Remigii opus grave, succinctum ac elegans est, omninoque ad eum modum compositum quem in Commentario Remigii in Psalmos dudum Sixtus Senensis observavit, nempe in quod Remigius ita veterum Patrum sensa transtulerit, ut tamen etiam quædam de suo adjecerit, idque pro more sæculi sui, quo usus antiquiorum scriptorum commentaria expilandi late obtinebat. Nuntiatum non ita pridem publice fuit esse quemdam eruditum in Italia virum, qui Remigii nostri Commentaria in plerisque omnibus divinae auctoritatis libros feliciter detecta prelo apparet; quod ut verum sit ex animo optamus. Illud omnino certissimum est adm. R. P. Felicem Wyrtenberger, doctissimum ex ordine Servorum beatæ Mariæ Virg. virum, nunc totum in eruendis gravissimis et elegantissimis Herrici monachi Antissiodorensis homiliis versarii; quod eo libentius hoc loco commemoro, quod ejusdem Herrici diligens quondam auditor et nobilis discipulus Remigius exstitit. Sed de his plura in medium afferendi occasionem alibi nanciscemur.

REMIGII

MONACHI S. GERMANI ANTISSIODORENSIS, ORDINIS S. BENEDICTI

OPERUM PARS PRIMA. — EXEGETICA.

COMMENTARIUS IN GENESIM

Erutus ex ms. codice inclyti monasterii Garstensis ordinis S. Benedicti in Austria a P. Bernardo Pez, collato cum codice Tegernseensi ab adm. R. D. P. Adalberto Düstl, ejusdem loci asceta Benedictino.

IN DEI NOMINE

INCIPIIT EXPOSITIO REMIGII SUPER BRESITH,

ID EST, SUPER GENESIM.

(a) *Desiderius* vocabatur episcopus quidam familiaris et amicus beati Hieronymi, ad quem scribit hanc præfationem.

Præfatio Latine, *prologus* vel *proœmium* Græce dicitur, id est *brevisatio*. *Ymen* Græce, Latine dicitur *via*.

Præsagio, id est, prædivinatione vel signo futurorum.

Sortilus est nomen cum *Daniele*, qui et ipse vir *desideriorum* appellatus est; et sicut ille desiderabat præscire futura, sic iste desiderabat notitiam habere Scripturarum.

Pentateuchum. *Penta*, quinque, *teuchum* [librum], id est, quinque libros Moysi.

Obtrectatorum, id est, invidiorum.

(a) Deest in codice ms, textus præfationis S. Hieronymi ad Pentateuchum, quæ exponitur in sequentibus

Suggillatione, id est reprehensione. Tunc enim omnes LXX legebant, et magna veneratione suscipiebant.

Nova pro veteribus cudere, id est, Hebraicam veritatem pro veteribus, id est LXX Interpretibus.

Ita ingenium quasi vinum probantes. Sicut enim vinum probatur nare vel gustu, sic illi probabant ingenium, cum dicebant Hieronymum in reprehensione LXX hoc facere.

Portione, id est pro vili.

Pro paupertate mea. In alia enim præfatione dicit quod in tabernaculo Dei alii offerrent aurum, lapides onychinos, byssum, coccum et purpuram; sibi vero sufficere, si saltem pilos caprarum offerret. Hanc dicit vilem portionem humilando se, icum ta-

men ipse magna offeret in tabernaculo Dei, hoc est in Ecclesia.

Editioni antiquæ, id est, translationi LXX.

Theodotio Judæus fuit, qui transtulit divinas Scripturas, sed in multis erravit judaizans. Illius translationem Origenes immiscuit translationi LXX.

Proprium syntagma, id est compositionem.

Si, inquit, *omnia colligerem quæ in Evangeliiis vel Epistolis inveniuntur, et quæ sunt in LXX, proprium librum possem conficere. Multi ignorantes hæc in Hebraica scripta non esse veritate, secetantur deliramenta apocryphorum. Apocryphon dicunt Græci secretum.* Inde apocryphi dicuntur libri qui nullam habent auctoritatem et non sunt in publico legendi. Inde apocrypharius, legatus secretorum. *Deliramenta*, id est, vanitates, vel insanias et ineptias. Lira quippe sulcus dicitur aratri. Hinc delirare dicuntur boves cum exorbitant. Inde dicimus deliros homines insanos, exorbitantes a ratione et sensu.

Hiberas nænius, id est Hispanicas vanitates. Proprie *næniæ* sunt, quæ super tumulos mortuorum scribuntur, quibus nihil vanius.

Libris authenticis, id est autoritate plenis.

Ptolomæus rex Ægypti. Hic unius Dei cultor exstiterat, edoctus ab Aristæo philosopho Platónico. Dicunt ergo Judæi ideo LXX tacuisse mysterium sanctæ Trinitatis, ne Ptolomæus, qui unius Dei cultor erat, deprehenderet divinitatem Patris et Filii; et ideo non errando, sed prudenti consilio hoc fecerunt.

Nescio quis primus auctor construxerit mendacio suo septuaginta cellulas Alexandriæ. Alexandria metropolis est Ægypti. Refert autem Josephus quod Ptolomæus rex miserit nuntios cum magnis muneribus ad sacerdotem Judæorum, et rogaverit eum ut libros divinarum Scripturarum faceret transferri de Hebræo in Græcum, quia ipse Græcus erat, et Hebræam linguam ignorabat. Tunc ille misit ei LXX

viros peritissimos. Qui venientes Alexandriam in una basilica congregati, transtulerunt Scripturas de Hebræo in Græcum, conferentes ad invicem. Sed illi qui LXX nimium venerabantur, confixerunt per singulas cellas divisos fuisse, et Spiritu sancto dictante eadem scriptitasse.

Ylepiotec (a), id est *protector fidelis*, qui protegebat Ptolomæum sapientiæ suæ scuto.

Nisi forte putandus est Tullius œconomicum, id est dispensatorium, quia œconomos dicitur *dispensator*: quem librum transtulit Tullius de Græco in Latinum, non tamen prophetavit, quia interpretæ, non vates fuit.

Platonis Pythagoram [Protagoram]. Plato scripsit librum quem Pythagoram appellavit, quia ad Pythagoram philosophum et amicum suum scripsit. Hunc transtulit similiter Tullius.

Et Demosthenis pro Ctesiphonte (b). Demosthenes Græcus rhetor fuit, qui scripsit librum pro Ctesiphonte, eo quod ante Ctesiphontem eum scripserit.

Historia. Historia dicitur *apo tu historin*, id est a videndo. Distat inter historias et annales, quia historiae sunt earum rerum quas videmus vel videre possumus, annales vero earum quas non videmus.

Inter spiritalia charismata, id est dona vel gratiam Spiritus sancti.

In Apostolo, videlicet Paulo, ubi commemorat dona Spiritus, dicens: *Quosdam quidem dicit apostolos, alios prophetas*, etc. In quibus charismatibus ultimum pene gradum interpretes tenuerunt; et hoc in ejusdem Pauli apostoli Epistola reperitur, ubi dicit: *Alii datur per Spiritum sermo sapientiæ*, etc. usque dum concludit dicens: *Alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.*

Et emendatiora sunt exemplaria Latina quam Græca, Græca quam Hebræa. Unaquæque enim (c) res, quo frequentius transfertur, eo firmiter emendabitur.

(a) Ita cod.

(b) Ambo cod., *Prothesiphontem*, hic et infra.

(c) In cod. Garst. deest enim.

INCIPIT TEXTUS BRESITH.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. In principio creavit Deus cælum et terram. Auctor hujus operis, sicut sancti doctores tradunt, cognoscitur fuisse Moyses qui per revelationem Dei mundi creationem cognovit, qui tamen more Scripturæ de se quasi de alio loquitur. In principio hujus voluminis philosophi confutantur, qui de mundi creatione conati disputare, sicut Plato, qui tria dixit esse principia, Deum videlicet, exemplar et materiam, et Deum non quasi auctorem ex nihilo cuncta creasse, sed quasi opifici in rebus creandis materiam adiutorium præstitisse. Aristoteles autem duo dixit

esse principia, materiam scilicet et speciem, tertium quiddam nescio quid volens dicere operatorium appellavit. Quorum erroribus obvians Moyses utpote a Deo electus veritatem dicitur demonstrasse, ostendens Deum cuncta simul ex nihilo formasse, non quidem in tempore, sed in initio temporis dicens: *In principio*, et subauditur: *temporis*, patet procul dubio tunc tempus cœpisse quod antea minime erat.

Creavit enim cælum et terram. Cælum non istud visibile firmamentum accipere debemus, sed illud empyreum, id est igneum, vel intellectuale cælum

(a) Hic titulus ibidem desideratur.

quod non ab ardore, sed a splendore igneum dicitur, quod statim repletum est angelicis spiritibus de quibus in Job dicitur : *Cum me laudarent simul astra matutina et jubilarent omnes filii Dei* (Job. xxxviii, 7). Et nota tria hic elementa commemorari. Nomine enim cœli ærem collige, nomine terræ ipsam terram, et ignem qui in ejus visceribus latet. Quarti vero elementi, id est aquæ, in sequentibus fit commemoratio.

Vers. 2. *Terræ autem inanis et vacua.* Id est, inutilis, infructuosa et incomposita. Omnia enim elementa commista erant et confusa, et totum hoc aeris spatium quod est a terra usque ad cœlum plenum erat aquis, quæ tamen non erant ejusmodi qualitatis cujus nunc sunt, sed in modum nubium tenues, quam qualitatem adhuc illæ supercœlestes aquæ retinent. *Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Sicut mens vel sapientia alicujus artificis superfertur operi quod facturum est, ut quomodo vult ita illud faciat : ita et Spiritus sanctus superferebatur, præordinans et quasi disponens quid, qualiter facere vellet.

Vers. 3. *Dixit Deus.* Non voce carnea, nec motu labiorum, sed *dixit*, id est, voluit. Velle enim ejus dicere est. Unde scriptum est : *Dixit, et facta sunt* (Psalm. cxlviii, 5). Vel etiam *dixit*, id est, Filium genuit per quem omnia facta sunt. *Fiat lux.* Lux dicitur a luendo, id est a purgando tenebras. Lux autem illa non ejusmodi erat quæ nunc est sole superposito, sed qualis esse solet vel ante solis ortum, vel post ejus occubitum.

Vers. 4. *Et vidit Deus lucem, quod esset bona.* Non quod tunc primo viderit in cujus præsentia semper hoc fuit : sed *vidit*, id est nobis videri voluit lucem esse bonam. *Et divisit lucem a tenebris.* Tenebræ a tenendo dictæ sunt, quia tenent oculos ne videant. Utrumque autem fecit Deus et lucem et tenebras, scilicet ut in luce operarentur homines, et in nocte requiescerent. Ergo et tenebræ opus Dei sunt. Unde in hymno trium puerorum in quo omnis creatura ad benedicendum Deum invitatur, etiam tenebræ cum luce ponuntur. Allegorice quod dictum est : *in principio fecit Deus cœlum et terram*, nomine principii Filium Dei non incongrue possumus accipere, sicut ipse de se Judæis dixit : *ego principium qui et loquor vobis* Joan. (viii, 28). Deum enim Pater principium est, sed non de principio, quia a Patre non factus nec creatus, sed genitus est : per quod principium Deus Pater cœlum et terram creavit, id est cœlestes et terrenos. Per cœlum enim cœlestes sive cœlestem vitam ducentes : per terram vero terrenis negotiis inhiantes signantur. Qui utriusque per principium creati sunt, quia nato Jesu Christo patuit qui essent cœlestes, quique terreni. *Terra vero erat inanis et vacua.* Id est, corpus humanum inane a meditatione cœlesti, vacuum a fructu bonæ operationis. *Et tenebræ erant super faciem abyssi.* Quia infidelitatis tenebræ et ignorantie abyssum humani cordis operiebant. *Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Quia divina præscientia super fluida et infructuosa

A corda hominum ferebatur, prævidens et disponens quorum corda digne posset inhabitare. *Fiat lux.* Lux vocabulo fides accipitur. Bene ergo lux prima die facta est, quia primo mandato legis fides commendatur cum dicitur : *Audi, Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est.*

Vers. 5. *Factum est vespere et mane dies unus.* Per mane initium fidei : per *vesperam* vero perfectio bonæ operationis intelligitur. Cujus diei mane in *vesperam* deducitur cum initium fidei completionem bonæ operationis perficitur.

Vers. 6. *Fiat firmamentum in medio aquarum.* Quo scilicet firmamento aquæ superiores divisæ sunt ab aquis inferioribus, et illa pars superior in modum crystallini lapidis congelata est, cætera vero inferior in mare redacta est. Et hoc quidem secunda die actum est, cujus diei opera minime bona esse dicuntur, sicut cæterorum dierum ubi dicitur : *Vidit Deus, quod esset bonum*, non ideo quod bonum non sit quod factum est, et pulchrum, sed propter binarium numerum, qui est transgressio unitatis et malam habet significationem. Unde et eum sancti Patres discordiæ dedicaverunt. Ipse etiam bigamiam significat. In ejus etiam significatione bina animalia de immundis missa sunt in arcam.

Vers. 11. *Germinet terra herbam virentem et lignum pomiferum.* Omnia perfecta a Deo cognita sunt. Unde homo in perfecta ætate creatus est, et arbores cum foliis suis simul et fructu. Hinc et lignum pomiferum dicitur *habens unumquodque sementem.* Hæc sementis est frugum et arborum : semen vero hominum, et animalium seminum vel sementum exordium cujuscunque rei.

Vers. 14. *Fiant luminaria in firmamento cœli.* Luminaria solem, et lunam, et cæteras stellas accipimus. Verum sol et luna et septem planetæ non sunt in firmamento positæ sed in æthere pendent : ideo in firmamento positæ, dicuntur. *Et dividant diem ac noctem.* Sol diei præest, luna nocti. *Sint in signa.* Hoc, vel propter terminum Paschalem dicitur, quia luna signum est Paschalis termini qui non nisi post quatuordecimam lunam celebratur, vel quia sidera signa sunt navigantibus per mare vel iter agentibus per Libyam ubi vestigium itineris ad motum venti dissipatur. Luna apud Hæbræos tribus nominibus nuncupatur, *Lare*, *Lavana*, *Mavors*. *Lara* vocatur a numero dierum mensis : *Lavana* a candiditate : *Mavors* a defectu, quia deficit singulis mensibus.

Vers. 20, 21. *Reptile animæ viventis.* Reptilia pisces hoc loco accipe. *Mutabilem animam* [Vulg., *motabilem an.*] dicit animalium ad comparisonem hominis. Quia licet mortalis sit homo ad comparisonem Dei, tamen immortalis est ad comparisonem cæterorum animalium, qua parte imaginem Dei retinet.

Vers. 26. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Cum cætera jubendo fecerit, quasi maximam rem facturum Deus et cunctis quæ

fecerat præferendam, quasi quodam concilio dicit : *A* *Faciamus*. Quod, licet quidam ad angelos referendum dicant, melius tamen ad sanctam Trinitatem refertur.

Vers. 37. *Ad imaginem et similitudinem suam.* *Imago* dicta quasi imitago. Distat inter imaginem et similitudinem. *Imago* est in ratione et in immortalitate: similitudo vero in morum sanctitate et justificatione. Similitudinem itaque peccando perdidit: imaginem non amisit, Nec audiendi sunt qui dicunt hominem in corpore Dei imaginem habere. Hanc enim potius cum animalibus communem habemus, quia, quomodo ea quinque sensus corporis habent, ita et nos. In anima quippe imaginem Dei habemus. Quod Deus in majori mundo, hoc anima in corpore nostro, operatur. Unde et microcosmos *B* Græce vocatur, id est minor mundus. Deus enim extra mundum positus non excluditur, intra mundum includitur, et præsidendo sustentat, et sustentando præsidet, et circumdando implet, et implendo circumdat. Sic et anima nec extra corpus posita excluditur a corpore, nec intra corpus includitur, sed ubique tota, ubique integra. *Masculum et feminam.* Non utrique uno tempore facti sunt per speciem, sed in præsentia Dei cuncta simul facta esse dicuntur. Unde est illud: *Qui vivit in æternum creavit omnia simul (Eccli. xviii, 1).* Mystice firmamentum sanctam significat Scripturam, sicut in ejus significatione in Apocalypsi dicitur: *et cælum recessit sicut liber involutus (Apoc. vi, 14)*: aquæ multæ populi sunt. Tunc ergo firmamentum in medio aquarum factum est quando Scriptura divina *C* populis innotuit. Aquæ quidem super firmamentum significant angelicas catervas quæ bene super firmamentum esse dicuntur, quia, Deum semper præ oculis habentes, non indigent legali institutione neque evangelicis præceptis. Quæ vero sub firmamento sunt aquæ, homines significant qui divinis edocentur præceptis, sine quibus ad cælestem regnum pervenire nequeunt.

Tertia die congregatæ sunt aquæ in locum unum et apparuit arida. Per aridam significantur corda electorum sitientia aquam baptismatis et fontem doctrinæ cælestis. Collectis ergo aquis in unum, id est reprobis separatis a justis, apparuerunt sancti, divisi ab amaritudine infidelitatis et inconcussa fidei firmitate roborati.

Quarta die facta sunt luminaria in firmamento. Per firmamentum, sicut diximus, sacra Scriptura non inconvenienter accipitur: per luminaria vero evangelistas, doctores et prædicatores intelligimus, qui illuminati Spiritus sancti gratia alios ad lucem fidei sua prædicatione convertunt. Qualibus per Petrum [Paulum] dicitur: *In medio nationis pravæ et perversæ inter quos lucetis sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes (Philip. ii, 15, 16).* Bene autem luminaria in firmamento posita vel constituta, illi semper inhæreant: quia doctores debent contemplari et cohærere sacrosanctæ Scifi-

pturæ. Quod apte præfigurabant vectes illi qui in quatuor arcæ circulis positi nunquam inde abstraherentur (*Exod. xxxv*). Per quatuor quippe circulos, totidem Evangeliorum volumina præfigurantur: per vectes, doctores, in quorum cordibus portatur arca, id est lex divina. Nunquam ergo vectes a circulis arcæ aufererentur: quia prædicatores doctores nunquam habere debent vacuum meditationem legis Dei.

Quinta die prodixerunt aquæ reptile animæ viventis. Per hæc animalia, quæ ex aquis sunt formata et vivunt in aquis, signatur ordo baptizatorum, qui velut pisces, sine aquis baptismatis Christi vivere nequeunt. *Volatile* nihilominus typum retinet sanctorum, qui penna virtutum et contemplationis ad cælestia festinare contendunt.

Per jumenta, quæ sexta die creata sunt, doctores ne quilibet ecclesiastici viri exprimuntur, qui minus valentes adjumento suæ prædicationis in fidei firmitate corroborant. *Bestiæ* vero præsignant potentes vel superbos qui, more bestiarum, in quoscunque suæ crudelitatis sævitiam exhibent. Per *serpentes*, qui hoc in loco in bonum accipiuntur, sancti designantur prudentes et astuti caventes dolos diaboli, quibus Dominus dicit: *Estote prudentes sicut serpentes (Matth. x, 15).*

Hac ipsa die factus est homo, id est, Christus per Virginem natus est secundus Adam, qui primi hominis peccata tolleret.

Possunt tamen hæc sex dierum opera ad totidem sæculi ætates referri. Prima itaque die fecit Deus lucem. Hac ipsa ætate creavit hominem rationabilem ad similitudinem suam. Quasi enim homo lux vocatur ad comparisonem animalium irrationabilium, de quo dicitur: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem (Joan., i, 9).* Divisit lucem a tenebris in hac die: quia hac ætate filii Dei, id est, filii Seth separati sunt ab impia generatione Cain, cujus vespera fuit multiplicata iniquitas hominum ideo ut induceret Deus diluvium.

Secunda die factum est firmamentum: quia hac ætate arca in diluvio enata vit, et omni genere hominum damnato, solæ octo animæ in ea salvatæ sunt: cujus vespera superbia fuit præsumptio, quia homines voluerunt ædificare turrim, et linguarum confusio facta est.

B Tertia die congregatæ sunt aquæ: quia hac ætate separatus est populus Dei per Abraham a cæteris nationibus, et illis congregatis vel conclusis in amaritudine et volumine peccatorum, isti in cultu unius Dei solidati sunt, ut herbam virentem virtutum germinarent et fructum bonorum operum proferrent: cujus vespera fuit in perditione Saulis et Jonathæ in monte Gelboe quando ab Allophylis interfecti sunt.

Quarta die facta sunt luminaria: quia quarta ætate dignitas regia splenduit in David, et in Salomone et in cæteris regibus et prophetis qui maxime hac ætate floruerunt. Hujus vespera fuit in

Sedechia quem rex Babylonis multavit oculis,versa Jerusalem et destructo templo, transtulit in Babylonem.

Quinta die ex aquis producta sunt animalia : quia hac ætate populus Judæorum inter gentes velut in aquis captivus versabatur, et tamen a cultu Dei non recedebat. Multum etiam jam sancti quasi aves per contemplationem ad cœlestia sublevabantur, sicut Jeremias, Ezechiel, Neemias, etc. Cujus vespera fuit infidelitas et maximum peccatum eorum qui Christum sibi repromissum videntes recipere noluerunt.

Sexta die homo factus est. Hac ætate natus est Christus per virginem. Qui prælatus est bestiis terræ et piscibus maris et volatilibus cœli : quia omnes gentes iugo fidei suæ subiecit. Cujus ætalis vespera finis erit sæculi.

Septima die requievit Deus : quia septima ætas est animarum requiescentium in Christo et expectantium generalem corporum resurrectionem.

CAPUT II.

Vers. 4. *Istæ generationes cœli et terræ.* Recapitulatio est creaturæ Dei. Generationes cœli et terræ appellat ornatus eorum. Ornatus cœli sunt angeli et sidera : ornatus terræ homines et jumenta ; arborum et florum varietates. *In die.* Id est in tempore. Diem hic posuit pro tempore sicut Apostolus : Ecce nunc tempus acceptabile, ecce dies salutis ! Hoc in loco evanescit error philosophorum : qui dixerunt mundum Deo esse coæternum, vel etiamsi a Deo et sine initio factus est, eum tamen ex materia non a Deo creatum constare dixerunt, quod tamen utrumque effluit, cum dicitur : *In die fecit cœlum et terram.* Cum enim dicit : *in die,* ostendit eum non esse coæternum Deo. Cum vero addit : *fecit cœlum et terram,* mundum a Deo conditum manifestat. Si vero diem pro una die acceperimus positam, secundum illum sensum intelligendum est quem propheta dicit : *Qui vivit in æternum creavit omnia simul* (Eccl. xviii, 1). Juxta quem intellectum B. Gregorius dicit : « Rerum natura per substantiam simul creata est, sed per speciem simul creata non est. »

Vers. 5. *Omne virgultum, antequam oriretur, et omnem herbam, antequam germinaret.* Quod dicit : *antequam germinaret* aut *oriretur,* patet profecto non eo modo, quo nunc arbusta et herbæ ex semine vel ex radice proferuntur, aut humana industria proveniunt, tunc procreata esse, sed subito ad nutum et jussionem Dei erupisse cum foliis et fructu omnique perfectione. *Non pluerat super terram.* Hoc ad superiora refertur. Non pluerat quidem ut ex provecta scilicet pluviarum nascerentur frutices et herbæ. Quomodo et enim plueret, cum omne spatium aeris plenum esset aquis tenuissimis in modum nebulae, sicut jam supra dictum est ? sed ex quo aquæ illæ collectæ sunt in unum, et apparuit arida, usque ad diluvium pluviae minime leguntur fuisse.

A Vers. 6. *Sed fons ascendens e terra universam ejus superficiem irrigabat.* Fons autem ille, vel per occultos meatus terræ decurrens ascendebat ad irrigandam terræ superficiem, more Nili fluminis qui alvei sui infetas progrediens irrigat plana Ægypti : vel etiam irrigans universam superficiem terræ, non quo omnem terræ superficiem operiret, sed rivalem more fluminum per diversa loca dirivaretur. Vel quod melius placet more sacræ Scripturæ, singularem posuit pro plurali, vel fontem pro fontibus, sicut muscam pro muscis, ranam pro ranis, Aut etiam fontem propter universitatem omnium aquarum quæ simul sunt et quasi unus fons in matrice abyso.

B Vers. 7. *Formavit Deus hominem.* Cavenda est hic paupertas intellectus humani ut cogitemus Deum manibus operatum fuisse hominem et labiis carneis locutum, aut tale aliquid, quod nefas est de Deo cogitari. Deus enim spiritus est, et ideo non distinguitur membris nec gravatur mole corporis, ut de illo aliquid carneum cogitemus vel intelligamus. Sed quod dicit : *formavit* hominem ex limo, id est volendo et jubendo extra produxit. *Et inspiravit.* Quod dicit : *spiravit,* non intelligendum est, quod hunc corpulentum aerem homini sufflaverit vel immiserit sed *inspiravit,* id est, animavit eum vita rationali, quod in sequentibus *spiraculum vitæ* appellavit. Ad comparisonem enim cæterorum animalium quorum animæ moriuntur, homo rationalem animam sortitus est. Unde et Græci differentiam facientes animalium quæ tantum sine ratione vivunt zoa vocant, quia zoe vita dicitur : quæ vero rationis participantur psychica (a), quia psyche anima. In faciem autem hominis spirasse (dicitur), quia in capite maxime omnes sensus vigent, horum uno, id est tactu, per omne corpus diffuso.

C Vers. 8. *Plantaverat paradysum voluptatis a principio.* Id est hortum voluptatis. Græce enim paradysus hortus. Hebraice Eden vocatur. *A principio,* id est in initio, remotis aquis a superficie terræ et in unum collectis. Ubi autem nos habemus : *Paradysum a principio,* quidam codices habent ; *Eden ad ortum* ex quo possumus conjicere paradysum in Oriente situm. In quacunque autem orbis parte sit, scimus eum terrenum esse, et interjecto Oceano et montibus oppositis a nostro orbe longe remotissimum. Est enim in altissimo loco situs pertingens usque ad lunarem circulum. Unde et illuc aquæ diluvii minime pervenisse dicuntur. *In quo posuit hominem,* Ex quo quod, positus in paradysum homo dicitur, datur intelligi non ibi fuisse conditum, sed in hac nostra mortali terra, quia, divina præscientia, illum peccaturum et ob hoc ab illa sancta terra in hanc convallem miseriæ propellendum.

D Vers. 9. — *Produxitque de humo.* Subauditur paradisi. *Lignum vitæ* et reliqua. Lignum vitæ species arboris fuit ita vocato, quod naturaliter hanc virtu-

(a) Cod. Garst. Ykt Psyche. Cop Teg. partic. Psyche quia, etc.

tem sortitum est, ut si quis ex eo fructum comederet perpetua soliditate firmaretur et beata immortalitate vestiretur, nullis deinceps infirmitatibus vel anxietatibus deprimendus, nulla senii lassitudine vel imbecillitate deterendus. *Lignum autem scientiæ boni et mali* nullius arboris certa species credenda est, sed in posterum ventura nomen ejus inditum fuit ex qualitate scilicet obedientiæ vel inobedienciæ, quæ obedienti scientia boni existeret : inobediencia vero, mali ac per hoc peccati nervum incurrenti scientia mali fieret. Obedientia autem sola virtus est quæ hominem Deo conciliat, sicut e contra tumor, id est inobediencia, longe a Deo separat. Quid enim aliud est inobediencia quam nolle subdi Deo, sed suæ velle esse potestatis?

Vers. 10. *Et fluvius egrediebatur, qui dividitur in quatuor capita. Nomen uni Phison.* Qui interpretatur *oris mutatio*, qui exiens de paradiso et in nostrum orbem discurrens pulchritudinem et amœnitatem suæ mutat speciei. Ipse est enim Ganges. *Qui circuit omnem terram Evilath.* Id est, Indiæ trahens aureas arenas. *Evilath* pars est Indiæ, dicta ab *Evilah* filio Jectan filii Heber, a quo Hebræi dicti sunt. Habent autem hæc flumina certos ortus. *Phison* autem in Caucasio monte oritur : *Geon* juxta Atlantem Mauritanie : *Tygris* et *Ephrates* in Armenia.

Vers. 12. *Ibique invenitur bdellium.* *Bdellium* enim arbor est aromatica magnitudine olivæ, folio roboris, odore caprifici, ejus lacryma vel gummi est lucida et subalba veluti man. Unde in Exodo dicitur : *Erat autem man quasi semen cortandri albi, colorem habens bdellii* (Exod. xvi, 31). *Et lapis onychinus.* *Onyches* Græce *unguis*. Hinc *Onychius lapis* albis maculis intertinctus ad similitudinem humani unguis.

Geon ipse est Nilus qui per Mauritaniam currit. Interpretatur autem *præruptus* vel *præruptio*, qui ex altissimis rupibus (a) præcipitatus adeo validum sonum reddit ut incolas suos surditate damnet. Locus autem a quo elabitur, *Cataduppa* vocatur.

Tygris per Armeniam currit. Et dicitur *Tygris* a bestia velocissima quam imitatur velocitate sua.

Ephrates interpretatur *frugifer*, eo quod terram quam præterlabitur frugiferam reddat.

Allegorice autem paradisi præsentem significat Ecclesiam, quæ recte hortus deliciarum dicitur, dum nobis in ea spirituales deliciae administrantur. *Lignum vitæ in medio paradisi* Christus est in medio Ecclesiæ, de quo per quemdam sapientem dicitur : *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eum* (Prov. iii, 18). Ipse est etiam fons, qui de Patris substantia descendens ad irrigandam suam Ecclesiam sanctam venit. De quo per prophetam Zachariam dicitur : *Erit fons patens domui David in oblationem peccatoris et menstruatæ* (Zach. xiii, 1). *Domus David* sancta est Ecclesia, cui, id est, ad cujus salutem patet fons, id est Christus, in ablutionem peccatoris. Peccator est qui

A malum quod mente cogitat operibus exsequitur. *Menstruata* est quæ alienam carnem non tangit, sed propria scdatur. Significat peccatricem animam quæ malum quod cogitat nequaquam effectu explet. Unde non extrinsecus quasi aliena carne scdatur, sed intrinsecus velut propria carne suis cogitationibus inquinatur. A quo uno et singulari fonte *quatuor flumina* emergunt, id est, ab ipso procedit doctrina quatuor Evangeliorum, vel quatuor virtutes quibus præpollet Ecclesia.

Vers. 15. *Posuit hominem in paradiso, ut operaretur et custodiret.* Opus illud non ad laborem vel lassitudinem fuit, sed potius ad delectationem : sicut videmus plerumque homines quibusdam operibus delectari, a quibus si interdicanter non modice contristantur. *Et custodiret illum.* Non a furibus, quia tunc temporis nulli erant, sed sibi custodiret ut in eo delectaretur.

Vers. 17. *Morte morieris.* Non de morte corporis dicit, sed de morte animæ. Non enim statim ut comedit mortuus est corpore, sed in anima per peccatum. Sed propter mortem animæ, id est peccatum, subsécuta est postea suo tempore mors corporis, id est pœna peccati.

Vers. 18. *Faciamus ei adjutorium.* Id est, feminam ad procreandas herbas et arbusta, non autem ut illa filiorum procreatio talis esset qualis nunc est, scilicet ut ubi filii mortuis parentibus succederent, sed potius ut parentes videntes filios ex se natos lætarentur, et cum illis diu feliciter vivendo expectarent illum beatum statum et vitam angelicam, ad quam transferendi erant finito sæculo non per mortem, sed per quamdam divinæ imitationem virtutis. Impleto namque omnium electorum numero, ubi nullus reprobis nasceretur, gustarent omnes de ligno vitæ, et sic ab isto medio statu transferrentur in illum beatum statum ubi jam nec velint nec possint peccare.

Vers. 19. *Formatis igitur, etc.* Superius ex aquis volatilia progenita dictum est. Nunc vero dicit e terra simul cæteris animantibus esse formata : quod duplici modo solvi potest, ut vel subaudiendum relinquatur, cum dicit : *formatis de humo animantibus terræ et volatilibus cæli, subaudis, de aqua formatis : vel universaliter terræ nomine comprehendatur et aquæ quæ in terra sunt, sicut et in psalmo Propheta simul cum terra comprehendit etiam quæ in aere et in aquis constant, dicens : Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum* (Psal. cxlviii, 7, 8), etc. — *Et adduxit eam ad Adam.* Non sicut pastor minans gregem suum, sed *adduxit*, id est nutu suæ dispositionis venire fecit, sicut et in diluvio ex universis amantibus in arcam congregari fecit. *Omne quod vocavit Adam, ipsum est nomen ejus.* Hebraice Adam rebus omnibus nomina imposuit. Sed facta divisione linguarum, singulæ gentes secundum pro-

(a) In cod. Garst. deest rupibus.

prietatem et placitum suum universa vocitaverunt. Ideo autem Dominus cuncta animantia venire fecit ad Adam, ut ex suo arbitrio eis nomina imponeret, ut per hoc cognosceret quia charior et dignior aliis rebus haberetur cui talis potestas a Domino concedebatur.

Mystice Adam Christum significat, qui de sinu paternæ majestatis descendens hominibus visendus apparuit. Qui universæ creaturæ, id est hominibus, quos regenerando in novam transtulit creaturam, nomen imposuit, quia eos ex suo nomine Christianos vocari voluit, sicut per prophetam dictum est: *Servos suos vocabit nomine alio* (Isa. Lxv, 15).

Vers. 21. *Immisit Dominus soporem in Adam, et tulit unam de costis ejus.* Nunquid vigilante Adam sine dolore Dominus costam ejus auferre non potuit quam eo dormiente abstulisse dicitur? Potuit utique. Sed hoc in mysterio potius fuisse credendum est, ut in principio mundi præfiguraretur sacramentum Dominicæ passionis quod suo tempore, id est, in novissima sæculi ætate futurum erat. Nam dormitio Adæ mortem Christi significat in cruce. Quo in cruce pendente, mysteria sanguinis et aquæ de ejus latere profluxerunt, quibus sancta constat Ecclesia et unde roboratur. Unde et bene dicit: non formavit costam, sed *ædificavit*; quasi domum Ecclesiæ præsignans quæ ex vivis et electis lapidibus ædificatur. Et quod superius dixit breviter: *Masculum et feminam creavit eos*, nunc apertius exponit quomodo ipsam feminam creaverit:

Vers. 23. *Hoc nunc os ex ossibus meis.* Adam videns mulierem sibi simillimam ex omnibus creaturis recognovit eam ex suæ carnis substantia formatam, vel etiam, ut B. Augustinus dicit, factus Adam in extasi mentis et prophetiæ spiritu afflatus scivit costam sibi subductam et mulierem formatam. *Vocabitur virago.* — *Virago* a viro est dicta, sicut et in Hebræis *is*, *vir* dicitur, et deinde *issa* derivatum, id est *mulier*. Ex hoc *Israel* etiam compositum est.

Vers. 24. *Quamobrem relinquet homo patrem et matrem.* Hunc locum exponens Apostolus dicit: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (Eph. v, 32). *Homo* Christus intelligitur propter assumptam humanitatem. Qui dereliquit *Patrem*, quando de sinu paterno descendens novus homo mundo visibilis apparuit, non descrendo *Patrem*, cum quo semper in divinitate inseparabiliter mansit. Dereliquit *matrem*, id est, Synagogam, de qua et carnem assumpsit. *Adhæsit uxori suæ*, id est, conjunxit sibi Ecclesiam non habentem maculam aut rugam. *Et factæ sunt duo in carne una*, id est, Christus qui caput, et membra ipsius, id est Ecclesia, sicut ipse *Patrem* orat pro primitiva sua Ecclesia, id est apostolis suis, dicens: *Volo ut sint unum sicut et nos unum sumus* (Joan. xvii, 21).

Vers. 25. *Erat uterque nudus, et non erubescabant.* Quæ causa erubescentiæ esset in illis quos nullus motus inhonestus, nulla carnis titillatio agebat? Nisi enim homo peccasset, nunquam voluptatis ardore

instigaretur. Sed sicut nos oculum hac illac sine læsione aliqua vel petulantia volvimus, vel sicut digitum protendimus, ita membris genitalibus non ad delectationem, sed ad gignendam prolem uteremur. Bene ergo dicitur: *Non erubescabant* quod nudi essent, qui melius veste innocentiae et immortalitatis jucunditate vestiebantur.

CAPUT III.

Vers. 1. *Sed et serpens erat callidior.* Sive *sapientior*, sicut Theodotion dicit, non quidem per sui naturam, utpote qui animam rationalem non habet quæ capax est sapientiæ, sed quia plenus erat dæmoniaco spiritu, quod scilicet veluti quodam organo ipse spiritus nequam utebatur. Ergo illa calliditas vel sapientia non erat serpentis, sed dæmonis qui per serpentem loquebatur, sicut solent loqui per energumenos vel tanaticos et vates dæmoniorum: ipse vero serpens ea quæ loquebatur ignorabat, sicut energumeni ea quæ per illos malignus spiritus vel hostis loquitur ignorant. Proprium est maligni spiritus, ut, quemcunque invaserit, ita eum pondere suæ infestationis deprimat, ut intellectum omnem et rationem ab eo auferat, et horum quæ loquitur penitus expertem reddat. E contra Spiritus sanctus quoscunque sua dignatione idoneos fecerit et sui gratia repleverit, videntes, hoc est intelligentes faciat, ut non modo præsentia, verum etiam futura per Spiritum cognoscant. Unde et Apostolus dicit: *Spiritus prophetarum prophetis subjectus est* (I Cor. xiv, 32). — *Cur præcepit vobis Deus?* et reliqua Callidus hostis ob hoc mulierem interrogat, ne post prævaricationem aliquam reatus sui excusationem habere posset. Fortassis enim dicere posset: Oblita enim mandatorum Dei, et ideo deliqui. Quam omnimodis excusationem amovens mandata Dei repetendo inculcat et ad memoriam reducit.

Vers. 4. *Nequaquam moriemini.* Dolose hortatur diabolus hominem ad contemptum præcepti Dei, ut nollet subdi Deo, sed magis suæ esse potestatis.

Vers. 5. *Scit enim Deus, quod, in quacunque die comederitis ex eo, eritis sicut dii.* Quærent multi: Si Deus prævidebat hominem posse decipi, cur permisit eum tentari? Sed, ut beatus Augustinus dicit, non magnæ laudis esset, si bene in paradiso viveret nullo persuadente. Ut enim Apostolus dicit, *non coronabitur, nisi qui legitime certaverit* (II Timoth. ii, 5). Et certe liberum habebat arbitrium, ut, si voluisset, resisteret tentatori. Quod si fecisset, digne utique remuneraretur. Artificiali et arguta quidem machinatione diabolus suæ persuasionis dolos composuit dicens: *Eritis sicut dii*, ut, si per inobedienciæ contemptum hominem subvertere nequiret, saltem in hoc quod fidem in eo corrumpere et eum ad idololatriam suaderet, victorem se gloriaretur. Si autem ad inobedienciam et contemptum Dei illum seduxisset, in utroque victor existeret.

Vers. 6. *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum.* Hic aperte ostenditur mulier inexcusabilis esse. Licuit enim ei sub tali delibera-

tione dolos advertere inimici. Consideravit enim A pulchritudinem ligni et quia suave esset ad manducandum. *Dedit viro suo.* Non quidem dicitur, quod suaserit ei ut manducaret, sed in hoc quod dicitur: *dedit*, intelligitur quia suaserit ad comedendum, quanquam non esset opus ut suaderet, quia cum vidit eam comedisse et minime mori, ipse quoque securus comedit.

Vers. 7. *Et aperti sunt oculi eorum.* Quare dictum est, *aperti sunt oculi?* Nunquidnam Deus eos in paradysum non videntes constituerat? Non utique. Sed aperti sunt oculi eorum ad concupiscentiam et cognitionem bestialis motus quem prius in se minime cognoverunt. Est enim quoddam genus cæcitatæ quod Græce *aorasia*, id est *avidentia* dicitur, qua quædam videntur, quædam vero non. Qua cæcitate tenebantur illi duo discipuli cum Domino pergentes in Emmaus, de quibus dicitur: *Oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent* (Luc. xxiv, 16). — *Cumque cognovissent se esse nudos.* Cognoverunt se esse nudos in hoc quod bestialem motum senserunt quem antea non senserunt. Unde et ad ficum confugerunt, quia fortassis, ut beatus Augustinus dicit, hanc arborem primam post prævaricationem repererunt, *et ex foliis ejus fecerunt sibi perizomata*, id est succinctoria sive bracas; et apposuerunt sibi in membris genitalibus, circa lumbos videlicet in quibus sementiva vis esse dignoscitur. Congruè autem ex foliis fici fecisse sibi perizomata dicuntur, quæ pruritus quemdam in se habere noscuntur. Significat autem pruritus carnis et incentivæ libidinis ardorem, de qua beatus Ambrosius dicit: « Beati, qui ligant equos suos ad vitem olivæ, ad arborem lætitiæ et pacis, non ad ficum, quæ est humilis ad altitudinem, mollis ad laborem, sterilis ad fructum. »

Vers. 8. *Et cum audissent vocem Domini Dei.* Deus primo homini per subjectam creaturam, id est, per angelum sub humana specie apparentem loquebatur: unde et vocem Domini audisse dicitur. Nec vacat, quod *post meridiem* eandem vocem percepisse dicitur quando jam dies a calore suo frigescit: quia jam in eo fervor charitatis et lux veritatis defecerat. Unde nona hora spiritum emisit, qui sexta hora fuerat crucifixus. Et recte hoc ordine actum est, ut qua hora homo de paradiso eiectione eadem illuc restitueretur.

Vers. 10. *Audivi vocem tuam et abscondi me.* Sicut D amens et nimio timore perterritus. Abscondit autem se non ut ejus scelera Dominus non videret, sed ut se indignum factum ejus aspectui ostenderet. Duplici autem verecundia arctabantur: vel quia illum obscenum motum in membris suis sentiebant quem antea nunquam experti fuerant, vel quia intelligebant ob transgressionem Dei præcepti hoc sibi contigisse. *Adam ubi es?* Non quasi necius interrogavit quem nihil latere potest, sed miseriam prævaricationis illi exprimit, cum dicit: *Adam, ubi es?* Id est quam miser effectus es! Qui immortalis conditus fueras, mortis damno teneris, et innocentiam beatitu-

dine privaris. Vel, sicut B. Gregorius dicit, interrogatur a Domino, non ut Deus disceret quod ignorabat, sed ut ad humilitatem confessionis illum provocaret ut quod prævaricando deliquerat confitendo deleret. Sed ille peccatum suum in alium retorquere voluit, dicens:

Vers. 12. *Mulier, quam dedisti.* Quasi in hoc Deum infamaret, qui ei dederat per quam deceptus fuerat. Similiter et mulier interrogata in serpentem reflexit culpam, dicens: *Serpens decepit me.* Quo morbo laborat usque hodie humanum genus. Denique serpens non interrogatur, quia diabolus, qui per serpentem locutus fuerat, irrecuperabiliter deliquerat. Et bene Adam primo interrogatur cui præceptum dederat Deus, quod præceptum per virum venit ad mulierem: sicut e contra per serpentem peccatum venit ad mulierem, et per mulierem ad virum.

Vers. 14. *Et ait Dominus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus eris inter omnia animantia.* Quod serpenti dicitur ad diabolum est referendum. *Supra pectus tuum gradieris.* Diabolus supra pectus graditur, quia dolos et insidias portans in pectore homines decipere conatur. Unde et merito *serpens* vocatur, quia occulte serpit. *Terram comedit,* quia terrenis operibus pascitur et delectatur.

Vers. 15. *Inimicitias ponam inter te et mulierem et semen tuum. Mulierem.* hic Ecclesiam dicit, cui diabolus contrarius est. *Semen vero mulieris* bona opera sunt Ecclesiæ, *semen serpentis* opera omnis iniquitatis. Hæc est enim mulierilla, de qua Joannes in Apocalypsi dicit, quod eam draco persequeretur, volens eam devorare, postquam etiam fluvium ex ore suo emisit (Apoc. xii. 13), quia persecutionem gentium contra Ecclesiam suscitavit. *Ipsa conteret caput tuum.* Id est, Ecclesia conteret caput tuum, id est, initium malæ voluntatis, antequam ad opus prorumpat. Unde et in psalmo beatus dicitur qui *parvulas Babylonis tenuerit, et ad petram alliserit* (Psal. cxxxvi, 9). Parvuli Babylonis est initium peccati et origo malæ voluntatis. Hi sunt parvuli confusionis qui, antequam proficiant, allidendi sunt ad petram, id est Christum.

Vers. 16. *Et tu insidiaberis calcaneo ejus.* In calcaneo finis est corporis. *Calcaneo* ergo diabolus insidiatur, quia maxime in fine vult homines decipere. *Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, in dolore paries filios.* Quia illa, si non peccasset, sine dolore paritura erat: idcirco post peccatum ei hæc pœna irrogatur, ut in dolore pariat jam filios. *Et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.* Etiam si non peccasset, sub potestate viri futura erat. Sed illa subjectio minus pœnalis esset, qui ex dilectione procederet quæ nunc ei pro pœna imponitur ut etiam nolens viro subdatur. Moraliter sub potestate viri mulier constituitur: quia spiritui caro subdenda est, ne repugnet, sed magis obtemperet.

Vers. 17. *Adæ vero dixit: Quia audisti vocem uxoris tuæ, maledicta terra in opere tuo.* Terra ma-

leditur, non ipse Adam, ut videlicet cæteri, propter quos ista scribenda erant, terrerentur ne similia facerent et simili pœna plecterentur. Cain vero, quia primæ prævaricationi parricidium adduxit, ipse maledicetur, cui dictum est: *Maledictus eris super terram (Gen. iv, 11). Terra tua spinas et tribulos germinabit. Spinæ* vero antea erant, quia inter reliquas arbores et virgulta spinas Deus creavit, sed non ad hoc ut homini laborem inferrent, quæ post peccatam ad laborem et afflictionem humano generi datæ sunt: sicut etiam serpentes et noxia quæque ante peccatum erant innoxia. Mystice *spinæ et tribulos terra germinat*: quia caro nostra punctiones et aculeos vitiorum gignere non desistit. Et hoc attendendum quod Adæ extrinsecus pœna imponitur, cum dicitur: *Maledicta terra in opere tuo*; mulieri intrinsecus, cum dicitur: *Multiplicabo ærumas tuas*, etc., quia mulier seducta decepit virum, ideogravior ei pœna irrogatur.

Vers. 21. *Fecit Dominus Deus Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas.* Pelles ex mortuis animalibus detrahuntur. Per *tunicas ergo pelliceas* ostendebatur quia mortales jam facti erant ex immortalibus, et non solum amiserunt beatum statum in quem mutari poterant, si non peccassent, verum etiam ipsam felicem vitam, qua in paradiso beate vivere poterant, perdidērunt. Ipsi quidem fecerunt sibi perizomata, ut peccatum suum Deo absconderent. Deus vero *fecit illis tunicas pelliceas* quibus totum corpus eorum induit, quia in corpore et in anima justo iudicio damnavit. In anima quidem propter peccatum prævaricationis. in corpore vero propter pœnam peccati. Stulta vero quæstio est, quis velit requirere qualiter vel quo operante pelles ab animalibus subductæ sint. Qui enim de nihilo condidit omnia Deus, hoc quoque quomodo vel qualiter voluit fecit.

Vers. 22. *Eecce Adam quasi unus ex nobis factus est!* Irridendo eorum superbiam replicat Deus verba quæ suasor dixerat in caput damnationis eorum, dicens: *sciens bonum et malum.* Quasi diceret: non solum non potuit Adam pervenire ad id quod petiit, scilicet ut similis Deo fieret, sed etiam id quod erat amisit. Appetiit similis esse Deo, non humiliter imitando Deum, sed superbiendo et ejus dominium respuendo. Quod autem sequitur, *quasi unus ex nobis*, sanctæ Trinitatis mentio inculcatur. *Nunc ergo ne forte mittat manum suam.* Quod vero dicit: *ne forte mittat manum suam*, verba Dei sunt. Quod denique sequitur:

Vers. 23. *Ejecit eum de paradiso.* Actus ipse est, et est defectiva locutio irato vel perturbato conveniens, non quod in Deum ullus iræ vel perturbationis motus cadat qui est summæ tranquillitatis, sed more sacræ Scripturæ hoc dictum est, quæ de Deo loquens quæ sunt hominum ipsi Deo attribuit. *Sumat de ligno vitæ et vivat.* Sicut jam diximus, impleto numero electorem gustaturierant omnes de ligno vitæ, et ad illum statum beatum migraturi. Et, quia se indignum fecerat illo statu, recte custodia ei adhi-

bita est, ne posset ulterius lignum vitæ contingere.

Vers 24. *Collocavit autem ante paradisum voluptatis cherubim et flammeum gladium.* Id est, per ministerium angelicum igneam custodiam constituit. *Flammeus gladius* tribulationes et labores significat hujus sæculi, quibus sancti in præsentī vita exercentur; sive per *flammeum gladium* significatur sententia justæ damnationis quæ homini data est. Qui tamen ita damnatus est, ut posset passione Christi redimi. Unde et recte gladius ipse *versatilis* dicitur qui posset aliquando removeri. Remotus est enim Henoch, et Eliæ, et Domino baptizato omnibusque quotidie fidelibus, cum de hac vita ad illam supernam transeunt beatitudinem. Et non dicit: *flammam et gladium*, sed *flammeum gladium*: quia quicumque ad paradisum redire cupiunt, necesse est ut igne Spiritus sancti omnes concupiscentias hujus vitæ exurant, et gladio verbi Dei præcidant quidquid in se noxium et inutile conspexerint. Alia translatio habet: *contra paradisum*; quoniam vehemens contrarietas Adæ configit. Non enim parvo contraria sunt beatitudo et miseria. Siquidem qui prius beatus, factus est miser, et qui antea immortalis conditus, mortalis effectus est. *Cherubim plenitudo scientiæ* interpretatur Cherubim ergo et flammeus gladius ante paradisum collocatur, ut detur intelligi quia per scientiam disciplinæ cœlestis et per tribulationes et labores vitæ præsentis ad paradisum possumus redire.

CAPUT IV

Vers. 1. *Adam vero cognovit uxorem suam.* In paradiso positus non legitur cognovisse uxorem suam, sed postquam ejectus est de paradiso. Quid enim peccaturus erat et mortales filios generaturus, ideo nullus ex ejus stirpe in paradiso natus est qui locus est vitæ. *Quæ concepit et peperit dicens: possedi hominem per Deum.* Caini Hebraice *Possidere* dicitur. Quia ergo mater dixit: *Possedi hominem*, vocatus est Cain *possessio*.

Vers. 2. *Rursumque peperit ejus fratrem Abel.* Abel *fructus* vel *vapor* interpretatur. Fuit *luctus* parentibus extinctus a fratre, et tanquam *aapor* cito dispersit vel disparuit.

Vers. 4. *Respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus.* In quo respexit Dominus ad munera Abel? Ignem videlicet cœlitus mittendo quo sacrificium consumebatur. Quod Theodotionis translatio ostendit dicens: *Inflamavit Dominus super Abel: super Cain autem non inflamavit.* Tall enim modo probatur hostia Deo placuisse.

Sed quæri potest quare Deus respexit ad munera Abel, ad Cain vero munera non respexit? Nunquid enim plus placet peculiaris hostia quam sacrificium Deo de fructibus? Sed sciendum quia Deus plus mentes offerentium, quam id quod offerebatur, attendit, et ideo *respexit*, id est, acceptum habuit et placuit illi manus ejus. Potest et aliud dici, quia avaritiam detestatus est in labore Cain. Sunt enim quidam qui plus justo desudant in laborando, non tan-

tum ut habeant sufficientiam, sed ut superflua que et minus necessaria congregent. Hunc laborem superfluum vidit Deus in Cain et ideo ad munus ejus non respexit. Ars vero pastoralis simplex est et innocua, quam post Abel sancti Patres habuisse leguntur.

Vers. 5, 6, *Et concidit vultus ejus in terram. Dixitque Dominus ad eum: quare iratus es, et concidit facies tua?* Id est, Cur livore torqueris: et non bona verecundia perfunderis? Ut enim Sapientia dicit: *Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam* (Eccli. iv, 25).

Vers. 7. *Statim in foribus peccatum aderit.* Id est, patebit omnibus et hoc quasi janitore comitaberis. *Sed sub te erit,* id est, sub tua potestate erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius. Et est sensus: Quia rationis capax es, et nosti quid sit bonum, quidve malum debes dominari peccato, ut voluntas mala non usque ad operis nequitiam perducatur. Et hoc est, quod LXX dicunt: *Peccasti? quiesce.* Id est, Peccasti voluntate? quiesce a malo opere. Alia translatio habet: *Si recte offeras recte autem non divides dicit Dominus: peccasti.* Et Cain recte oblit, quia utique Deo qui solus est adorandus, et qui est sacrificandum. Sed non recte divisit, sua Deo dando se autem sibi cum Deus potius nos quam nostra desideret. Omnis enim qui aliquid offert considerare debet cui offerat et quo offerat, et quando et quis sit ipse qui offert.

Vers. 8. *Dixitque Cain ad Abel fratrem suum: Sed (a) hoc, quod a Deo audierat: superfluum enim est. Egrediamur foras.* Neque enim adhuc domus vel templum erat ubi Deo sacrificium offerretur. *Et consurrexit Cain adversus fratrem suum, et interfecit eum.* Retro ut ferunt, pastoralis virga. Allegorice in scelere Cain malitia Judæorum designatur. Cain occidit minorem fratrem suum Abel, et Judæi Christum caput minoris populi, id est gentilis, sicut ipse per Psalmistam dixerat Patri: *Constitues me in caput gentium* (Psal. xvii, 44).

Vers. 9. *Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel frater tuus?* Interrogat autem Dominus, non quod disceret quod ignorabat sed ut eum saltem sic ad confessionem provocaret aut negantem justa ultione damnaret. Sed ille peccata congeminans superbe respondit, dicens: *Nescio. Nunquid custos fratris mei sum ego?* Quasi Deum scelus ejus latere potuisset cui nuda et aperta sunt omnia (Hebr. vi, 13).

Vers. 10. *Ecce vox sanguinis fratris tui clamat me de terra,* Quia ad confiteri noluit, justa jam increpatione redarguitur cum dicitur: *Quid fecisti? Ecce vox et reliqua.* Vox sanguinis Abel est magnæ justitiæ virtus quæ vindictam et ultionem expetebat pro innocentis sanguine.

Vers. 11. *Nunc igitur maledictus eris super terram quæ aperuit os suum.* In prævacatione Adæ, sicut

(a) Ita uterque cod., forte legendum scilicet.

A jam diximus terra maledicta est, non ipse. In peccato autem Cain ipse maledicitur, quia sciens reatum primæ prævaricationis non timuit, sed insuper scelus homicidii vel fratricidii adjecit. Allegorice superius diximus Cain Judæos significare, Abel Christum. Terra vero hoc loco Ecclesiam significat, quæ fuscum Christi sanguinem aperto ore, id est magnæ devotionis desiderio ad æternam suscipit salutem.

Vers. 12. *Vagus et profugus eris super terram.* Hoc de eis manifestum est qui per omnem Romani orbis imperium vagi et profugi sunt nec usquam habent certas sedes.

Vers. 13. *Dixitque Cain: Major iniquitas mea quam veniam merear.* Peccatis peccata adjiciens desperavit nec credidit se posse salvari vel veniam adipisci. Et hæc est blasphemia in Spiritum sanctum quæ nec hic nec in futuro remittetur (Luc. xii, 10). Qui enim desperat, aut putat Deum nolle dimittere, aut non posse Si non potest, non omnipotens, quia est aliquid quod non potest. Si autem non vult, quod etiam cogitare nefas est, invidet saluti humanæ.

Vers. 14. *Ecce ejicis me hodie a facie terræ.* Id est: In conspectu tuo me indignum judicas. *Et a facie tua,* quia videlicet ipsam meam vitam odio habens præsentis tuæ me subtraham. *Omnis igitur qui invenerit me occidet me.* Quia ex tremore corporis et furis mentis exagitatione quicumque me invenerit, cognoscat me dignum esse, qui occidat.

Vers. 15. *Nequaquam ita fiet.* Id est, non cito morieris sicut vis. *Septuplum punietur.* Id est plenarie et perfecte. Solet enim septenarius numerus pro perfectione poni. Unde sæpe Dominus minatur: *percutiam,* inquit, *vos septies* (Levit. xxvi, 24), id est perfecte. Secundum igitur LXX legitur: *Quicumque occiderit Cain septem vindictas exsolvet.* Et est sensus: Non ita fiet ut vis ut videlicet cito morte longæ vitæ cruciatum effugias, sed diu vivendo usque ad septimam generationem tandem quicumque te occiderit exsolvet, id est, finiet septem vindictas quæ in te sunt: non quo ille qui eum occidisset septuplum esset puniendus, sed quia illum occidendo finiret illas septem vindictas, id est perfectas, quibus Cain diu viveudo cruciabatur. Hoc secundum LXX. Cæterum secundum Hebraicam veritatem *septuplum punietur,* id est plenarie et perfecte: in quo deterret ne quis homicidium audeat iterare. *Posuit Dominus signum in Cain, ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum.* Hoc videlicet, quia vagus et profugus erat super terram, vel, ut LXX, *gemens et contremens.* Allegorice posuit Deus signum in Judæos, ut nemo eos occideret ipsam videlicet legem quam portabant ad suam damnationem et nostram ereptionem. Propter hoc signum nemo eos occidit. Neque enim pagana persecutione, vel etiam sub Christiana jam tranquillitate eos prohibuit suis legibus uti et suo more vivere. Et hoc est quod per Psalmistam Filius loquitur ad Patrem: *Ne occidas*

eos, ne quando obliviscantur populi mei : disperge illos in virtute tua (Ps. LVIII. 12).

Vers. 16. *Egressusque Cain a facie Domini habitavit in terra profugus ad orientalem plagam Eden Eden epulæ vel delictæ interpretatur. Septuaginta dicunt : habitavit in terra Naith. Sed Naith non est hoc loci nomen. Interpretatur autem instabilis vel vagus, et ideo in terra Naith habitare dicitur, quia instabilis et fluctuans vagabatur.*

Vers. 17. *Cognovit autem uxorem suam quæ concepit et peperit Enoch : et ædificavit civitatem vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Enoch. Quia in timore erat et tremore, ideo fortassis civitatem ædificavit ut ibi absconditus protegeretur. Quæri autem potest cum quibus eam ædificaverit si plus vel plures non erant homines quam hi quos Scriptura commemorat. Sed sciendum multos plures jam tunc fuisse quia diu vivendo plures filios generabant. Nec mirum, cum etiam filii Israël per quadraginta annos ita multiplicati legantur ut eorum numerari non posset exercitus. *Ædificavit, inquit, civitatem, quam ex nomine filii vocavit Enoch. Enoch dedicatio interpretatur. Notandum autem quod in prima generatione de Cain nascitur Enoch, id est dedicatio : quia reproborum populus in prima generatione, hoc est in præsentis vitæ, se dedicat huic se adjiciens et in hac, si fieri posset, semper manere volens. Unde et civitatem ædificavit quia reprobi hic habent suam felicitatem et quasi fundamentum, cu Apostolus de se suisque similibus dicat : Non habemus hic manentem civitatem sed futuram inquirimus (Heb. XIII, 14). De Seth vero natus est Enoch [alias Enos vel Henos] septima generatione, quia sancti qui ad Dei pertinent civitatem, alteri vitæ, id est, futuræ se dedicant quæ post sex sæculi ætates septima generatione, hoc est, justorum congregatione vel resurrectione manifestabitur.**

Lamech primus bigamiam perpetravit, quia duas uxores habuit, et propterea in diluvio periit.

Vers. 19-21. *Nomen uni Ada, et nomen altari Sella, genuitque Ada Jubal. Ipse fuit pater canentium cum cithara et organo. De hoc Josephus dicit : « Jubal musicam amavit, psalterium et citharam laudavit Et ne unquam ab humana memoria elaberentur ea quæ invenerat in duabus columnis, una lateritia, altera lapidea descripsit cum Adam prædicare audisset duo diluvia et omnium exterminationem. »*

Vers. 22. *Sella genuit Tubalcain. Sed et de hoc idem Josephus dicit : « Tubalcain res bellicas decenter exercuit artem ferrariam docuit : quædam etiam quæ ad libidinem oculorum pertinent, adinvenit. » Soror Tubalcain Noema. Notandum quod in generatione Seth nulla mulier nata legitur : in Cain vero generatione legitur soror Tubalcain progenita, per quod designatur lascivia et petulantia quæ reprobis in præsentis dominatur vitæ.*

Vers. 23. *Occidi virum in vulnus meum et adoles-*

*centem in livorem meum. Hunc locum ita Hebræi exponunt Lamech diu vivendo caliginem oculorum incurrerat, nec videre poterat. Habebat autem quemdam adolescentem qui gressus ejus regebat. Cum quadam die venatione exerceretur, illuc jacula dirigens quo adolescens indicasset, casu Cain inter fruteta latitantem indice adolescente, percussit, qui feram esse putaverat. Sed cum cognovisset se hominem occidisse, iratus adolescenti ipsum quoque interfecit. Et hoc est, quod sequitur : *Occidi virum id est Cain, in vulnus meum, quia ego quoque pro illo vulnerabor et occidar : et adolescentem livorem meum, quia pro illo quoque damnabor.**

Vers. 24. *Septuplum ultio dabitur de Cain ; de Lamech vero septuagies septies. Crescente peccato crescit et ultio, fuerunt autem septuaginta septem animæ de stirpe Lamech quas in diluvio legimus perisse. Allegorice Lamech figuram tenet mundi hujus, cujus tantum fuit peccatum prævaricante Adam ut non posset expiari nisi septuagesima septima generatione, Christo per Virginem veniente.*

Vers. 2. *Cognovit adhuc quoque Adam uxorem suam et peperit filium vocavitque nomen ejus Seth. Seth positio interpretatur, quæ Græce thesis dicitur ducta etymologia ex eo quod pater dixit : *posuit mihi Deus semen pro Abel. Alio sensu Seth resurrectio interpretatur, quia surrexit loco fratris sui interfecti.**

Vers. 26. *Sed et Seth natus est filius quem vocavit Enos. Enos homo interpretatur. Iste capit invocare nomen Domini, id est colere Deum et deprecari, quamvis alia sit Hebræorum opinio. Dicunt enim idola tunc primum facta et tanquam Deum adorata.*

CAPUT V.

Vers. 5. *Et factum est omne tempus quo vixit Adam, anni nongentis triginta. Ferunt post mortem Abel voluisse Adam ut nunquam postea cognosceret uxorem suam et filium generaret. Sed sermo Dei ad eum factus est, ut hoc votum frangeret, quia Filius Dei non posset ad hominis redemptionem carnem assumere (a). Cain enim indignus erat ut de stirpe ejus Deus homo nasceretur. Unde ante Seth nullum legitur genuisse, post Seth vero dicitur genuisse filios et filias.*

Vers. 22. *Ambulavit Henoch cum Deo. Id est, imitatus est Deum.*

Vers. 31. *Noe vero cum quingentorum annorum esse genuit Sem, Cham et Japhet. Hoc loco intueri debemus profundum mysterium. Est enim Noe ab Adam post Seth decimo loco. Denarius enim numerus perfectionem significat electorum, quia prima est tessera, id est IV, numerus, nec ultra potest numerando procedi nisi iterum redeatur ad unitatem Noe ergo si addamus duos filios ejus Sem Cham (b) et Japheth, Cham reprobato fiunt duodecim. Duodenarius autem numerus sacratus est in duodecim pa-*

(a) Uterque codd., et carnem assum.

(b) Forte deledum Cham.

triarchis et præcipue in duodecim apostolis. Constat vero ex partibus septenarii quæ sunt tria et quatuor. Hæc est justorum perfectio quæ servata est in linea a Seth descendente. Consideremus imperfectionem eorum qui per Cain ab Adam descenderunt. Ab Adam igitur ad Lamech sex sunt generationes, quibus si addamus tres filios ejus et quartam filiam ejus sunt undecim. Undenarius autem numerus peccatum significat, quia transgressio est denarii. Ecce hic subluceat imperfectio et malitia generationis Cain. *Et facti sunt dies Lamech septingenti septuaginta septem anni.* Hoc secundum Hebraicam veritatem. Cæterum secundum LXX maximus est error in numero, in quo invenitur Lamech post diluvium vixisse quatuordecim annos.

CAPUT VI.

Vers. 1. *Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ.* Filios Dei appellavit filios Seth qui quandiu se in patris sanctitate incorrupte servaverunt hoc nomine honorari meruerunt, ut filii Dei vocarentur. Sed, postquam carnis voluptate superari conjunxerunt se damnatæ stirpi Cain, ejus malitiam imitari cœperunt. Nonnulli *filios Dei* angelos malignos interpretati voluerunt. Sunt enim quidam demones improbi mulieribus. Sed melius est, sicut diximus, ut filios Dei filios Seth accipiamus.

Vers. 3. *Dixitque Deus: Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* Alia translatio habet: *Non judicabit Spiritus meus homines in æternum, quia caro sunt.* Secundum quam translationem talis est sensus: quia homines fragiles sunt et mortali carne circumdati, non eos judicabo in æternum ut æternaliter pereant, sed potius eis in præsentem restituam quod merentur. Ex quo intelligimus magnam esse misericordiam, cum peccatores non sicut ex sententia agere, sed flagellando ad se revocat. Unde et quibusdam peccantibus minatur: *Non visitabo filias vestras, cum adulteraverint* (Ose. iv, 14). Et alibi: *Unusquisque post pravitatem cordis sui ambulet* (Jer. xiii, 12). Hinc et Psalmista: *Excacerbavit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non queret* (Psal. x, 4). Et contra de his qui Deo accepti sunt dicitur: *Visitabo in virga iniquitates eorum* (Psal. lxxviii, 33). — *Eruntque dies filius centum viginti annorum.* Quidam putant hominum vitam post diluvium in centum viginti annis esse contractam. Sed non ita est sentiendum. Multos enim legimus post diluvium pluribus annis vixisse. Hoc ergo ita accipiendum est. Volens enim Deus inducere peccatoribus diluvium dedit eis spatium, centum viginti scilicet annorum ad agendam penitentiam. Sed illis agere nolentibus et in sua malitia perdurantibus non exspectavit eos Deus usque ad datum spatium centum viginti annorum, sed centesimo anno factum est diluvium.

Vers. 4. *Gigantes autem erant super terram in diebus illis.* Gigantes appellat eos qui de permista generatione Seth et Cain nati sunt, immanes corpore, vi-

ribus superbos, moribus incondilos. Hos tales appellat *gigantes*, id est, *terræ filios*.

Vers. 5. *Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum, pœnituit eum quod hominem fecisset.* In Deum nulla pœnitentia cadit. Semel enim Deus fixe et stabifiter omnia disponit. Sed Scriptura more nostro loquens dicit Deum pœnituisse, quia quasi opus suum mutare videtur voluntate tamen et dispositione immutabili permanente. Quomocunque enim fuerint res, videlicet aut ita sint permansuræ sicut creatæ sunt, aut mutandæ, Deus hoc ante sæcula immutabili prævidit ratione.

Vers. 8. *Noe vero invenit gratiam coram Deo.* Noe *requies* interpretatur.

B Vers. 9. *Justus atque perfectus fuit.* Si nullus sine peccato vivere potest, quomodo Noe *justus et perfectus* fuisse dicitur? Sancti Dei *perfecti* sunt secundum aliquem suum modum, non autem ita sunt perfecti sicut perficiendi sunt. Unde et recte dicitur: *in generationibus suis.* In præsentem enim vitam pro modo suo juvante Dei gratia perfecti esse possunt. In illa enim beata vita, in qua nec velle nec posse peccati eis suberit, longe aliter perfecti erunt.

Vers. 11. *Corrupta est terra.* Id est omnis homo. Nam quis propter hominem cuncta creata sunt, ideo peccante homine omnia dicuntur corrupta fuisse.

C Vers. 12. *Omnis caro.* Id est omnis homo. *Corrupterat viam suam.* Id est, depravaverat actiones suas. *Et ego disperdam eos cum terra.* Quare dicit *cum terra*, cum terra nequaquam in diluvio disperdita sit? Dicunt doctores nequaquam tantæ virtutis et fecunditatis eam fuisse post diluvium quantæ ante diluvium exstiterat. Unde et hominibus post diluvium essus carniæ concessus est. Ante diluvium enim pomis et oleribus vescebantur. Ergo propter amissam virtutem et gratiam disperditi sunt homines *cum terra*.

Vers. 14. *Fac tibi arcam de lignis levigatis.* Id est, fortibus et insolubilibus. Et hoc est, quod LXX dicunt: *De lignis quadratis*, id est, fortibus. *Mansiunculas facies in arca.* *Mansiunculus* dicit in quibus diversa animalium genera reciperentur. Septuaginta dicunt: *Bicamerata et tricamerata in arca facies.* *Bicamerata* videlicet in inferioribus, *tricamerata* in superioribus. Ego quinque mansionibus distincta fuit arca. Prima mansio, id est inferior fuit sterco-rata, ubi animalium sterco-ra defluebant, ne illa quæ erant in arca et maxime ne homines fæto-re læderentur. Secunda fuit apothecaria, ubi diversus animalium reconditus erat. Tertia fuit bestiarum et immitium animalium ac serpentium. Quarta, jumentorum et mansuorum animalium. Quinta, id est suprema, hominum et avium. Ostium vero quod in sequentibus in latere arcæ fuisse describitur eo loco fuisse creditur, ubi bicamerata et tricamerata jungebantur inter apothecariam et bestiarum habitationem. *Et bitumino linies.* Bitumen, quod Græce *asphaltum* dicitur, unde lacus *Asphaltites* vocatur, id est gluten tenacissimum, quidquid tactum fuerit

numquam convermescit, nec ulla vi imbrum aut A flatu ventorum dissolvi potest.

Vers. 15. *Trecentorum cubitorum*. Sed hoc non mirabimur, si sciamus geometrico cubito illam esse mensuratum qui, ut Origenes dicit, sex cubitis humanis impletur. Positio autem arcæ talis existit. Fuit enim fundamento quadrata, inæqualis tamen longitudinis et latitudinis, quæ paulatim ab angulis conscendens in arctam formam sursum erigebatur, donec in cubito latitudinis et longitudinis summitas ejus perficeretur. Fuit autem decies longa quam alta, et sexies tantum longa quam lata ad similitudinem humani corporis. Nam si hominem primum vel supinum jacentem metiamur, decies tantum longus erit a capite usque ad pedes quam altus a dorso usque ad ventrem, et sexies tantum erit longus quam latus a dextero latere usque ad sinistrum.

Vers. 16. *Fenestram in arca facies*. Ad hoc fenestra in arcæ summitate facta est, ut haberet aditum Noe, per quam emitteret, sicut postea fecit emittens columbam et corvum. Quam fenestram tradunt Hebræi crystallinam fuisse. Mystice autem Noe, vir justus et perfectus nomine et actu, Christum significat. Interpretatur enim *requies*, quia electos suos finitis laboribus sæculi hujus ad æternam Christum perducturus est requiem. Qui vere solus et justus et perfectus est, de quo Apostolus: *Ut sit ipse justus et justificans eum qui ex fide est* (Rom. III, 26). Potest etiam Noe typum tenere præpositorum in Ecclesia sive etiam totius familiæ Christi, membrorum videlicet ejus qui per lignum crucis et aquam baptismatis salvantur. Arca vero sancta est Ecclesia quæ de lignis levigatis, hoc est, sanctis in æternum victuris constructur. Et sicut in arca diversa erant genera animalium, sic in Ecclesia diversa sunt hominum genera. *Ostium in latere* vulnus significat in latere Christi, de quo ipsa Ecclesia una cum sacramentis constat sanguinis et aquæ.

Vers. 19. *Ex cunctis animantibus bina induces in arcam*. Quæritur de minutis animantibus, non solum quales sunt mures et stelliones, sed etiam quales sunt muscæ, et scabriones, et scarabei et pulices, si in his hic numerus poterit conservari. Sed sciendum quia illa quæ non coitu generantur, sed humore terræ vel ex quæcunque cadaverum aut aliarum rerum corruptione nascuntur, non necesse fuit contineri in arca. Nam et hoc intelligendum innuitur, cum dicitur: *De volueribus juxta genus suum, et de jumentis in genere suo*. Illa quoque quæ in domibus versantur, sicut pulices, mures, muscæ, non necesse fuit in his hunc numerum observari, quæ intelliguntur tunc plura in domibus fuisse. Sed et illa animalia quæ ex commistione diversi generis nascuntur, sicut muli et burdones et cætera talia, non est dicendum fuisse in arca. Ita quæritur de his animantibus quæ in aquis et in terra communiter vivunt, utrum fuisse credantur in arca, aut si non fuerunt, quomodo vivere potuerint sicut lutri et vituli marini. Sed de his credi potest quod extra

arcam fuerint: habebant tamen loculos præparatos extra arcam in quibus se poterant recipere, veluti in aridis. Hoc et de avibus sentiendum marinis et fluvialibus, quia vicibus in aquis erant, et item in præparatis mansiunculis extra arcam se recipiebant.

Vers. 21. *Tolles de omnibus escis*. Hoc loco quæritur de animalibus quæ carnibus vescuntur, quomodo in arca anno integro vixerint, cum carnes tanto tempore incorruptæ servari non potuerint. Ad hoc dicendum quia sunt quædam animalia quæ carnibus vescuntur, sed si necessitas imperaverit, fructibus et pomis diversi generis vivere possunt, maxime ficu et castanea.

CAPUT VII.

Vers. 2. *Ex omnibus animantibus tolle septena*. Quod dicit: *Septena et septena*, non geminatum septenarium, id est quatuordecim, sed tantum septem debemus accipere. Similiter ubi *duo et duo*, non quatuor, sed duo debemus intelligere. *Masculum et feminam*. Et hic notandum quod munda animalia impari numero, id est, septenario introducuntur in arcam, immunda vero pari: quia impar numerus quamdam virtutis præterdit speciem, par vero infirmitatis et vitii signum est. Munda animalia plura, id est septena dicuntur introducta, ut egradiens Noe de arca haberet quod Domino immolaret, et quo ipse cum filiis vesceretur.

Vers. 7. *Et ingressus est Noe et filii ejus in arcam*. Attendendum est quod quando ingressus est in arcam, seorsum ipse et filii ejus in arcam, et seorsum uxores eorum. Dicitur enim: *Ingressus est in arcam ipse et filii ejus*; deinde: *uxor ejus et uxores filiorum ejus*. Quando vero egressi sunt, viri cum uxoribus permisti leguntur. Dicit enim: *Egressus est Noe et uxor ejus*. Hoc est quod Salomon dicit: *Templum amplexandi, tempus longe fieri ab amplexibus* (Eccli. III, 5). *Ingressi sunt in arcam*, nutu videlicet Dei, non homine faciente.

Vers. 11. *Anno sexcentesimo, mense secundo*. Id est mense Nisan, qui a Latinis Maius dicitur. Primus enim mensis est apud illos Aprilis. *Cataractæ*. Id est fenestræ cæli. Fenestræ autem cæli nubes dicuntur quæ apertæ sunt, ut inde insolite et majores pluvie funderetur. Nam *cataractæ* sunt proprie ostia Nili, sed abusive pro omnibus fenestris accipiuntur. *Fontes quoque magnæ abyssi rupti sunt*. Ut non sensim more solito fluerent, sed repentina inundatione superficiem terræ operirent.

Vers. 16. *Includit eum Dominus de foris*. Quod enim manus hominis facere non poterat potentia divina implevit, *de foris eum includens*, nec aquas introire permittens.

Vers. 20. *Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes*. Dicunt enim quidam hoc historialiter fieri non potuisse sed propter aliquam significationem vel mysterium hoc scriptum esse. Aiunt enim non potuisse fieri, ut aqua crassioris naturæ ad superiorem aeris partem conscenderet maxime propter

Olympum montem, cujus tanta altitudo ut nulli A venti ibi flare, nullæ nubes cæcumen ejus valeant operire. Sed qui hoc fatentur non attendunt quia mons ipse terra est. Terram autem scimus corpulentiorē esse aqua. Ubi ergo terra gravior ascendere potuit, cur non hoc levior aqua potuerit?

CAPUT VIII.

Vers. 1. *Adduxit spiritum.* Id est ventum, vel, ut quidam volunt, solem, sive Spiritum sanctum debemus accipere de quo in principio dicitur: *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Qui enim in principio ferebatur super aquas, ut eas in unum congregaret, ut appareret arida, ipse nunc sua et totius Trinitatis voluntate adductus est super terram, ut a pervasione aquarum eriperet eam, et eis pristinam pulchritudinem et fertilitatem redderet.

Vers. 8. *Emisit corvum et columbam post eum.* Septuaginta dicunt quia corvus emissus, non est reversus ad arcam. Aut enim aquis interceptus est et necatus, aut cadaveri aquis supernatanti inhæsit, et propter gulam periit. Neque enim terra jam siccata erat, quia de columba dicitur quia *cum non inveniret ubi requiesceret pes ejus.* Allegorice diximus superius arcam Ecclesiam significare quæ trecentorum cubitorum fuit longitudinis, quia sancta Ecclesia in fide Dominicæ crucis et passionis salvatur. Longitudo enim trecentorum cubitorum passionem Domini significat. Nam et littera Tau quæ hunc exprimit numerum, figuram habet crucis. Latitudo quinquaginta cubitorum resurrectionis Christi gloriam designat quæ quinquagesima die Pentecostes per apostolos prædicata est, cujus spe dilatatur Ecclesia. Altitudo vero triginta cubitorum significat eandem Ecclesiam per tres mundi partes dilatandam, Africam, Asiam, Europam. Denarius enim ter ductus in trigesimum numerum consurgit. Hæc Ecclesia continet pariter corvum et columbam, hoc est, bonos et malos. Sed corvus de arca emissus non revertitur, quia reprobi licet gremio Ecclesiæ per fidem contineantur, tamen cupiditatibus et illecebris sæculi inhærentes pereunt. Columba vero rediens ad arcam portat ramum olivæ virentibus foliis in ore suo, quia sancti simplicitate gaudentes manus pacis in ore portant, et cum Psalmista dicunt: *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus (Psal. cxix, 7).*

Vers. 14. *Mense secundo.* Id est Maio. *Septima et vicesima die mensis.* Intueamur diligentius hunc locum. Diximus superius Noe annum fecisse in arca, et ipsa die qua ingressus est egressum fuisse. Ingressus autem septima decima die mensis secundi: nunc dicit quia egressus est septima et vicesima die mensis ejusdem. Sed sciendum est quia si præsentis diei addas undecim, qualis hodie luna est talis est post annum ipsa die. Ergo quando Noe ingressus est decima septima luna, decima septima dies fuit secundi mensis, et ideo post annum additis 11, fuit vicesima septima dies, vel vicesima septima luna.

Vers. 22. *Non requiescant.* Sed servient homini.

CAPUT IX.

Vers. 2. *Terror vester et tremor.* Non homini præposuit Deus hominem sed animantibus. Neque enim dixit: *Terror vester sit super homines, sed super animantia terræ:* atque ideo, ut B. Gregorius dicit, supra modum superbire est ab æquali velle timeri. Omnes homines natura genuit æquales, sed meritorum distantia justo Dei judicio, sed occulto, alios aliis subjecit. *Omnes pisces manus vestræ traditi sunt.* Id est, potestati: *Et omne quod movetur erit vobis in cibum.* Post diluvium esus permissus est carniū. Antea enim pomis et oleribus vescebantur. Sed quia in diluvis terra virtutem suæ fertilitatis amiserat, ideo Deus consulens humanæ fragilitati permisit homini vesci carnibus.

Vers. 4. *Excepto quod sanguinem cum carne non comedetis.* Et hic et in lege Moysi esus sanguinis prohibetur. In Actibus quoque apostolorum prohibita sunt gentes a fornicatione, et immolatis, et suffocato, et sanguine (Act. xv, 30): quia videlicet sedes animæ in sanguine est, ideo sanguinis prohibetur comestio.

Vers. 5. *Sanguinem de manu bestiarum requiram.* Bestiam vocat crudeles homines et feros. *De manu viri et fratris ejus.* Fratrem vocat omnem hominem ejusdem consortem naturæ.

Vers. 13. *Arcum meum ponam.* Arcus duos habet colores, ex parte cæruleum et ex parte igneum; per hoc designantur duo diluvia: unum aquæ, quod jam præteriiit, aliud ignis, quod in fine sæculi venturum creditur. Unde cæruleus color extrinsecus cernitur, igneus vero intrinsecus. Mystice arcus, qui fit sole nube illustrata, significat eum a diluvio, id est, ab æterna damnatione posse salvari qui verum solem Christum nube conspexerit, hoc est, qui ejus passionem et resurrectionem per prophetas prædictam crediderit.

Vers. 18. *Erant igitur tres filii Noe Sem, Cham et Japheth.* Sem interpretatur nomen vel nominatus, Cham callidus, Japheth latitudo. Mystice Sem et Japheth significant fideles ex utroque populo in Christum credentes. Cham vero hæreticos designat, unde et bene callidus interpretatur. Hæretici enim callidi sunt, non sapientia, sed malitia: quia simplices in Ecclesia decipere quærunt. Mystice Noe qui *requies* interpretatus Christum significat qui *inebriatus est* calice passionis. *Nudatus est,* quia tunc manifestata est infirmitas mortalitatis ejus, et, ut propheta prædixerat, *ibi abscondita est fortitudo ejus (Habac. iii, 4.)*

Vers. 21. *Et in tabernaculo suo nudatus est.* Id est in plebe Judaica, inter domesticos generis sui. Cham filius ejus, qui nuditatem patris fratribus nuntiavit, Judæos designat passionem Christi longe ante in prophetis legentes qui nuntiabant futuram. Sed hoc quod diu prænuntiaverunt impletum videntes deridere potius quam credere maluerunt. Sem

vero primogenitus et Japheth minimus significant eos qui in primitiva Ecclesia fuerunt, apostolos videlicet et eos qui ex gentibus crediderunt. Medius Cham Judæos significat qui, nec primum cum apostolis, nec postea gentibus fidem Domini recipere voluerunt. Sem vero et Japheth nuditatem patris sibi nuntiātam audire noluerunt, sed pallio operuerunt: quia fideles mysteria passionis Christi non cum Judæis despiciunt, sed digna veneratione honorant. Et bene *pallium in humeris portant*: quia ipsam passionem non futuram exspectant, sed impletam credunt.

Vers. 24. *Evigilans autem Noe ex vino, cum didicisset*. Prophetico videlicet spiritu. *Quæ fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaan*. Notandum quod, non ipsum Cham, sed *Chanaan* filium ejus maledicit, qui *motus eorum* interpretatur, a quo postea dicti sunt Chananæi, quos Dominus ante faciem filiorum Israel ejecit. Quod ergo Chanaan maledicitur, prophetia erat: quia gens illa de loco suæ habitationis pellenda erat.

Vers. 26, 27. *Benedictus Dominus Deus. Dilatet Deus Japheth*. De Sem fuerunt patriarchæ et prophetae cæterique Patres Veteris testamenti: de Japheth gentium multitudo quæ in Christum credit. *Dilatatus est Japheth*, quia in ipsum crevit credentium ex gentibus multitudo. *Habitavit in tabernaculis Sem*, quia gratiam quam habuerunt priores Patres gentes in Christum credentes secutæ sunt, et nunc cum Abraham, Isaac et Jacob requiescunt, fidem et bona opera illorum imitando. *Sitque Chanaan servus ejus Chanaan*. Id est Judæi serviunt modo fidelibus ex utroque populo, quia libros divinarum Scripturarum non sibi, sed illis custodiunt, et quasi scrinarii sunt eorum.

CAPUT X.

Vers. 2. *Filii Japheth*. Commemorat modo gentes septuaginta duas quæ a tribus filiis Noe disseminatæ sunt post diluvium. Et primum dicit de Japheth minore, de quo nati septem filii qui tenuerunt septentrionalem regionem a Tauro et Amcino(a) montibus Ciliciæ et Assyriæ. *Gomer*, ut Josephus dicit, ipsi sunt Galatæ qui Latine Gallogræci dicuntur. *Magog* quos quidam putant Massagetas. *Madaï* Medi, *Javan* Jones, qui et Græci, a quibus Jonium mare et quinta eorum lingua Jonica dicitur. *Tubal* Iberes quos Hispanos dicimus, *Meosoch* Cappadoces quorum hodieque metropolis civitas *Mazaca* dicitur. *Thiras* Thraces.

Vers. 3. *Filii Gomer Ascenez*. Quos Græci Reginos vocant. *Riphath* Paphlagones. *Togorma* Phryges.

Vers. 4. *Javan filii (b)*, *Elisa*, a quo Elisei, id est, Græci qui et Hellades appellantur. *Tharsis* Cilices quorum civitas est Tharsus nobilis Paulo apostolo inde nato. *Cetthim* Cithii quorum hodieque civitas Cithium appellatur, *Dodanim (c)* Rhodii.

Vers. 5. *Unusquisque secundum linguam*. Hoc per

(a) Cod. Teg. Tauro, Etham et Eidon. Forte leg. Amano.

(b) Uterque cod. Laban fil.

A prolepsin, id est per præoccupationem accipiendum est. Necdum enim divisio linguarum facta erat.

Vers. 6. *Filii Cham Chus*. Ipsa est Æthiopia, *Mesraim* Ægyptus, *Phuth* Libya, unde et fluvius Mauritanie *Phuth* appellatur, et omnis illa regio Phutensis dicitur. *Chanaan*, a quo Chananæi.

Vers. 7. *Filii Chus Saba*. Id est, Arabia regio thurifera. *Hevila* pars Æthiopiæ Occidentalis. *Sabatha*, *Regma* et *Sabatacha*. Horum nomina ab usu recesserunt, et quæ pro eis nunc habeantur ignoramus. *Filii Regma Saba*. Alia est hæc *Saba* quam illa quæ superius legitur, et differt in Scriptura. Nam illa per *Sin*, hæc per *Samech* scribitur. Nam et in Psalmo ubi nos canimus: *Reges Arabum et Saba* (Psal. LXXI, 10), in Hebræo habetur: *Reges Saba et Saba*. *Dadan* Æthiopiæ ultima regio est.

Vers. 8. *Chus genuit Nemrod (d)*. De hoc Josephus dicit quod nova regni cupiditate tyrannidem arripuerit, ignem pro Deo coluit, et ipse auctor existitit ædificandæ turris cujus cacumen contingeret cælum.

Vers. 9. *Et erat robustus venator coram Domino*. Venebatur enim animas ad interitum, faciens hominem iguem adorare. Alia translatio dicit: *contra Dominum*.

Vers. 10. *Babylon* CONFUSIO interpretatur ob linguarum confusionem quæ ibi facta est. *Et Harath* [Vulg. Achad]. Ipsa est Edessa Mesopotamiæ civitas. *Archath* [Vulg. Achab], quæ nunc Nisibi dicitur. *Et Calanè* Ipsa est Seleucia a Seleuco rege Asiæ. *In terra Sennaar*. Id est, in Babylonia, ubi sunt putei bituminis.

Vers. 11. *De terra illa*. Id est de Sennaar. *Egressus est Assur*. Id est, imperium Assyriorum, quod primum fuit sub Nino. *Et ædificavit Niniven*. Niniven est civitas Assyriorum. Ninus Beli filius ædificavit Ninum quam Hebræi *Ninniven* appellaverunt. Interpretatur autem propter pœnitentiam *pulchra*.

Vers. 13. *At vero Mesraim genuit Ludim*, *Ludim* est Lybia, quæ prius *Phuth* vocabatur.

Vers. 15. *Chanaan filius Cham genuit Sidonem*. A quo Sidon, civitas Phœnicis.

Vers. 18. *Aradii*. Ipsi sunt qui Aradum insulam tenuerunt.

Vers. 19. *Sodomam et Gomorrham*. Istæ civitates notæ sunt interitu suæ subversionis. *Samaritan*. A quo Samaria, quæ sic vocatur et Assyriis et Hebræis. Dicta est autem Antiochia vel Epiphania. *Amathæum*. Hæc nomina ignorantur, vel quia delatæ sunt istæ gentes bello Æthiopico, vel quia ignoratur quæ nomina nunc habeant.

Vers. 21. *De Sem quoque nati sunt*, quos nunc dicimus, *qui fuit pater omnium filiorum Heber*, et frater major minoris fratris Japheth. Ideo autem de hoc novissime locutus est, quia de istius generatione locuturus erat et hujus lineam persecuturus.

Vers. 22. *Filii Sem Ælam*. A quo Ælamitæ, id est principes Persidis. *Assur*. De hoc superius dictum est

(c) Cad. Garst Dodamin. Tegerus. Dodamim.

(d) Uterque cod., Menroth.

quod ædificaverit Niniven *Arphaxad*. A quo Chaldæi *A* ipsa est *Jesca*. Fuit enim dionomia, id est binomia. et *Lud*. A quo Lydii. *Aran*. A quo Syri. Cujus soror fuit *Melcha* quam duxit *Nachor*.

Vers. 23. *Filii Aran Hus*. A quo terra *Hus* in Job legitur, quam LXX terram appellant *Ausititem*, id est Australem. Et *Hul*. A quo Armenii. *Gether*. A quo Acarnani. *Mesi*. Quos LXX *Mosoch* vocant, id est, Mæones.

Vers. 25. *Nati sunt Heber duo filii, Heber transitor*, a quo Hebræi *transitores*. Veri Hebræi sunt qui de presentibus ad futura, de caducis ad mansura transitum faciunt. *Phaleg divisio*. Sub isto enim facta est divisio linguarum.

CAPUT XI.

Vers. 1. *Brat terra labii unius*. Id est, linguæ Hebrææ quæ facta divisione linguarum creditur remansisse in familia Heber : qua etiam lingua Dei *B* Filius ad homines veniens prædicavit. Conveniens enim erat ut, in qua lingua Adam diaboli suasionem audierat, in eadem lingua Salvatoris præciperet prædicationem. Nec dicendum est novi aliquid fecisse Deum, quando linguarum facta est divisio, sed modos et formas locutionum divisisse aliis intellectibus. Unde et eadem verba in diversis sensibus apud diversas gentes inveniuntur. Nam *alma* apud Hebræos *secreta*, apud Latinos *sancta* dicitur. *Sidera* stellæ vocantur a Latinis, a Græcis *ferrea*. In Græcis habetur : *rhabdo sidera*.

Vers. 4. *Faciamus nobis turrim*. Timebant ne iterum fieret diluvium, et ideo auctore Nemrod voluerunt turrim facere altissimam in qua, si diluvium iterum fieret, salvarentur. Bitumen enim aquis *C* dissolvi non poterat. Nulla enim re dissolvi potest, postquam siccatum fuerit nisi menstruo sanguine.

Vers. 5. *Descendit ut videret*. Descendere Deus dicitur quando se sensibus vel operibus commodat humanis, sicut ad Moysen dixit: *Videns vidi afflictionem populi mei, et descendi liberare eos* (Exod. iii, 8). Et de Sodomitis dictum est: *Descendam, et videbo utrum eum clamorem qui venit ad me opere compleverint* (Gen. xviii, 21). Et nota in sequentibus hic mysterium Trinitatis commendari, cum dicit: *Descendamus et confundamus*. Mystice turrishæc mundi superbiam signat, sive etiam elationem hæreticorum qui turrim pravi dogmatis contra Deum volunt ædificare. Quæ merito *turris Babel*, id est confusio- nis appellatur. *Projecti sunt autem de Oriente*, quia verum solem reliquerunt. *Invenere campum Sen- D* *naar*, qui interpretatur *fetor* vel *excussio dentium*, quia dogmata hæreticorum non bonum Christi odorem, sed fetorem habent, et amiserunt dentes quibus cibos verbi Dei commolent.

Vers. 28. *Mortuus est Aran et Thare in Ur Chaldæorum*. Tradunt Hebræi quod Abraham et Aran fratres, cum nollent ignem adorare, in ignem projecti sunt ex quo miserante Deo Abraham illæsus exivit. Unde et sæpe Deus ad illum dicit: *Ego sum Deus qui te eripui de Ur Chaldæorum*. Aran vero igne consumptus est. Ergo *Ur* non est nomen loci.

Vers. 29. *Duxerunt uxores*. Abraham duxit *Sarai* :

CAPUT XII

Vers. 5. *Benedicam benedicentes te, et maledicam maledicentibus te*. Duæ repromissiones factæ sunt ad Abraham : una terrena, qua ei terra Chanaan repromissa est, cum dictum est : *Egredere de terra tua et cognatione*, etc. Alia quæ major est et spiritalis, qua dictum est : *Benedicam tibi*, ut esset videlicet pater Christi et omnium in Christo credentium. Sed et hoc notandum quia jam egressus fuerat de terra sua quando ei dictum fuerat: *Egredere de terra tua*. Sed ibi egressus corpore, hic vero mente et voluntate. Fortassis adhuc habebat affectum revertendi illuc quando dictum est: *Egredere*. — *In te benedicentur universæ cognationes tuæ*: quia de ipso Christus erat nasciturus per quem cunctæ generationes benedictionem percipere debuerant.

Vers. 4. *Egressus est Abraham et cum eo Lot*. Scilicet mente definiens ut nunquam illuc rediret. Superius exierat corpore, nunc vero mente præcipiente Domino.

Vers. 6. *Pertransivit usque ad locum Sichem* *Sichem* civitas est, quæ a quibusdam corrupte *Sichar* dicitur. Interpretatur autem *humerus*. *Convallem illustrem* Pentapolin dicit, quæ nunc est *mare Salis* et *Mortuum* dicitur, et *lacus Asphalti* et *lacus Salinarum*.

Vers. 7. *Apparuitque Dominus Abraham*. Recte ei Dominus apparuit, qui renuntians idololatriæ altare Domino ædificavit.

Vers. 8. *Ab Occidente habens Bethel, ab Oriente Hai*. *Bethel* civitas in tribu Benjamin quæ antea *Luz*, id est *amygdalus* vocabatur. *Hai* civitas in tribu Juda est constituta. *Bethel* interpretatur *domus Dei* quæ postea *Bethaven* vocata est, id est *domus idoli*. *Hai oculus* vel *fons* interpretatur. Ergo patriarcha tendens ad terram promissionis tetendit tabernaculum inter Bethel et Hai quia sancti omnes fonte baptismatis regenerati, et cursum hujus vitæ circumspicte agentes ad Dei tabernaculum et ad caelestem properant civitatem.

Vers. 13. *Dic, obsecro, quod soror mea sis*. Quæ- runt quidam cur sanctus patriarcha mentiri voluerit ut diceret *Saram* sororem suam, et non potius hoc Deo commiserit qui et ejus vitam et illius servare poterat castitatem. In quo ostenditur quia quandiu habemus quod ex ratione faciamus, non debemus Deum tentare, sed ipsi nostræ saluti providere. Quodammodo Deum tentasset, si eam uxorem suam confessus fuisset, duas Deo res committens, suam vitam et illius castitatem. Fecit ergo pro vita quod potuit : quod vero non potuit Deo commisit, certus, si vellet, etiam apud Pharaonem ejus pudicitiam conservare posset.

Vers. 15. *Translata est in domum Pharaonis*. Excusari potest Sara in hoc quod in domum Pharaonis translata est invita vel coacta, non solum in hoc quia non coinquinatur corpus nisi ex con-

sensu mentis, sed etiam in hoc quod connivente et permittente viro factum est hoc. Quæritur etiam quomodo apud Pharaonem tam diu intacta manere potuerit. Dicitur enim: *Abraham bene usi sunt propter eam, et fuerunt ei boves, oves et familiæ.* Sed ad solvendam hanc quæstionem valet et hoc quod in libro Esther legitur, quia puellæ quæ Assuero regi adducebantur non statim introducebantur ad regem sed annuno custodiebantur, et sex mensibus ungebantur oleo myrtino, et sex aliis mensibus diversis unguentis (*Esther* II, 12). Potuit ergo fieri ut per has inducias longi temporis Sara manserit incorrupta, et interim bene usi sunt Abraham Ægyptii, donec a Deo flagellaretur et, cognitam quod uxor ejus esset, restitueret eam illibatam.

CAPUT XIII.

Vers. 1. Seq. *Ascendit autem de Ægypto*, usque *erat dives valde.* Alia translatio dicit: *Ascendit de Ægypto gravis valde*, quod bene mysterio convenit. Sancto enim viro Ægypti divitiæ graves sunt. Ægyptus enim *tenebræ* vel *mæror* interpretatur.

Vers. 8. *Fratres enim sumus.* Tribus enim modis in Scriptura sancta *fratres* vocantur: natura, sicut Jacob et Isaac: cognatione, sicut Abraham et Lot; Lot enim filius fuerat fratris sui Aran: gente, sicut omnes Judæi fratres dicuntur, dicente lege: *Si attenuatus frater tuus Hebræus vendiderit se tibi* (*Levit.* xxv, 25). Et attendendum quanta cura concordie sancto viro fuerit propter quam custodiendam optionem dedit Lot, ut aut ipse pergeret illo remanente aut certe, si ipse alibi vellet recedere, ipse ibi maneret.

Vers. 10. *Irrigabant*, subauditur, a Jordane, *sicut est paradisus Domini.* Ex hoc discimus paradisum esse terrenum, cui terrena regio comparatur. Hæc regio plana erat et campestris, irrigabatur Jordane fluvio sicut Ægyptus Nilo. *Elegitque Lot sibi regionem circa Jordanem*, etc. Allegorice Lot cum suis pastoribus typum tenet hæreticorum qui relicta veritate ecclesiastici dogmatis eligunt sibi pulchra et humilia, quia non recte de veritate fidei sentiunt, nec ad Deum cum Moyse in montem ascendunt. Sodomam *pecus silens* interpretatur.

Vers. 13. *Homines Sodomitarum pessimi erant et peccatores coram Domino.* Nam et coram hominibus pessimi erant. Coram Deo peccator est, qui coram hominibus utcumque justus apparet. Unde et de Zacharia et Elisabeth dicitur: *Erant justi ambo coram Domino Deo suo* (*Luc.* I, 6).

Vers. 14. *Leva oculos.* Id est, aspice. Per hæc quatuor climata terra promissionis ei promittitur. Quod autem in quibusdam locis *mare* ponitur pro *Occidente*, ideo fit quia terra repromissionis in mari Occidentali est.

Vers. 18. *Juxta convallē Mambre.* Quod est in Hebron. *Hebron* civitas est in tribu Juda, quæ alio nomine *Cariatharbe* dicitur, id est *civitas quatuor.* *Cariath* enim Hebraice civitas, *arbe*, quatuor. Ibi enim

Asitas est Adam maximus, et Abraham, et Isaac et Jacob. *Convallis Mambre* ab uno amicorum Abraham dicta est qui Mambre vocabatur.

CAPUT XIV.

Vers. 1. *Factum est autem in illo tempore ut Amraphel Sennaar, etc.* Quatuor reges inierunt bellum contra quinque. Hi quatuor reges mystice significant adversarias potestates quæ per carnem quæ quatuor humoribus constat, in quinque sensus corporis dominari quærunt. *Amraphel* interpretatur: *dixit ut caderet*, et est *rex Sennaar* qui, ut superius diximus, interpretatur *excussio* vel *fetor dentium*. Significat hæreticos qui ex proposito peccant et cadunt contra Deum, perversa loquentes et obsceni dogmatis fetorem emittentes. *Arioch ebrius* vel *ebrietas* interpretatur. Significat gentiles qui poculo erroris ebriati creaturam pro Creatore colunt. *Cohdorlachamor* interpretatur *decorus* vel *manipulus*. Ponitur in significatione hypocritarum qui, cum sint pleni malitia, vulgo decori putantur virtutibus. Est *rex Elamitaum*, id est sæculi vel orbis. *Thadal* interpretatur *sciens jugum*. Præsignat avaritiam cujus jugum sciunt avari libenter ferre. Est *gentium rex*, qua avaritia maxime gentibus dominatur.

Vers. 2. *Inirent bellum contra Bara.* *Bara* *malitia* vel *creatura* interpretatur. Est *rex Sodomorum*, id est *pecudis silentis*. *Bersa* interpretatur *in angustia*, est *rex Gomorrhæ* quæ interpretatur *populus timens*. *Senaar* [Vulg., *Senaab*] interpretatur *excussio* vel *fetor dentium*, et est proprium nomen hominis. Est *rex Adamæ*, quæ interpretatur *terrena*. *Semeber ibi perditio* interpretatur. Est *rex Sebon* quæ interpretatur *vinculum mæroris*. *Bale* civitatula interpretatur *vorago* vel *præcipitatio*. Vocatur etiam *vitula consternans*. Ferunt enim Hebræi hanc tertio terræ motu corruisse. *Ipsa est Senor* id est *parvula*.

Vers. 3. *Vallem.* *Sylvestrem* Sodomam dicit quæ nunc est *mare salis*, lacus videlicet, quæ post combustionem ignis cœlestis in lacum versa est, in quem lacum cadit Jordanis, et ibi perdit laudabiles aquas suas.

Vers. 5 *Percusserunt Raphaim.* Id est gigantes, qui *Raphaim gigantes* interpretatur. *Carnaim* et *Guttim* [Vulg., *Zuzim*] nomina locorum sunt et gentium. *Seir* per prolepsin dicitur, ne dum enim locus ille sic vocabatur. *Seir ipse est Edom*, qui et *Esau* interpretatur *hispidus, setosus* qui in modum pellis natus est, a quo regio quam possedit Seir vocata est.

Vers. 7. *Ad fontem Misphat, ipse est Cades.* *Cades* *judicium* interpretatur. Ibi enim *judicatus* est murmurans populus. Interpretatur etiam *sancta cata* antiphrasin, id est per contrarium. *Fontem* petram dicit de quo Moyses aquam produxit. *Percusserunt Amorrhæum qui habitabat in Asusonthamar.* *Asusonthamar* *urbs palmarum* interpretatur.

gressus est Ægyptum cum patre suo Levi : Phinees vero filius Eleazari ingressus est terram repromissionis. Si vero et quomodo quinta generatione hoc factum sit velis scire, per Judam computare debes. Judas genuit Phares, Phares genuit Esrom, Esrom genuit Aminabad, Aminabad genuit Naasson, Naasson genuit Salmon. Judas ingressus est cum filio suo Phares in Ægyptum. Naasson vero princeps fuit tribus Judæ in deserto, cujus filius intravit in terram promissionis.

Vers. 17. *Cum occubisset sol.* Occubitus solis finem sæculi significat, *caligo tenebrosa* tribulationem et angustiam quæ futura erat. *Clibanus vel lampas ignis transiens per divisiones* significat judicium quod per ignem exercendum est, quo separandi sunt electi a reprobis.

Vers. 18. *A flumine Ægypti.* Fluvium Ægypti non Nilum debemus accipere, sed Rinocoluram fluvium qui dividit Palæstinam et Ægyptum.

CAPUT XVI.

Vers. 1. *Igitur Sara uxor Abraham non genuerat liberos.* Quomodo potest Abraham excusari ab adulterio, qui vivente uxore sua ancillæ junctus est? Sed necdum promulgata erat lex Evangelii unius uxoris. Simul etiam audierat multiplicandum esse genus suum sicut stellas cæli, sed nesciebat per quam mulierem, quia Saram sterilem noverat. Non ergo fuit in concumbendo libidiosa voluptas, sed pia propagandæ prolis charitas. Simul etiam dicendum quia hoc voluntate nimie cogentiæ uxoris fecit quæ, quia ipsa filios habere non poterat, ex alia eos suscipere cupiebat.

Vers. 2. *Sed forte ex illa suscipiam filios.* Ut illa pariente filium susciperet et in locum proprii adoptaret.

Vers. 9. *Vocabis nomen ejus Ismael.* Qui *auditio* interpretatur. Quia enim angelus dixit : *Eo quod audierat Dominus vocem tuam*, hinc sumpta etymologia vocatus est Ismael, id est *auditio*.

Vers. 12. *Hic ferus homo erit.* Id est agrestis et rusticus. Pro quo LXX dicunt : *Hic erit Phara.* Phara interpretatur *onager*, significans autem Saracenos, qui de Ismael ducunt originem, qui per latam solitudinem incertis sedibus vagantes impugnant omnes eremi vicinos et ab omnibus impugnantur. Allegorice hæc duæ mulieres, exponente Apostolo (*Galat. iv, 22 et seq.*) Synagogam et Ecclesiam significant. Agar quidem Synagogam quæ in servitutem generat populum Judæorum qui feri sunt et agrestes, jugum Domini leve et fidem ejus nolentes recipere, ideoque dispersi, et vagabundi sunt per totum orbem et omnibus maxime Christianis contrarii. Sara vero Ecclesiam quæ primum sterilis et infecunda fuit, postea vero in libertatem fidei et gratiæ plebem catholicam generavit.

Vers. 13. *Tu Deus, qui vidisti me.* Hoc est, qui

A misertus es mihi. Videre enim Dei misereri est. Quod autem hic dicit : *vidi posteriora videntis me* concordat cum eo loco ubi Dominus ad Moysen dixit : *Non enim videbit me homo et vivet.* Ac deinde : *Est locus apud me : stabis supra petram. Cum pertransiero, auferam manum meam, et videbis posteriora mea* (*Exod. xiiii, 20 et seq.*). Illam enim sapientiam, quæ est Deus, invisibilem omni creaturæ profecto nullus videre potest. *Posteriora* autem Dei mysterium est incarnationis Christi per quam videri ab hominibus potuit. Unde et bene dixit : *Cum pertransiero.* Nam transire hominis est.

CAPUT XVII.

Vers. 5. *Non vocaberis Abram, sed Abraham.* Abram interpretatur *pater excelsus.* Abraham vero *pater multarum gentium.* Tradunt Hebræi quod de nomine Dei quod quatuor litteris scribitur, unde et tetragrammaton vocatur et ineffabile dicitur, *he* litteram scripserit Deus et addiderit nomini Abraham. Similiter de nomine Sarai *jot* litteram tulerit et eandem *he* addiderit. Nec mirum, si nos pro *he a* habemus, quia Hebræi pro *he* scribunt, sed per *a* pronuntiant. Vocatur autem Abraham *pater multarum*, subauditur, *gentium* : quia omnes gentes in ejus semine, id est, in Christo credituræ erant. Sarai vero interpretatur *princeps mea.* Sara absolute *princeps*, ut subaudias omnium animarum in Christum credentium.

Vers. 7. *Fœdere sempiterno.* Quærent multi quomodo dictum sit *sempiternum fœdus*, cum nequaquam in æternum duraverit. Sed hic *sempiternum* pro *sæculari* ponitur quod Græce *eonion* dicitur. *Eon* enim Græce tam sempiternum quam sæculare vel temporale potest accipi. Vel magis propter spiritalem significationem dicitur *fœdus sempiternum*, quia fœdus Christi et in ævum fidelium credentium qui sunt spirituales filii Abraham nullo fine terminabitur.

Vers. 10. *Circumdetur omne masculinum in vobis.* Jure Abraham lex ista constituta est ut, quia primus homo per prævaricationem mandatorum Dei displicuerat, Abraham signum fœderis esset inter Deum et hominem (a). Secundo, ut per hanc a cæteris nationibus discernentur in corporibus, Tertio, ut hanc eo membro suscipientes in quo dominari libido solet discerent castitatem sibi servandam et omnem impudicitiam recidendam.

Vers. 12. *Tam vernaculus, quam emptitius.* Sive servi qui dominati sunt, sive qui exemptione venerunt. Et quia Dominus omnium est creator nullum excipit a salute, nec cujusquam accipit personam, sed omnium miseretur.

Vers. 14. *De populo suo.* Id est de cœtu sanctorum. Unde et legimus : *Tu autem ibis ad populum tuum, quia pactum meum irritum fecit.* Pactum scilicet illud quod Adæ in paradiso datum est, *in quo omnes peccaverunt* (*Rom. iii, 12*). Omnes enim cau-

Cod. Teger., et Abraham. Idem scripserat prima manus in cod. Garst., sed alia antiqua correxit, *hominem*.

saliter in Adam fuimus, et ideo originalis peccati rei sumus. Hæc autem circumcisio quæ in uno membro fiebat significat circumcisionem spiritalem quæ in corde et in omnibus membris exhibenda est. Circumcidendum est cor a noxiis cogitationibus, circumcidendi sunt oculi ne videant vanitatem, circumcidendæ sunt aures, id est, obturandæ ne audiant sanguinem, et sic in omnibus sensibus celebranda est circumcisio.

Vers. 17. *Risit.* Non dubitatione, sed gaudio credens promissioni Dei. Unde et filius ejus Isaac, id est risus vocatus est. Sara vero postea incredulitate risit, unde et increpari meruit.

Vers. 20. *Super Ismael quoque exaudivi te.* Diximus superius *Ismaele* Judæos significari qui aucti sunt carnali generatione in immensam multitudinem. Unde per prophetam dicitur: *Gloria ejus ab utero, et vulva et a conceptu (Ose. ix, 11).* — *Duodecim duces generabit.* Id est duodecim apostolos, maximos duces Ecclesiæ, qui ex illo populo nati sunt. Vel duodecim duces dicit duodecim ipsius populi tribus.

Vers. 21. *Pactum meum statuam cum Isaac.* Quia misericordia et gratia ejus in populo est Christiano.

Vers. 23. *Circumdidit Ismaelem et cunctos mares.* Quæri potest, si mares circumcisione salvabantur, femine quomodo salvabantur, quæ non circumcidabantur? Utique fide et hostiarum oblatione, quomodo et per ante dictum præceptum circumcisionis sancti homines mundabantur, juxta quod Paulus dicit: *fide purificans corda (Act. x, 9).*

CAPUT XVIII.

Vers. 1. *Apparuit ei Dominus in convalle Mambre,* Quæri potest juxta litteram, si Abraham angelos intelligebat esse qui in figura hominum apparebant, cur eis ea quæ mortalibus conveniunt obsequia præparavit? Fortassis quia primo homines esse credebat, postea vero ex his quæ ab illis dicta sunt vel facta angelos intellexit. Intelligebat eos esse angelos, cum eos ad cælum redire videbat, sicut in libro *Judicium de Manue* legimus, qui primo videns angelum hominem esse putavit, dicens: *Tu es ille vir qui locutus es mulieri (Judic. xiii, 11)?* Cumque ei humanitatis causa hædum fecisse voluisset, dicit ei angelus: *Si cogis me, non comedam. Sin autem: offer illud Domino.* Cumque hoc fecisset, et flamma sacrificii ascenderet, angelus in flamma pariter ascendit. Cæterum de Sara nulli dubium quod homines esse putabat. Nam et negare ausa est quod angelus dixit ad Abraham: *Cur risit Sara uxor tua?* Negavit enim, et dixit: *Non risi.*

Mystice Abraham triplicem gessit figuram, Dei videlicet Patris in eo quod Isaac obtulit. Gestat et figuram Filii in eo quod de domo sua et cognatione exiit. Hic vero unamquemque sanctam significat animam quæ Deum in hospitio suæ mentis cum gaudio suscipit, Tres viros qui ei apparuerunt, quidam interpretantur Christum, et ipsum Moysem et Eliam qui etiam cum ea in monte transfigurati ap-

paruerunt. Tunc ergo Dominus venit quando mysterium incarnationis Abraham ostendit, quia lex quæ per Moysen data est, et prophetia quæ per Eliam designatur, semper ejus prædixerunt adventum.

Vers. 6. *Accelera, tria sata similæ.* Satum genus est mensuræ. *Tria sata* tres significant filios Noe, a quibus disseminatum omne genus humanum post diluvium. Per *tria sata* significabatur Ecclesia et doctrina evangelica per tres mundi partes disseminanda. Hinc et in Evangelio mulier, id est, Ecclesia dicitur accepisse fermentum evangelicæ doctrinæ et abscondisse illud *in tribus farinæ satis (Luc. xiii, 21).* id est, in tribus mundi partibus, Asiæ videlicet, Africæ, Europæ, *donec fermentaretur totum,* id est, donec omnis mundus crederet. *Panis* significat unitatem credentium, quia panis ex multis granis conficitur. *Azymi* vero fuerunt, quia unitas sanctæ Ecclesiæ incorrupta est. *Subcinerici* vero, quia sancti per potentiam igne Spiritus decocti sacrificium vel escam delectabilem se ipsos Deo faciunt. *Vitulus de armento* Christus est secundum humanitatem ex patribus, de quo per Psalmistam dicitur: *Placebit De super vitulum novellum (Psal. lxxviii, 32).*

Vers. 8. *Tulitque butyrum et lac.* *Lac* cibus infantie est, ideoque designat veterem legem. *Butyrum* vero pingue et coagulatum doctrina est evangelica solido cibo sanctos reficiens. *Vitulus coctus* Christum passum significat. *Stabat sub arbore.* *Arbor* crucem significabat, *sub qua Abraham stabat,* quia mysterium passionis Christi inspirante Deo jam contemplabatur.

Vers. 9. *Ecce in tabernaculo est.* Abraham foris cum angelis erat; Sara in tabernaculis latebat: quia sapientium et doctorum est aperte prædicare, exemplis alios instituire. Infirmi vero quinque et minus docti se apud se continere debent et doctoribus subdi.

Vers. 11. *Desierant.* id est, cessaverant. *Saræ fieri muliebria.* Id est menstrua, quod cum contingit mulieri, inhabilis jam est ad procreandos filios.

Vers. 20. *Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus est.* Ut beatus Gregorius dicit, peccatum cum voce est peccatum in actione: peccatum autem cum clamore est deccatum cum libertate. Quia ergo Sodomitæ libere et inverecunde omnem impudicitiam exercebant, imo in pessimis sceleribus lætabantur et exultabant, ideo *clamor* eorum dicitur pervenisse ad Deum.

Vers. 21. *Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint.* Clamor quidem ad Deum pervenerat, sed non statim puniuntur, nisi Angelus descendisset et vidisset utrum hoc perpetrassent. Mox autem, ut inventum est, absque dilatione misso cælitus igne consumpti sunt. Ubi docemur non facile auditis quorundam criminibus credere: statim vero, ut res probata fuerit, continuo ultio subsequitur. Quod autem dicere: *descendam et videbo,* more nostro Deus loquitur tanquam dubitans et ignorans, Cum tamen ipse sanctam et ratam habeat scientiam.

Vers. 26. *Non delebo propter quinquaginta.* Quinquagenarius numerus dicatus est pœnitentiæ. Unde et quinquagesimus psalmus in pœnitentia cantatus est. Quod ergo dicit: *Non delebo propter quinquaginta*, ostendit potuisse eos ab imminente interitu liberari, si ad pœnitentiam confugere voluissent. Quod autem paulatim descendendo ad *decem* pervenit, ostendit neminem posse salvari, nisi eum qui crucem Christi ferre eumque sequi studuerit, et decem legis præcepta impleverit. Denarius enim crucem Christi designat, quin decima littera qua denarius numerus exprimitur figuram habet crucis.

CAPUT XIX.

Vers. 1. *Occurrit obviam eis.* Ex hoc et ex multis aliis Scripturarum locis virtus hospitalitatis commendatur de qua et beatus apostolus Petrus [Paulus] dicit: *Hospitalitatem molite oblivisci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis* (Hebr. xiii, 2).

Vers. 8. *Habeo duas filias.* Quæri solet utrum hæc compensatio fieri debeat, ut videlicet minus peccatum fieri permittamus ut gravius delictum vitetur. Ecce enim Lot filias suas incestui tradere voluit, ne majus peccatum contra naturam in viros committeretur. Sed hoc perturbato animo dare debemus. Nesciens ergo qui ageret, vel quo hospites (a), quo homines putaret, hoc egisse credendum est.

Vers. 11. *Percusserunt cæcitate.* Quoddam genus cæcitalis est quod Græce *aorasia* dicitur, id est, avidentia, qua quædam videntur, quædam non videntur. Sodomitæ ergo alia videbant, sed ostium Lot videre non poterant. Moraliter Lot justos significat, Sodomitæ invidos et detractores designant, qui quodammodo ostium quærunt per quod ad Lot irrumpant, quando homines bona facta reprehendere volunt, sed non possunt invenire aditum reprehendendi, quia illo virtutis clastro munito corruptores mentium nihil habent quod reprehendant.

Vers. 14. *Locutus est ad generos suos.* Quidam putant Lot habuisse filias quæ viros haberent quos appellavit *generos*, et illas cum maritis in Sodomis remansisse, duabus aliis quæ sine maritis erant cum patre egressis. Sed alia translatio dicit aperte: *Locutus est ad sponsos qui accepturi erunt filias* Ergo nondum erant generi, sed esse volebant.

Vers. 17. *Salva animam tuam.* Allegorice Lot fuga de Sodoma, quæ juxta aliam significationem cæcitas interpretatur, significat abrenuntiationem cupiditatum et illecebrarum sæculi. Præcipitur ergo Lot ut fugiat incendium Sodomæ et ne retro aspiciat: quia omnis post perceptam gratiam vias vitæ ingressus non debet ad ea quæ dereliquit iterum redire, juxta quod Dominus dicit in Evangelio præcipiens: *In illa die, qui fuerit in tecto vel in agro non redeat retro* (Luc. xvii, 31). Exemplum quoque commemorans uxoris Lot quæ, cum retro respiceret, in statuam salis versa remansit, significans eos qui post professam servitutis (b) Dei relabuntur ad concupiscentias

(a) Cod. Teg., quos hospites.

sæculi. Unde et merito in statuam salis versa fuisse dicitur, quia suo exemplo, veluti salis condimento, mentes legentium vel audientium ne lalia patiantur edocet.

Vers. 20. *Est civitas parva.* Id est, Segor quæ antea Bale dicebatur, secundum quod dixit: *Est civitas parva, quæ vocata est Segor, id est parvula.* Mystice mons celeitudinem virtutum significat ad quem nos angelus cohortatur dicens: *In monte salvum te fac, sicut verbi gratia est contemptus omnium facultatum.* Ad quam perfectionem Dominus invitatur dicens: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus et veni, sequere me, et habebis thesaurum in cælo* (Matth. xix, 21). Qui vero se viderit ad hunc montem non posse conscendere, melius est ut in Segor, hoc est, in parvula remaneat, contentus laicali vita et communi conversatione, quam post arreptum virtutis montem ad humilia, id est ad sæcularia redeat. Virginitas quoque celsissimus mons est ad quem doctor gentium hortatur, dicens: *Bonum est homini, si sic permanserit sicut et ego* (I Cor. vii, 8). Hortatur ergo angelus Lot ut ad hunc montem conscendat, fugiens incendia libidinum. Sed qui se viderit hoc non posse servare descendat ad Segor, hoc est, utatur legitimo conjugio, quia melius mediocri bono uti quam per abrupta libidinum præcipitari. Unde et Dominus apostolis dicentibus: *Si sic est causa uxoris, non expedit nubere*, respondit: *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est: qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 10 seq.). Et Apostolus: *Propter fornicationem, inquit, unusquisque suam uxorem habeat* (I Cor. vii, 2).

Vers. 24. *Pluit Dominus ignem et sulphur de cælo.* Ignis ardorem habet, sulphur fetorem. Quia ergo isti flamma libidinis arserant et in fetore carnis versabantur, juste simul igne et sulphure perierunt. Considerandum hoc loco quod primos peccatores aqua diluvii exterminavit, quia et ipsi similiter carnis concupiscentia Deum offenderant. Sodomitæ vero graviore supplicio, id est, ignis et sulphuris diluvio perierunt, quia illi, licet mensuram excederent, naturaliter tamen peccabant cum feminis, isti vero, irrationabiliter et contra naturam, ideo gravissimo supplicii exemplo damnati sunt.

Vers. 29. *Recordatus est Abraham.* His verbis ostenditur meritis Abraham Lot fuisse liberatum, licet Scriptura eum appellet esse *justum*. Sed sciendum quia non perfecte justus erat, sed juxta quemdam modum. Sive justus fuisse dicitur ad comparisonem Sodomitarum inter quos vivebat, qui omni immunditia et iniquitate repleti erant.

Vers. 30. *Ascenditque Lot de Segor.* Quærendum est quare, cum ipse petierit ut Segor habitaret, hortante angelo ut in monte salvaretur, iterum relicta Segor montem conscenderit. Sed ex hoc vera videtur Hebræorum opinio qui dicunt hanc civitatem tertio terræ motu corruiisse. Hoc sciens Lot timuit ibi esse, reputans apud se quia si aliis stantibus hæc ceciderat

(b) Ita uterque cod.

multo facilius nunc aliis pereuntibus ipsa quoque posset perire. Et propter hoc peccatum infidelitatis, quia angelo non credidit, dicunt contigisse ei scelus incesti.

Vers. 31. *Pater noster senex est.* Putabant filii Lot omne genus hominum ubique defecisse, nullumque virorum remansisse nisi patrem suum. Ideo hoc cogitaverunt ut ex patre semen servarent. Quarum adulterium Origenes multipliciter excusat, quia hoc non libidinoso animo sed studio reparandæ prolis egerunt. Lot vero inexcusabilis est primo, quod angelo non credidit, deinde, quod vino inebriatus est; sicque minus peccatum fuit ei causa majoris criminis.

Vers. 35. *Ac ille non sensit, nec quando illa accubuit, nec quando surrexit.* Hoc Judæi in tantum non recipiunt, ut quoties hunc locum legunt compungantur. Dicunt enim non posse fieri ut homo non sentiens concumbat.

Vers. 37. *Peperitque major filium, et vocavit eum Moab.* Moab ex patre interpretatur.

Vers. 38. *Minor quoque peperit filium, et vocavit nomen ejus Amon.* Amon filius populi mei, vel filius generis mei interpretatur. Isti fructus sunt ebrietatis, Moabitæ et Amonitæ, id est, qui ex patre sunt diabolo, juxta quod Dominus talibus dicit: *Vos ex patre diabolo estis* (Joan. viii, 44). Et sunt filii populi invidentis et persequentis sanctos.

CAPUT XX.

Vers. 1. *Peregrinatus est in Geraris.* Geraris terra est Palæstinorum.

Vers. 2. *Misit Abimelech, et tulit eam.* Quæri potest in illa jam ætate quomodo amari poterat Sara, cum esset anus decrepita? Sed hoc mirandum potius, quam quærendum, quod tantus decor formæ in ea fuerit ut nec senectus ejusdem pulchritudinem potuerit derogare.

Vers. 6. *Custodivi te, ne peccares in me.* Cum dixit Dominus: *Custodivi te, ne peccares in me,* ostendit quia qui talia agunt in Deum peccant, licet peccamen adulterii apud sæculi homines aut leve aut nullum putetur.

Vers. 12. *Filia patris mei, et non filia matris mæ.* Alia translatio apertius dicit: *A patre, et non a matre.* Fuerat enim filia Aran fratris Abraham, soror Lot.

Vers. 16. *Hoc erit velamen ocucorum.* Id est: in funeris præparatione: *Mememtoque te deprehensam.* Hoc quasi jocando dicit monens eam amabiliter ne hoc auderet facere, ne similiter deprehensa videretur. Mystice loco hoc Abraham Christum significat, Sara vero Ecclesiam. Abraham honorabatur propter Saræ pulchritudinem et Christus laudatur in mundo et honoratur per Ecclesiam; quia sicut Psalmista dicit: *Mirabilis Deus in sanctis suis* (Ps. xvii, 36). Habebat Sara virum, sed latebat, et Ecclesia habet Christum, sed videtur in præsentia receptus secretis cœlestibus.

CAPUT XXI.

Vers. 4. *Circumcidit octava die.* Circumcisio, cum ob multas figuras præcepta sit, specialiter figuram

A Christi præterit qui nos et in præsentia per baptismum veterem hominem exiit, et in futuro per resurrectionem circumcidit in nobis omnem mortalitatem et corruptionem. Nam et quod in octava die circumcisus est Isaac designabatur octava sæculi ætas, quando generaliter resurrectio mortuorum celebrabitur.

Vers. 8. *Fecit grande convivium.* Juxta litteram convenientius fuit ut in die nativitatis vel circumcisionis ejus Abraham epulum faceret. Sed vir prophético plenus spiritu hoc in die ablactationis facere maluit. Significabatur enim per hoc, qua tunc Deo et angelis festivitatem quodammodo facimus quando lacte infantie dimisso in virum perfectum evadimus et solido jam cibo utimur.

Vers. 9. *Ludentem.* Tradunt Hebræi quod idola fecerit quasi ludens quibus infantiam Isaac deciperet. Beatus quoque Hieronymus dicit quod quasi major per ludum primogenita sibi præsumpserit. Absolute autem possumus picere quod cum lubricum et lascivum facere volebat, sicut ipse erat. Unde et Apostolus hunc ludum persecutionem appellat dicens: *Sed, tunc sicut is qui secundum carnem natus est persequeretur eum qui secundum spiritum, ita et nunc* (Gal. iv, 29).

Vers. 11. *Dure accepit hoc Abraham.* Licet enim in mysterio ista fieri cognosceret, tamen paterno affectu erga filium movebatur.

Vers. 14. *Bersabee interpretatur puteus septimus vel puteus juramenti.* Sed locus ille necdum hoc nomen habebat. Unde et per præoccupationem accipiendus est.

Vers. 13. *Abiecit Agar puerum.* Non quo eum in scapula portaret qui, quando circumcisus est, tredecim annorum: sed *abiecit* eum ab animo et cura sua eum repulit. Sic enim usualiter loqui solemus: *abieci ex animo.*

Vers. 17. *Exaudivit Dominus vocem pueri.* Matre flente *pueri vocem* dicitur *exaudivisse*, quia pro illo et non pro se flebat, sicque vox matris quodammodo vox pueri erat. Typice Agar Synagogam designat, Ismael plebem Judaicam. Portatur Ismael ab Agar: et peccator populus Judæorum gravi maledictionis pondere cervicem matris suæ Synagogæ premit. *Panis* quem portabat significat panes propositionis, qui in mensa sanctificati erant. *Aqua* quæ eis defecit significat legalem purificationem, sive etiam carnalem Scribarum et Phariseorum doctrinam quæ in pelle mortua, hoc est, in carnali observatione continebatur et observatores suos juxta litteram occidebat non habens spiritum vivificantem. Quod *Agar puerum sub arbore projecit* eos significat qui in Christum ex illo populo credentes umbra passionis et crucis protegebantur.

Vers. 18. *Surge, et tolle puerum, et tene manum ejus.* Hoc est junge te illi, et ambula cum illo. Sic faciunt ambulantes simul. Juxta litteram intelligimus matrem se abscondisse, quando dixit: *Non videbo orientem puerum.* Monet ergo eam angelus ut revertatur ad puerum, et tollat eum, non de terra erigendo

val portando, sed in sua cura et providentia suscipiendo.

Vers. 23. *Terra in qua versatus es advena.* Id est in Palæstina, Abraham enim in Geraris habitabat peregrinus. Gerara vero est quæ nunc *Palæstina Salutaris* dicitur ubi natus est Isaac, licet quidam asserant eum ad ilicem Mambre natum.

Vers. 31. *Vocatus est locus Bersabee. Puteus Septimus,* propter sex agnas quæ ibi immolatæ sunt. Vel *puteus Juramenti*, quia uterque ibi juraverat. *Sabee* utrumque sonat, *et septem et juramentum.* Hoc loco querendum quid sit quod superius legitur Agar stesisse ad *puteum juramenti* quod postea longo tempore factum est. Needum enim ita vocabatur. Ergo per prolepsin, id est per præoccupationem accipiendum est: qui modus locationis usitatissimus est in divinis Scripturis, quamvis potuerit esse illo tempore jam puteus. Quod si ita est, tunc per reappitulationem locus iste accipiendus est.

Vers. 33. *Plantavit nemus in Bersabee.* Supra dicitur quod non dederit ei Deus hæreditatem *nec passum pedis* (Act. vii, 5), ut Paulus apostolus dicit. Sed intelligimus circa puteum fuisse aliquod spatium terræ quod simul cum puteo in dominium cessit.

CAPUT XXII.

Vers. 1. *Tentavit Deus Abraham.* Est tentatio quæ probat, non ea quæ damnat. *Tentavit* ergo eum non quod ipse aliquid disceret cui omnia nuda sunt et aperta, sed ut ipsum Abraham sibi ostenderet ut cognosceret quantæ fidei in Deum esset.

Vers. 2. *Super unum montium.* Hebræi tradunt vel autumant hunc montem esse *Moria*, in quo postea templum Dei *et Dabir*, id est oraculum est edificatum. Unde et mons *Moria lumen* vel *illumina- tus* interpretatur.

Vers. 12. *Cognovi.* Id est cognosci feci.

Vers. 13. *Hærentem cornibus inter vepres.* Alia translatio ipsum verbum ponit Hebraicum, dicens: *Hærentem in virgulto Sabee.* *Sabee condensum* vel *spissum* interpretatur, per quod significat densitatem virgultorum et veprium in quibus cornibus hærebat aries. Juxta litteram magnum nobis exemplum datur magnæ obedientiæ sancti Abraham, qui cum unicam filium haberet audissetque a Domino: *In Isaac vocabitur tibi semen*, tamen non dubitavit eum offerre Deo, *credens*, quod et Apostolus dicit: *Quod a mortuis eum posset resuscitare* (Hebr. xi, 19). Al-
Dlegorice Abraham Dei Patris hoc loco gerit personam, Isaac Domini Jesu Christi. Immolatio Isaac passionem Christi designat. Bene autem dicitur: *Ipse portabat ligna holocausti*: quia Christus crucem suam bajulavit, juxta quod in ejus passione dicitur: *Et bajulans sibi crucem exiit in locum qui vocatur Golgotha* (Joan. xix, 17). Duo viri qui comitabantur cum Abraham, populus Judæorum. Duo autem ideo, quia ille populus post mortem Salomonis divisus est in duo regna, in decem videlicet tribus quibus Jero-boam imperavit, quæ vocantur Israel, et in duas alias tribus, Juda videlicet et Benjamin, super quas

Aregnavit Roboam filius Salomonis, quæ dicuntur Ju-
Bda, cum quibus erat et tribus sacerdotalis, id est
CLevi. Asinus quem secum ducebant stultitiam Ju-
Ddæorum designat. Asinus enim quod portabat nescie-
Ebat: et Judæi in libris prophetis Christum lege-
Fbant, sed venientem non intelligebant. Unde et bene
Geis dicitur: *Expectate hic cum asino.* Usque hodie
Henim et usque ad finem sæculi quasi expectant
IChristum cum stultitia sua ut Apostolus dicit: *Cæci-
Jtas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gen-
Ktium introeat, et sic omnis Israel salvus fiat* (Rom.
Lxi, 25). Quod dicit: *Postquam adoraverimus, rever-
Mtemur ad vos*, significat quod impleta passione in ul-
Ntima sæculi ætate revertatur Deus, et reconcilietur
OJudæis credentibus. Quod autem *tertio die elevatis
Poculis*, tres dies tria significant sæculi tempora ante
Qlegem, sub lege et sub gratia. Nam et Dei Filius die
Rtertio ad nuptias dicitur venisse et aquam in vinum
Sconvertisse, quia tertio sæculi tempore venit ad con-
Tjungendam sibi Ecclesiam et legis litteram in spiri-
Utalem intellectum convertendam. *Aries* qui apparuit
VAbrahæ humanitatem Christi designat de quo bene
Wdicitur quod *hæreat cornibus inter vepres*, quia Chri-
Xstus cruci affixus est, manus ejus in cornibus, id est,
Yin brachiis crucis hærebant. Sive *hærebat inter ve-
Zpres*, quia spinis coronatus est. Quod autem aries
AAimmolatus est Isaac autem evasit, significat quia
BBper humanitatem pati potuit, per divinitatem vero
CCimpassibilis mansit. Nam due sunt in Christo sub-
DDstantiæ vel naturæ. Juxta litteram quia aries corni-
EEbus hærebat inter vepres, inde Judæi in solemnitati-
FFbus tubis corneis solent canere, ut per hoc memor
GGsit Deus eorum et repropitiatur illis propter magnam
HHAbrahæ obedientiam.

Vers. 14. *In monte Dominus videbit.* Hoc quasi proverbium obtinuit apud Judæos ut quoties aliqua necessitate vel angustia tenentur, dicant: *In monte Dominus videbit*, vel ut in Hebræo habetur: *In monte Dominus videbitur*, hoc est miserabitur et liberabit nos.

Vers. 16. *Per memetipsum juravi, dicit Dominus.* *Omnis homo per majorem se jurat*, ut Apostolus dicit, *Deus autem, quia neminem se habet majorem per semetipsum dicitur jurare* (Hebr. vi, 13 et seq.).

Vers. 20. *Melcha soror Saræ.* Abraham Saram duxit uxorem, Melcham vero Nachor.

Vers. 21. *Hus, ex quo terra Hus* dicitur in Job: *Buz* vero, de quo *Buzites*, vocatus est Elia quem etiam autumant Hebræi esse Balaam. *Gamuël patrem Syrorum.* Quod dicit *patrem Syrorum* non est referendum eis qui hoc nuntiabant, sed potius ei qui longo post tempore scripsit.

CAPUT XXIII.

Vers. 3. *Heth* a quo Hethæi dicuntur.

Vers. 7. *Surrexit et adoravit.* Cum Dominus dicat in lege: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies*, quid est quod Abraham homines legatur adorasse? Sed aliud est, Deum adorare eo modo,

quo solus colendus et adorandus est; aliud, quo se sancti homines invicem venerantur atque suscipiunt, quamvis non dixerit: *Dominum Deum tuum solum adorabis*, sicut dixit: *Illi soli servies*. Est enim servitus quæ soli Deo debetur, quæ Græce *latría* dicitur. Unde et idololatræ dicuntur qui relicto creatore creaturæ serviunt. Nam quod Apostolus dicit: *Per charitatem servite invicem* (Gal. v, 13), de illa servitute dictum est qua sancti homines se præveniunt sibi que obsequuntur, quæ Græce *dulia* dicitur. Unde et *servos dulos* vocamus. Quod vero in Apocalypsi angelus volentem se Joannem adorare prohibuit, dicens: *vide ne feceris*, fortassis aliquod divinum in angelo suspicatus fuerat Joannes et ideo sicut Deum voluerat adorare, idcirco prohibitus est.

Vers. 17. *Confirmatusque ager est quondam Ephronis*. Primum dictum est *Ephron*, id est *confirmatus et perfectus*, sed postquam pretium ex sepultura accepit, licet cogente Abraham, immutatum est nomen ejus et dictum est *Ephran*, id est *infirmus vel imperfectus*. Audiant hoc qui sepulturas mortuorum (a) vendunt. Si enim ille qui licet invitatus tamen quomodo adduci potuit ut pretium de sepultura acciperet nominis immutatione damnatus est, multo magis isti, qui non coguntur, sed ipsi quid exigunt, damnabuntur et inter perfectos non computabuntur. *In quo erat spelunca duplex*. Mystice *spelunca duplex* operationem rectam et contemplationem significat, activam videlicet et contemplativam. Sara ergo in duplici spelunca sepelitur, cum anima fidelis cupiditatibus et desideriis sæculi mortua sub boni operis et contemplationis tegmine celatur. Unde et apostolus Paulus dicit: *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*.

CAPUT XXIV.

Vers. 2. *Pone manum tuam sub femore meo*. Judæi dicunt, in sanctificatione Abraham, id est, in circumcisione jurasse. Sed melius est ut hoc ad incarnationem Christi referamus. Prævidens autem sanctus patriarcha Christum, qui perfectus esset homo et perfectus Deus, de sua progenie nasciturum, sub femore suo præcepit ut manum mitteret et juraret. Quia enim hominem et de sua carne nasciturum prævidit ideo dixit: *Pone manum tuam sub femore meo*. Quia vero Deum agnovit, ideo subjungit: *Jura mihi per Deum cæli*, id est, per divinitatem ejus qui de mea carne nasciturus est.

Vers. 13. *Igitur ego sto prope fontem aquæ*. Beatus Augustinus quærit hoc loco ad litteram utrum hoc agere debeamus ut signum a Deo petamus. Pene enim nihil videtur differre ab augurio. Sed aliud est signo aliquo in quo miraculum sit voluntatem Dei quærere, aliud, in vocibus avium vel mutorum animalium divinationem captare, quamvis, nec illud in summa necessitate præsumendum sit. Allegorice servus Abraham eorum significat sanctorum doctorum. Hic est ille servus qui in Evangelio a Domino suo mis-

sus est ut invitatus ad paratam cenam venire faceret. Misit servus manum sub femore domini sui Abraham, quia doctores summa veneratione incarnationem Christi suscipiunt. Et non *super femur, sub femore* manum ponit, quia carnem Christi a carne cæterorum hominum longe distare intelligunt. Christi enim caro de Virgine sine labe peccati nata est. *Rebecca* quæ patientia interpretatur, Ecclesia est ex gentibus quæ per patientiam virtutes suas custodit. *Fons* ad quem servus stetit significat fluentia doctrinæ evangelicæ, vel etiam sacramentum baptismatis ad quod festinabat jam *Rebecca*, id est, Ecclesia; cum *hydria*, id est cum Verbi mensura. Bene autem *hydriam de scapula super ulnas deposuisse* dicitur. Per *scapulas* enim intelligitur voluntas bona in qua primum fidem suscipit. Per *ulnam* vero operatio, quæ fidem subsequitur. Ornamenta quibus servus Rebecca decoravit virtutes et præcepta doctorum sunt. *Inauris* enim humilitatem boni auditoris significat qua in dilectione Dei et proximi proficit. Unde et *duos siclos aureos* habuisse dicuntur. *Armillæ* vero obedientiam boni auditoris, vel bonam operationem significat. Quæ appendebat *decem siclos*, quia omnis nostra operatio in decem legis præceptis consistit.

Vers. 22. *Postquam biberunt cameli*. Quod Rebecca non solum viro dedit potum, verum etiam *camelos* ad aquavit, significat quia Ecclesia nulli debet subtrahere verbum prædicationis, sed sapientibus et stulto in commune annuntiare. Hinc Paulus dicit: *Græcis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum* (Rom. I, 14). Vel aliter. Per *camelos* carnem nostram debemus accipere. Cameli ergo ad aquantur, quando cura corporis agitur, non tamen in desideriis, sed in necessitate, ut Rebecca sive anima gestare possit.

Vers. 25. *Locus spatiosus ad manendum*. *Locus spatiosus ad manendum* quem Rebecca apud se esse dicit lex est naturalis quam sancta Ecclesia, antequam ad Christum veniret, habebat, qua dicitur: *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, eadem et vos facite illis* (Matth. vii, 12). Ergo per hanc legem naturæ præparabatur ingressus legi evangelicæ.

Vers. 29. *Habebat Rebecca fratrem nomine Laban*. Laban figuram tenet carnalium hominum. Hic ergo virum vocat *dominum et benedictum Domini* appellat, quia carnales quique sanctorum doctorum virtutes admirantur eosque honorant, nequaquam tamen ad illorum perfectionem imitandam assurgunt.

Vers. 50. *A Domino egressus est sermo*. Quia sciebant Abraham prophetam esse, idcirco quod Abraham a Domino egressum esse dicunt, sive etiam quia servus Abraham signum a Domino quæsierat eique mox signum datum fuerat, idcirco Deum locutum esse dixerunt.

(a) Uterque cod vendant.

Vers. 61. *Igitur Rebecca et puellæ ejus. Puellæ* quæ Rebeccam ad Isaac prosecutæ sunt significant fideles animas quæ in Ecclesia simpliciter conversantur, non tamen ad thalamum contemplationis perveniunt.

Vers. 62. *Habitabat in terra australi.* Id est in Gerara. Mystice puteus videntis et viventis (Jerem. xii, 24) sancta Scriptura est per quam Dei cognitionem accipimus. Ipse videns et vivens qui per prophetam loquitur: *Vivo ego, dicit Dominus. Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus (Hebr. iv, 13).* Via quæ ducit ad puteum viventis et videntis passio Christi quæ nos ad intellectum Scripturarum perducit. Neque enim aliter ea quæ in Veteri Testamento scripta erant intelligere possemus, nisi in passione impleta claruissent. Et notandum quod dicit: *deambulabat.* Deambulare namque est eundo et redeundo iter frequentare. Sic et passio Christi diverso modo et tempore frequentata est. Nunc enim a Judæis blasphemis et contumeliis insectabatur, nunc colaphizabatur, modo conspuebatur: sic et tali modo per viam suæ passionis *deambulabat.* Quod Rebecca Isaac in terra Australi reperit significat quia sancta Ecclesia, relicto frigore infidelitatis, et calore fidei successa ad Christum venit.

Vers. 63. *Egressus fuerat ad meditandum in agro.* Quidam codices habent: *ad exercitandum in agro.* Alia quoque translatio dicit: *ut loqueretur in agro.* *Inclinata jam die.* Quia vir sanctus jam post nonam horam diei ad vesperam inclinatam egressus fuerat solus ut Deo spirituales victimas immolaret, hoc est, ut orationes et hymnos persolveret. Allegorice C ager mundus est, sic Domino parabolam suam exponente: *Qui seminat est Filius hominis: ager autem est mundus (Matth. xiii, 38).* Isaac ergo inclinata jam die ad meditandum in agro egressus est: quia Dei Filius novissima sæculi ætate venit in mundum, juxta quod per prophetam dictum fuerat: *Egressus es in salutem populi tui cum Christo tuo (Habac. iii, 13).* *Ut exerceretur,* hoc est, passionis suæ certamen implet. *Cumque levasset oculos vidit camelos venientes procul.* Per camelum, tortuosum animal et sua struma ponderatum significatur gentilitas, pravis moribus tortuosa et idololatria prægravata, quæ quia ex ipsa reperit quos coleret, quasi strumosum animal gibbum in dorso portabat. In D camelo enim sedens Rebecca ad Isaac venit, quia sancta Ecclesia adhuc gentilitatis errore confusa et quasi sustentata ad Christi gratiam vocata est.

Vers. 64. *Rebecca conspecto Isaac de camelo descendit.* Quia Ecclesia cognito Christo se pro suis erroribus confusa humiliavit. Unde et bene se pallio operuisse dicitur, quia confusione et erroris sui rubore se operuit. Unde et Paulus quibusdam loquitur: *Quem fructum habuistis tunc in his, in quibus nunc erubescitis? (Rom. vi, 21.)* Nam et Psalmista dicit: *Operuit confusio faciem meam (Psal. lxxviii, 8).*

Vers. 67. *Introduxit eum in tabernaculum Sarsæ matris suæ.* Quia Christus Ecclesiam in locum Synagogæ constituit de qua carnem assumpserat. *Acceptit eam uxorem.* Quia gratiam quam illa quondam habebat novæ sponsæ attribuit, despondens eam sibi non habentem maculam, neque rugam. *Ut dolorem qui ex morte matris acciderat temperaret.* Mors matris est infidelitas Synagogæ pro qua Christus multum doluit. Unde et in passione dicebat: *Tristis est anima usque ad mortem (Matth. xxvi, 38).* Non enim pro passione tristabatur, sed pro Judæorum perditione. Hunc ergo dolorem temperavit amore Rebeckæ, quia damnum et expeditione unius plebis recompensavit fide et salute omnium gentium.

CAPUT XXV.

Vers. 1. *Abraham vero duxit aliam uxorem Ceturam.* Quæ interpretatur *copulata vel conjuncta.* Unde tradunt Hebræi hanc esse Agar matrem Ismaelis quæ prius concubina fuerat, sed post mortem Sarsæ Abraham legitime copulabatur: quod ideo fingunt, ut excusent Abraham ne jam senex et depositus novis nuptiis videatur lascivisse.

Vers. 2. *Quæ peperit.* Hi qui de Cetura nati sunt occupaverunt terram Trogoditen et Arabiam, quæ Eudemon dicitur, usque ad mare Rubrum. Allegorice sicut per Agar et Ismaelem designantur Judæi in servitutem generati, ita per Ceturam et ejus filios designantur hæretici qui in Novo Testamento sub prætextu nominis Christi male de ejus veritate fidei senserunt. Unde bene poeta Abraham filiis concubinarum munera largitus fuisse dicitur, hæreditatem vero solus Isaac consecutus est, quia hæreticis Christus in præsentem beneficia scientiæ et intelligentiæ tribuit, sola autem Ecclesia catholica ad regnum perducitur.

Vers. 3. *Assurim in negotiatores transfertur. Latusim, æs vel metalla cudentes. Lomim, phylarchos, id est princeps tribuum.*

Vers. 8. *Deficiens mortuus est.* Beatus Hieronymus dicit hoc male additum scriptorum vitio. Neque enim defectus vel imminutio justo viro convenit, cum potius augeri et multiplicari debeat Psalmista dicente: *Justus et cedrus Libani multiplicabitur (Psal. xcii, 13).* *Plenus dierum.* Plenitudo in ortu, actu et obitu sanctorum solet inveniri. Et ideo recte Abraham *plenus dierum* mortuus fuisse legitur, consummatus et perfectus erat omnibus virtutibus. Econtra in reprobis omnia quadam imperfectione notantur. Unde et psalmus: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos (Psal. liv, 24).* — *Congregatus est ad populum suum,* id est ad multitudinem præcedentium patrum.

Vers. 13. *Primogenitum Ismaelis Nabaoth.* A quo omnis regio a mari Rubro usque ad Euphratem *Nabathæa* dicitur.

Vers. 18. *Ab Hevila.* Id est ab India. *Coram cunctis fratribus obiit.* Id est in manibus fratrum suorum, omnibus videlicet adhuc superstitionibus,

qui, cum venisset per Incarnationis mysterium ad torrentem nostræ mortalitatis, *fodit puteos* id est, aperuit scientiam Scripturarum, *quos fodiebant servi patris ejus* Abraham, scilicet Moyses, David, Salomon et magni voce prophetæ. Hi enim servi Abraham, id est, omnipotentis Dei cujus figuram Abraham gestabat. Sed hos *puteos Palæstini invidentes terra repleverunt*, Palæstini Judæos designant alienos a Deo qui Scripturas perreperant terreno intellectu Nam Palæstini *alieni* interpretantur.

Vers. 19. *Foderunt in torrente et reperere aquam vivam.* Servi Isaac in torrente aquam vivam repererunt. Qui sunt *servi Isaac* nisi Matthæus, Marcus, Lucas, et Joannes cæterique apostoli qui aquam, id est, evangelicam doctrinam repererunt et credentibus tradiderunt? Sed rursus *Palæstini furgati sunt*: quia Judæi evangelicæ doctrinæ restiterunt, nec nova condi permittentes, nec vetera purgari valentes.

Vers. 22. *Foderunt alium puteum pro quo non contenderunt, Pro tertio puteo jam victi non contenderunt*, quia, postquam fides Trinitatis sanctæ per mundum prædicari cœpit, patientia sanctorum victi adversarii cessaverunt. Unde bene puteo nomen inde positum est ei, *latitudo*. Dilatus est enim verus Isaac, id est Christus fide omnium credentium, et notus quidem antea tantum in Judæa Deus modo vero dicitur: *In omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terræ verba eorum* (Psal. xviii, 5).

Moraliter *puteos fodimus*, quando divinæ scientiæ alta sapimus vel penetramus. Quos tamen *puteos allophyli terra repleverunt*: quia nobis profunda Scripturarum investigantibus sæpe dæmones terrenas cogitationes aggerunt, ut a nobis aquam divinæ scientiæ tollant.

Vers. 26. *Abimelech et Ochoza.* Hic *Ochoza* pronubus erat Abimelech. Septuaginta pro *Ochoza collegium* ponunt, ut non sit nomen hominis, sed multitudinem amicorum designet, quæ quibus unus erat *Phicol*, dux militum.

Vers. 33. *Bersabee.* Non sicut superius, *puteus septimus*, vel *puteus juramenti* sed *puteus sanctitatis*, Nam *sin* littera in *samech* versa est.

CAPUT XXVII,

Vers. 1. *Cumque senuisset Isaac et caligaverunt oculi ejus* etc. Diximus superius Isaac typum tenere Dei omnipotentis Patris, Esau vero primogenitum figuram habere Judaici populi de quo ipse ad Pharaonem: *filius primogenitus meus Israel* (Exod. iv, 22). Desiderat Isaac cibus filii sui vesci et Deus Pater desiderabat bonis operibus illius populi pasci. Sed illo negligente, et in exterioribus (a) quasi in veneratione occupato Rebecca, id est *mater gratia*, minorem filium, id est gentilem populum, supposuit prioris locum ac dignitatem præripuit. Quod autem Isaac caligans oculis Jacob filio futura prædixit, sed

A eum non vidit, significat quia Deus Pater vocationem gentium per prophetas multiplicitate prædixit sed eas quodammodo non vidit; hoc est, non misertus earum permisitque ingredi vias suas, et errare per quinque sæculi ætates. Quod vero Jacob non de veneratione, sed de domesticis animalibus, id est hædis, cibos patri paravit designat quia populus gentium non in exterioribus nec in littera legis Deo placere studuit sed in se ipso acceptabile holocaustum per fidem et dilectionem obtulit, dicens cum Psalmista: *In me sunt, Deus, vota tua quæ reddam laudationes tibi* (Psal. lv, 12). — *Vestes Esau* quibus Rebecca minorem filium vestivit, ornamenta sunt divinorum præceptorum, quibus ille prior populus quondam decorabatur; sed illo per infidelitatem reprobato, gentes in Christum credentes vestiuntur, Domino dicente; *Auferetur a vobis regnum Dei. et dabitur genti facienti fructus ejus* (Matth. xxi, 43). Quod vero *pellibus hædorum manus et colli nuda* protexit designat, quia gentes ad fidem venientes peccata operum confiteri non erubescunt. Hædus enim peccatorem designat, Domino dicente: *Statuet oves a dextris, hædos autem a sinistris* (Matth. xxv, 33). Quod dicit: *Voluntas Dei fuit ut cito mihi occurreret, quod volebam*, citam mundi conversionem designat. Pene enim modo incredibili intra brevissimum temporis spatium fides Christi per universum mundum nuntiata est.

Vers. 27. *Accessit, et osculatus est eum.* Osculum patris, quo Jacob osculatus est, reconciliationem significat mundi, quam desiderabat Ecclesia loquens in Canticis canticorum, dicens: *Osculetur me osculi oris tui* (Cant. i, 1). — *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni.* *Odor vestimentorum* est fragrantia virtutum. Bene autem *agro pleno* odor ille comparatur, quia sanctorum virtutibus mundus repletus est. Unde et Paulus dicebat: *Christi bonus odor summus Deo in omni loco* (II Cor. ii, 15). Ager enim plenus est mundus sanctorum bonis operibus refertus. Ibi redolent rosæ martyrum, fragrant lilia virtutum, respirant violæ continentium, ubi etiam florentes vineæ apostolorum longe lateque suum odorem propinant.

Vers. 28. *Det tibi Deus de rore cæli.* Ros leniter cadit et prope sine sensu, ideoque subtilem designat contemplationem. Pinguedo vero terræ bona significat opera. Benedicatur ergo Jacob, hoc est gentilis populus, ut cælesti contemplatione et bonis operibus possit abundare. *Abundantiam frumenti, vini et olei.* In frumento et vino charitas et fervor novæ conversationis; in oleo vero misericordiæ opera designantur. Possunt etia in frumento et vino mysteria corporis et sanguinis Christi accipi; in oleo misericordia Dei, qua genus humanum salvatum est juxta quod per prophetam dictum est: *Computrescet jugum a facie olei* (Isa. x, 27), id est jugum peccati ex præsentia misericordiæ Dei.

(a) Uterque codd., *ex interioribus*.

Vers. 29. *Esto dominus fratrum tuorum.* Fratres vel filios matris hæreticos dicit, vel Judæos, qui fratres sunt per invocationem nominis Christi, et per eadem, quæ nobiscum habent, sacramenta. De his in Canticis canticorum loquitur Ecclesia: *Filii matris meæ pugnauerunt contra me* (Cant. 1).

Vers. 30. *Egresso Jacob venit Esau.* Quod vero Esau ad patrem revertitur, populi prioris in fine sæculi conversionem designat, de qua Psalmista dixerat: *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes* (Psal. LVIII, 15). Et propheta: *Aperuerunt ora sua sicut pauper comedens in abscondito.*

Vers. 39. *In pinguedine terræ et in rore cæli.* Licet omnis benedictio ad Jacob venerit, non tamen vacuus dimittitur Esau. Benedicitur enim *in pinguedine terræ*, hoc est in rerum omnium copia; et *in rore cæli desuper*, hoc est in scientia Scripturarum, quia

Vers. 40. *Vives in gladio.* Per hoc enim significat Judæos crudeliter Christum persecuturos et omnes prophetas et apostolos. *Fratri servies.* Quia Idumæi tributarii fuerunt Israel, qui Jacob vocabatur. *Tempusque veniet.* Tempus illud significat quo rebellaverunt Judæi, ne essent sub Juda.

Vers. 42. *Nuntiata sunt hæc Rebeccæ.* Quis nuntiavit, cum ille in corde suo dixit? Utique per spiritum prophetiæ hoc cognovit, per quem etiam illum majori fratri præponendum didicerat.

Vers. 43. *Haran.* Hebraice, *Syria.*

CAPUT XXVIII.

Vers. 1. *Vade et proficiscere.* Alia translatio habet *fuge.* Ex quo intelligimus ipsum quoque per spiritum minas fratris cognovisse.

Vers. 10. *Igitur egressus Jacob, de Bersabee.* Jacob, ut diximus, Christum significat, qui, relictis parentibus, id est Judæis, de quibus carnem assumpserat, relicta etiam domo, id est Hierusalem, patria quoque, id est Judæa, relicta, perrexit ad gentes, ubi Ecclesiam sponsam acciperet.

Vers. 11. *Tulit de lapidibus.* Dormitio Jacob in itinere mortem vel passionem Christi significat in cruce. Lapis quem capiti suo supposuit, Christus est secundum humanitatem. Quem Jacob unxit, ut per hoc aperte Christus demonstraretur. Christus enim Græce Latine *unctus* dicitur. Apostolus autem dicit: *Caput Christi Deus* (I Cor. xi, 3). Lapis ergo capiti Jacob suppositus humanitatem significat assumpti Deo conjunctam. Scala quam in somnis vidit, quæ via erat ad cælum, hoc est a carne usque ad animam vel spiritum, Christus est, qui quibusdam prolectibus electos suos sublevando ex carnalibus facit spirituales. Angeli quos vidit ascendentes et descendentes, sancti sunt evangelistæ vel cæteri prædicatores, qui quodammodo per scalam ascendunt quando divinitatem Christi annuntiant dicentes: *In principio erat Verbum* (Joan. 1, 1). Descendunt vero, quando humilia incarnationis ejus describunt dicentes: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Ibid., 14). Paulus summus an-

gelus erat, qui ascendebat cum diceret: *Nos prædicamus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam* (I Cor. 1, 24). Descendebat, cum diceret: *Nihil scire me judicavi nisi Jerum Christum, et hunc crucifixum* (I Cor. 11, 2). Moraliter, in itinere dormire est in via hujus sæculi ab impedimento sæcularium rerum vel actionum quiescere. Jacob vero dormiens angelos vidit: quia illi divina conspiciunt, qui ab appetitu rerum temporalium oculos claudunt. Hos oculos bene clausos diabolus aperuit cum dixit: *In quacunque die comederitis, aperientur oculi vestri, et eritis sciut dñi* (Gen. 31, 5).

Vers. 14. *Dilataberis ad orientem et occidentem.* Quod Jacob terra promittitur, significat possessionem Ecclesiæ Christo promissam. Per *occidentem* interfectio justorum, per *orientem* exordium bonæ conversationis, per *septentrionem* destructio et mortificatio peccatorum; per *austrum* vero fervor divinæ charitatis ostenditur. In his ergo Christus regnat, et hanc gaudet habere hæreditatem.

Vers. 17. *Non est hic aliud nisi domus Dei.* Domum Dei appellat, quia per spiritum prophetiæ ibi tabernaculum Dei prævidebat futurum: *Portas autem cæli aditum divinæ exauditionis.* Vel mystice portam cæli dicit egressum per incarnationem et regressum. Notandum autem juxta litteram quia non fuit hoc idololatria, nec ipsum lapidem Deum appellavit, aut nullo sacrificio coluit, sed signo tantum et memoria, quod sibi Deus apparuisset, et quod ibi tabernaculum Dei futurum erat.

Vers. 18. *Erexitque in titulum.* Erectio lapidis resurrectionem significat Christi.

CAPUT XXIX.

Vers. 2. *Vidit puteum in agro.* Puteus iste scientiam Scripturam figurat. *Tres greges accubantes circa puteum* significant simplices et mites, qui Scripturæ sacræ mysteris satiari desiderant. Lapis superpositus puteo tegmen litteræ designat, quo spiritalis aqua tegebatur. Sed Jacob noster, id est: Christus lapidem amovit, quia superficiem litteræ discussit, et spiritalem intellectum in Scripturis aperuit. Possumus etiam per puteum fontem baptismatis non inconvenienter intelligere. *Tres greges accubantes* designant eos qui per humilitatem et sanctæ Trinitatis fidem aqua baptismatis purgari querunt.

Vers. 10. *Quam cum vidisset Jacob, et sciret consobrinam suam.* Quæri potest unde nosset eam consobrinam suam esse, quam nunquam ante viderat? Sed scire possumus hoc eum a pastoribus didicisse, cum quibus antea locutus fuerat. Ideoque mox ut eam vidit, cum fiducia in ejus osculum irruit.

Vers. 20. *Videbantur pauci dies.* Quare dicit: *Videbantur pauci dies,* cum amatori etiam breve tempus longe videatur? Sed hoc dicit propter servitatem, quæ licet dura esset, facilis ei videbatur propter amoris magnitudinem.

Vers. 27. *Imple hebdomadam hujus copulæ.* *Hebdomadam* hic septem annos dicit. *Hebdomada* dicitur septem dierum, et septem annorum, et septies,

septem annorum. Allegorice hæc duæ mulieres duas significant vitas, activam et contemplativam. Lia laboriosa interpretatur: significat activam vitam. Quæ bene lippis oculis, sed secunda fuisse dicitur, quia activa vita minus videt per contemplationem, sed spiritales Deo parit filios per prædicationem et honorum operum exempla. Rachel vero, quæ ovis vel visus principium interpretatur, contemplativam designat vitam simplicem et quiete gaudentem, quæ illud cernit principium, quod loquitur in Evangelio: *Ego principium, qui et loquor* (Joan. xiii, 25) Est pulchra, sed infecunda, quia contemplativa vita decora et Deo amabilis, nulla pulvere terreni contagii foedata, sed soli Deo vacans, eique tantum placere quærens, nequaquam spiritales filios per prædicationem generat. Amat Jacob Rachel, sed Liam nocte accipit: quia unusquisque sanctus desiderat frui quiete contemplativæ vitæ, sed prius necesse est ut nocte hujus sæculi exerceatur labore activæ vitæ.

Vers. 28. *Hebdomada transacta.* Non est putandum quod post septem annos servitutis Rachel duxerit uxorem, sed impletis septem diebus post nuptias Liæ, quibus impletis servivit septem annis.

Vers. 29. *Cui pater Balam servam tradiderat.* Liæ data fuerat ancilla superius nomine Zelpha, Racheli vero data Bala nomine. Zelpha interpretatur os loquens; Bala, inveterata. Significant hæc duæ ancillæ eos qui vel in activa vita vel in contemplativa non recta intentione bona operantur, nec recto studio prædicant, id est non pro Deo, sed pro favore aut commodis sæculi; de quibus Apostolus dicit: *Sunt, qui prædicant Christum non sincere* (Philipp. i, 1). Et post pauca: *Utrum ex occasione an pro veritate Christus annuntietur in hoc gaudeo, sed et gaudebo* (ibid., 18). Unde recte Zelpha os loquens interpretatur, quia tales in ore habent prædicationes, non in corde, de quibus dicitur: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Matth. xv, 8). Bala autem inveterata dicitur, quia tales, licet honorum operum fructus quasi bonos filios afferant, tamen quia non recto studio hoc agunt adhuc in veteris erroris conversatione perdurant.

Vers. 32. *Vocavit nomen ejus Ruben.* Ruben interpretatur visio filii vel videns filium. Simeon, ex auditio.

Vers. 4. *Copulabitur mihi maritus meus.* Alia translatio dicit, *persequetur me vir meus.* Et est sensus: Quia tres ei filios genui, amabit me ardentissimo, et copulabitur mihi, ut nunquam me deserat. Inde nomen Levi, id est assumptus.

Vers. 35. *Gonfitebor,* id est laudabo Dominum. Juda id est confessio.

CAPUT XXX.

Vers. 6. *Judicavit mihi Dominus.* Id est, iudicium mihi fecit, æquans me cum sorore mea. Idcirco vocavit nomen ejus Dan, id est iudicium.

Vers. 8. *Nephtalim,* comparatio.

Vers. 11. *Gad, felicitas vel fortuna,* quæ Græco

(a) God. Teg., odora.

tychis dicitur. In interpretationibus autem Hebræorum nominum dicit beatus Hieronymus Gad interpretari accinctum, vel accinctionem.

Vers. 13. *ASER* interpretatur beatus vel pinguis panis.

Vers. 14. *Reperit mandragaros.* Mandragoræ sunt poma pulchra quidem et odorifera (a), sed hispida.

Vers. 18. *ISSACHAR* interpretatur merces.

Vers. 20. *ZABULON habitaculum fortitudinis* interpretatur.

Vers. 24. *JOSEPH auclus sive beatus* interpretatur.

Vers. 33. *Respondebit cras justitia mea, Cras* pro futuro tempore ponitur.

Vers. 37, 38. *Tollens virgas populeas, ut in aspectu earum conciperent.* Cum proposuisset Laban ut varias fetus pecorum haberet Jacob pro mercede, ille prudentia solertis viri virgas populeas et amygdalinas et ex platanis ex parte decorticavit, et ex parte integras dimisit, posuitque eas in canalibus in quibus aqua putei fundebatur, ut venientes ad potandum oves duplici desiderio coeundi et bibendi tenerentur, et ipso calore coitus aspicerent virgas et sic varios fetus conciperent. Significat autem extremam partem patrationis, quando jam totum corpus animalis concutitur et finis imminet voluptatis. Nec incredibile hoc videri debet cuiquam, cum hodieque in Hispania de equabus hoc idem fieri dicatur. Beatus quoque Augustinus dicit, in libro Hippocratis medici scriptum haberi, quod, cum quædam mulier Æthiopissa pulcherrimum et candidissimum puerum edidisset, et propter hoc tanquam rea adultera duceretur ad mortem, Hippocrates (b) medicus super-veniens docuit, mulierem ad aspectum rei quam viderit, vel mente tenuerit, concipere. Unde jussit requiri in domo ejus, utrum ibi imago vel similitudo aliqua esset quam concumbens mulier habuerit. Quod et cum ita inventum fuisset, liberata est mulier a mortis periculo. Allegorice virgæ significant sententias Patrum sanctorum, quas ex corpore Scripturæ divinæ quasi ex arbore præciant. Quæ quia rectæ sunt, virgæ vocantur. Has virgas ex parte decorticamus, et ex parte corticem remanere permitimus, quando Scripturas divinas partim historialiter, partim allegorice tractamus. Ubi enim historiam sequimur, corticem dimittimus. Ubi vero historiam fugientes allegoricæ insistimus, quasi cortice subtracto candorem spiritualis intelligentiæ operimus. Has ergo virgas in oculis ovium ponere, est Scripturarum exempla mentibus fidelium proponere, ut secundum quod ibi invenerint, vivant, et spiritales honorum operum fetus pariant.

CAPUT XXXI.

Vers. 7. *Decem vicibus mutavit mercedem.* Subauditur meam. Cum enim videret Laban varios fetus augeri, mutata conditione dicebat: Volo ut varii fetus meæ partis sint, pecus vero unius coloris tuæ sit partis. Rursus cum videret et nigra multiplicari, mutata rursus conditione hæc sibi assumebat. Tali modo decem vicibus dicit eum Jacob suam mutasse

(b) Cod. Garst., Hippocras.

mercedem. Typice Laban, qui interpretatur *dealbatio*, diabolum significat, qui licet sit suo merito tenebrosus, tamen transfiguratur se in angelum lucis.

Vers. 11, 12. *Dixitque angelus Dei: Jacob! vidi omnia quæ fecit tibi Laban.* Ex hoc loco discimus quod ea quæ Jacob fecit, non dolo nec fraude egit, sed divina dispositione, vel etiam quia hæc in figura gerebantur, unde et angelica visione confortari meruit.

Vers. 31. *Contra montem Galaad.* *Galaad* interpretatur *acerus testimonii*. Sed necdum locus ille ita vocabatur; postea enim ita vocatus est, cum sibi mutuo jurassent Jacob et Laban, et acervum lapidum in testimonium congregassent. Ergo per prolepsin, id est per præoccupationem locus iste accipiendus est.

Vers. 35. *Quod coram te assurgere nequeo.* Natura docet ut filii parentibus assurgant et eos honorent. Cum ergo Rachel sederet, et patri non assurgeret, excusans se dicit: *Ne irascatur dominus meus.* Causas etiam quas assurgere nequiret, composite significat dicens menstrua sibi provenisse. Hoc est enim quod dicit: *Juxta consuetudinem seminarum accidit mihi.* Allegorice Laban diabolum vel mundum significat, qui dealbatus et pulcher est suis amatoribus. *Idola Laban* significant avaritiam. Dicit enim Apostolus: *et avaritia, quæ est idolorum servitus* (Ephes. v, 5). Hæc requisivit Laban ab Jacob, quando diabolus regna mundi et gloriam et honorem eorum Christo ostendit (quem Jacob significat), putans in eo aliquod avaritiæ vestigium posse reperire. Sed Jacob ignorabat idola, quia Christus nullam habuit mundi cupiditatem. Rachel furata est idola, eaque subter stramenta abscondens desuper sedit, quia Ecclesia veniens ad Christum, cupiditates sæculi, quibus antea servierat, quam essent despiciendæ cognovit, easque per pœnitentiam sedendo, id est se humiliando, abscondit. Sessio namque humilitatem significat. Unde Psalmista: *Surgite postquam sederitis* (Ps. xxvi, 2).

Vers. 37. *Pone hic coram fratribus meis.* *Frutres* more Scripturæ filios appellat.

Vers. 40. *Æstu urebar et gelu.* Uno verbo, quod est *urebar*, ad duo contraria respondit, ad æstum et ad gelu, quia unus effectus est caloris et frigoris.

Vers. 42. *Timor Isaac.* Qui ab omni creatura est timendus.

Vers. 50. *Nullus sermonis nostri testis est absque Deo.* Nullus est videlicet extraneorum. Vel nullus absque Deo, quia nullus ejus testimonio comparari potest.

CAPUT XXXII.

Vers. 2. *Castra Dei sunt hæc.* Id est angelica agmina. Et bene pergenti Jacob ad fratrem obvii fuerunt angeli Dei, ut videlicet per hoc confortaretur et non metueret fratrem securus de angelico auxilio.

Vers. 7. *Divisit in duas turmas.* Non, ut quidam putant, in tres, sed in duas turmas populum. Prima

A turma duarum ancillarum Zephæ et Balæ cum filiis suis. Secunda turma fuit Liæ et Rachelis et eorum qui cum eis erant. Sed quæri potest hoc loco, cum Deus promisisset Jacob auxilium suum dicens: *Noli timere, ego tecum sum, et multiplicabo*, cur timuerit et providerit salutis suæ, et non potius se Deo commiserit custodiendum? Sed hoc monemur exemplo ne Deum tentemus, dum habemus quod pro salute nostra faciamus. Denique et Jacob, quamvis pro se sibi providerit, audiamus tamen quid orans dixerit.

Vers. 9, 11. *Deus patris mei Abraham, erue me de manu fratris mei.* Dum ergo et sibi providet, et Deum orat, dat nobis exemplum ut vitæ nostræ provideamus, et tamen divinum auxilium nobis adesse rogemus.

B Vers. 24. *Et ecce vir luctabatur cum eo.* Vir iste, qui cum Jacob luctabatur, angelus erat. Luctatus autem non complexione brachiorum, sed obnixæ prece, qua obsecrabatur ut se benediceret. Et hoc enim Osee propheta ostendit dicens: *Invaluit ad angelum, et confortatus est. Flevit, et rogavit eum* (Ose. xii, 4). Mystice Jacob claudus et fortis duas partes Judaici populi significat, fideles videlicet et infideles. Claudus enim erat Jacob in infidelibus, sanus et fortis in fidelibus. Quod vero *nervum femoris ejus angelus tetigit, et emarcuit*, moraliter significat quia quæcunque Deus sua benedictione dignatur, in eo omnem carnis voluptatem facit emarcescere.

Vers. 28. — *Sed Israel erit nomen tuum.* Mutatio nominis benedictio fuit. *Israel* autem, quamvis bene ab omnibus *vir videns Deum* interpretari dicatur, melius *princeps cum Deo* dicitur. Et est sensus: *Nequaquam ultra vocaberis Jacob, sed Israel erit nomen tuum*, id est, sicut ego princeps sum, sic et tu, qui mecum luctari potuisti.

Vers. 30. *Phanuel facies Dei* interpretatur. Quia enim ille dixit: *Vidi Deum facie ad faciem*, ideo locum illum *Phanuel* appellavit.

CAPUT XXXIII.

Vers. 10. *Sic vide faciem tuam, quasi vultum Dei.* Hoc ad adulationem dixit, vel magis perturbato animo ob timorem fratris. Quamvis etiam posset dici quia Deum pro aliquo magno viro posuit. Solent enim sancti viri *dei* appellari, sicut Moysi dictum est: *constitui te deum Pharaonis* (Exod. vii, 1). Nam et in Græco non habetur *tu Theu* cum articulo, quo divina substantia intelligitur, sed absolute *Theu*, in quo homo significatur.

D Vers. 28. *Transiit in Salem, urbem Sichimorum.* *Salem* pro *Sichem* beatus Hieronymus corrupte positum dicit. Potest etiam intelligi duas esse civitates unius nominis: *Salem* urbe Jebusæorum, in qua regnavit Melchisedech; et alia *Sale* urbs Sichimorum: sed diversis litteris scribuntur apud Hebræos, et diversam habent interpretationem. Illa enim *Salem pacis civitas* dicitur, hæc vero *Sale consummata* interpretatur.

CAPUT XXXIV.

Vers. 1. *Egressa est Dina.* Allegorice *Dina* signi-

sicut animam sua studia negligentem, et aliorum A facta studiosius inquirentem. Quasi enim egreditur ad videndas mulieres, cum sua intima projicit et in exterioribus occupatur. Mox ergo ut ita egreditur a *Sichem*, id est a diabolo, opprimitur et incestatur. Unde bene *Dina iudicium istud* interpretatur. Istud enim est iudicium, ut, quia sponte se negligens evagatur, mox a diabolo corrumpatur.

Vers. 3. Quod vero dicit, *conglutinata est anima ejus cum ea*, significat animam consuetudine mala quasi uniri cum diabolo, ut non solum peccet, verum etiam peccandi effectum et delectationem teneatur. Sed et si aliquando resipiscens constrictatur per poenitentiam, diabolus proponit spes vanas ut utilem tristitiam ab ea auferat modo dicens misericordem esse Deum, modo aliorum facta graviora commemorans, nunc dicens quasi nihil esse quod fecit, nunc prolixæ vitæ tempora ad agendam poenitentiam repromittit. Hoc est, quod dicit, *tristem blanditis delinivit*. Sed pastores Ecclesiæ quasi filii Jacob debent carnis vel animæ peccatum ulcisci, et gladio spiritus, quod verbum Dei (*Ephes. vi, 17*), punire, *parati semper, secundum Apostolum, ulcisci omnem inobedientiam (II Cor. x, 6)*. Quæri potest secundum litteram quomodo filii rem tam magnam facere potuerint, quod superius ipse Jacob parvulos appellavit dicens ad Esau : *Nosti quod parvulos habeam tecum?* Sed sciendum non parvo tempore ibi moratum Jacob. Nam et tabernaculum ibi fixit, et altare construxit, et partem magni agri emit centum agnis. Per hoc ergo ostenditur diu ibi habitasse Jacob, quo tempore et filii ejus creverunt, et Dina C nubilis facta est. Quod Simeon et Levi tantum commemorantur in facinore, sciendum plures eos habuisse socios, sed isti auctores cædis fuerunt, quorum soror uterina erat Dina.

CAPUT XXXV.

Vers. 4. *Et inaures, quæ erant in auribus earum*. Inaures ad ornamentum pertinent magis quam ad idolatriam. Nam et superius servus Abraham inaures imposuisse dicitur ad ornandam faciem Rebeccæ. Ego sciamus vocari phylacteria, quæ idolis imponebantur.

Vers. 5. *Terror Dei invasit omnes per circuitum nationes*. Ut promissionem suam Deus impleret, quam ad Jacob habuerat, ideo divino terrore habitantes terræ illius perculit. Neque aliter per medium D illarum nationum Jacob illæsus transire potuisset.

Vers. 10. *Non vocaberis ultra Jacob*. Ipsa pene verba quæ angelus dixerat, dixit et Dominus; non tamen tunc vocatus est Israel, sed prædictum est ei quod ita vocandus esset. Quod ergo ibi prædictum est, hic est impletum.

Vers. 11. *Cresce et multiplicare*. Hoc melius ad spiritalem Israel refertur, qui crescit et multiplicatur in virtutibus. Omnis enim quicumque supplantator est vitiorum, et mente Deum contemplatur, recte *Jacob* vel *Israel* appellatur. Quod ergo dicit : *Ultra non vocaberis Jacob*, non ad illum hominem, sed ad spi-

ritale semen Jacob pertinet. Ille enim postea Jacob vocatus est. Sancti vero omnes, id est verus Israel postquam omnem corruptionem et vetustatem deposuerit, non dicitur *Jacob*, id est supplantator (non enim erunt vitia quæ supplantet), sed potius *Israel* vocabitur, quoniam Deum sicut est videbit, et summa beatitudo erit ei visio creatoris. *Reges de lumbis tuis*. Id est qui vere reges sunt, semetipsos secundum voluntatem Dei bene regentes, qui filii sunt Israel per imitationem.

Vers. 14. *Erexit titulum lapideum*. Observa quod non dicit, *libans ei*, sed, *super eum*. Non enim lapidi sacrificavit, quod idololatricæ faciunt, sed Deo super lapidem sacrificavit.

Vers. 16. *Ephrata*. Ipsa est Bethlehem, et interpretatur *frugis terra*; Bethlehem autem *domus panis* interpretatur.

Vers. 18. *Pater appellavit eum Benjamin*. Mater, quæ pro illo moriebatur, *doloris filium appellavit*. Erat enim propheta Pauli apostoli, qui de illa tribu fuit, qui matrem, id est Ecclesiam, persequendo magno dolore affecit. Pater vero, prævidens illum spiritu prophético convertendum, vocavit illum *filium dextræ*, quia de sinistra infidelitatis transferendus erat ad dexteram fidei et prædicationis. Allegorice *Benjamin* in hoc loco civitatem Jerusalem significavit, cujus major pars in tribu Benjamin sita erat. Quæ matrem suam, id est Synagogam, dolore usque ad mortem affecit, quando mundi Redemptorem ad necem poscit clamans : *Crucifige, crucifige eum (Joan. xix)*.

Vers. 21. *Trans turrim gregis*. *Gregis turrim* dicit, id est gregis. Tradunt Judæi hic postea templum Dei factum, unde *turris gregis*, id est multitudinis, congregationis, vel cœtus appellatur. Beatus Hieronymus *turrim gregis* dicit *turrim pastorum*, quæ est ultra Bethlehem, ubi pastores sancti angelico affatu natum Dominum cognoverunt, ubi etiam ipsorum trium pastorum corpora requiescunt. De hac turri per prophetam prædictum fuerat : *Et tu turris gregis nebulosa, ad te veniet potestas prima filix Sion (Mich. iv, 8)*.

Vers. 22. *Abiit, et dormivit cum concubina patris sui*. Juxta litteram facinus Ruben describitur. Allegorice vero *Ruben* primogenitus Judæos designat, quibus primo cognitio Dei facta est, et de quibus dictum est : *Filius primogenitus meus Israel*. Bala concubina legem designat. Quod enim lex per concubinam designetur, apostolus Paulus ostendit, qui per Agar concubinam Abraham dicit designari legem, quæ in monte Sina data est (*Gal. iv, 24*). *Ruben* vero *cum concubina patris concubuit*, quia Judaicus populus legem sanctam et justam corrumpit falsis traditionibus, atque dignitatem primogeniti amisit.

Vers. 26. *Hi filii Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia*. Quæri potest quare omnes in Mesopotamia hos natos dicit, cum Benjamin non sit natus in Mesopotamia? Potest facilis esse responsio, ut dicamus per synecdochen esse dictum, id est a toto partem. Vel etiam ideo omnes dicuntur in Mesopotamia nati, quia Benjamin, dicit ibi natus non sit, causas tamen

nascendi inde habuit. Ibi enim conceptus est, sed A Non enim omnes fratres accusavit, sed unum solum, intra Chanaan natus.

Vers. 27. *Mambre, Arbe et Hebron.* Una est civitas.

CAPUT XXXVI.

Vers. 6. *Abiit in alteram regionem.* Hic quæri potest cur Esau post mortem patris dicatur abiisse in Seir, et recessisse a fratre suo cum jam, quando venit Jacob, in Seir dicatur habitasse? Sed fieri potuit ut, Jacob fugiente in Mesopotamiam, dolore et ira præreptæ sibi benedictionis recesserit a parentibus, et habitaverit in Seir per viginti annos, quibus Jacob absens fuit. Postquam vero reversus est Jacob, et fratri suo reconciliatur, rursus de Seir cum fratre suo, donec pater vixit, habitavit cum eo. Isaac mortuo, sicut hic dicitur, tulit substantiam domus suæ et recessit a fratre suo. *Divites enim erant valde, et simul habitare non poterant.*

Vers. 10. *Eliphaz.* Iste qui in libro Job legitur *Eliphaz Themanites.*

Vers. 20. *Filii Seir Horræi liberi interpretantur.* Hi, sicut in Paralipomenon libro legitur, primo habitaverunt in monte Seir, quos expulerunt Idumæi, et pro illis habitaverunt.

Vers. 24. *Iste est Ana, qui invenit aquas calidas.* Hic locus varie ab Hebræis exponitur. Dicunt enim quidam quod lacum in deserto reperit, quoniam facile in illis locis invenitur. Unde et alia translatio dicit: *Invenit jannim in solitudine.* *Jannim* Hebraice *maria* dicuntur, id est aquarum collectio. Alii dicunt quod onagros, id est agrestes asinos, ad asinas admitti fecerit, ut inde asini velocissimi nascerentur. Nonnulli dicunt, quod ad gregem equarum asinos ascendere fecerit, ut ex hujuscemodi concubitu muli nascerentur. Quidam simpliciter *aquas calidas* dicunt eum in deserto reperisse, quas thermas vocamus.

Vers. 31. *Reges qui regnaverunt in terra Edom.* Sciendum quia non omnes reges commemorat qui fuerunt antequam haberent regem filii Israel, quorum primus fuit Saul, sed hos tantum qui regnaverunt dum ipse Esau viveret.

Vers. 32. *Balaach (a) filius Beor.* Non est hic *Balaach* qui in libro Numerorum legitur mercede conduxisse Balaam ariolum. Ille enim rex fuit Edom, iste vero rex fuit in Seir, et ille filius fuit Sephor, iste filius Beor.

Vers. 33. *Jobab.* Hunc quidam putant esse Job, sed melius de ejus stirpe fuisse creditur, sicut supra dictum est.

CAPUT XXXVII.

Vers. 2. *Accusavit fratres suos apud patrem crimine pessimo.* Putant quidam quod accusaverit eos quia cum pecoribus commiscebantur. Sic Alwinus in Questionibus suis. Alii dicunt quod Ruben pro concubina patris solum accusaverit. Quod si ita est, per *syneodochen*, id est a toto partem debemus accipere.

(a) Ita uterque cod. ; Vulg., *Bela.*

A Non enim omnes fratres accusavit, sed unum solum,

Vers. 3. *Tunicam polymitam.* Id est glutinatam, vel orbiculatam, pulchra varietate distinctam. Alia translatio habet, *fecit tunicam talarem*, quæ Græce *poderis* dicitur. Symmachus vero *tunicatam*, id est manibus artificis miro decore variatam vel manicatam, id est manicas habentem. Illo enim tempore maxime colobis utebantur, id est vestibus sine manicis. Historia Joseph ad litteram patet, nunc mysterium investigemus. *Joseph* allegorice Christum significat juxta humanitatem. *Jacob diligebat Joseph plus cæteris fratribus* : et Deus Pater singulariter amabat Christum filium suum præ omnibus Judæis, qui erant fratres ejus secundum carnis susceptionem. *Fecit ei tunicam polymitam*, id est multitudine credentium ex omnibus circumdedit illum, dicens per prophetam : *His omnibus velut ornamento vestieris* (Isa. XLIV, 18). — *Oderant enim eum fratres sui.* Et Judæi videntes Christum per signa et miracula Dei Filium declarari, invidebant ei, et sæpe in dolo et per insidias cum eo loquebantur. Quod vero dicit *per somnium manipulum suum stare, et fratrum manipulos suum manipulum adorare*, significat quia post resurrectionem ab omnibus credentibus cum fructu bonorum operum adorandus erat. Ipse est enim granum framenti, quod per mortem seminatam germinavit per resurrectionem, et sic manipulos fidei et bonorum operum protulit per universum mundum. Quod vero *aliud narrans somnium dixit se sole et luna et stellis undecim adoratum*, quæri potest ad litteram ubi vel quando adoratus invenitur a patre, qui per solem, et a matre, quæ per lunam designabatur. Neque enim Jacob, quando in Ægyptum descendit, eum legitur adorasse. Mater vero ejus in Bethlehem defuncta fuerat. Ergo quia hoc ad litteram stare non potest, recurramus ad allegoriam. Hæc enim visio manifeste prophetica fuit de Christo, quem sol, luna, stellæ et omnis adorat creatura. Mystice etiam sol, id est excellentia et claritas sanctorum, illum adorat ; luna, id est Ecclesia ; stellæ id est singuli quique fidelium, illum venerantur sicut Deum.

Vers. 13 et seqq. *Missus est Joseph a patre suo, ut quid agerent fratres vel greges eorum agnosceret.* Missus est et Dei Filius a Deo Patre in mundum, ut homines quos sibi destinaverat, quasi oves ad fidem colligeret, et ad æterna pascua dirigeret.

Vers. 19. *Invenit eos in Dothaim.* Dothaim defectio interpretatur. Et revera in magna defectione erant qui de fratricidio cogitabant.

Vers. 24. *Joseph a fratribus in cisternam missus est talari tunica spoliatus.* Et Christus carnis tunica per mortem deposita descendit ad infernum. Tunica autem talaris moraliter significat opus bonum cum consummatione. Nam et in sacrificio Dei cauda hostiæ jubebatur offerri (Levit. VII, 3). In cauda est

finis corporis. Et caudæ hostia offertur, quando virtus inchoata ad perfectionem deducitur.

Vers. 25. *Portantes stacten in Ægyptum.* Stacte gutta myrrhæ arboris, quamvis, et ipsa myrra vocetur. Extractio Joseph de cisterna resurrectionem significat Christi.

Vers. 27. *Venditus est Joseph Ismaelis negotiatoribus consilio Judæ patri.* Venditus est Christus consilio Judæ Scarioth, et post a gentibus pretio fidei (a). In LXX habetur, aureis. Sed melius in Hebraica veritate habetur xx argenteis. Neque enim servus pretiosioris metalli pretio vendi debuit quo Dominus. Sed hoc juxta litteram. Quærendum est quid sit quod superius dicit: *Viderunt viatores Ismaelitas venire*: et hic dicit, vendiderunt eum Madianitis. Ismael fuit de Agar, Madian de Ceturā. Ergo vera est opinio Hebræorum, qui dicunt Agar et Cituram unam fuisse feminam. Potest et hoc dici, quia superius legimus quod Abraham filiis concubinarum dederit munera, et separaverit eos a filio Isaac ad orientem: tunc hi duo, Ismael videlicet et Madian, simul habitare ceperunt et unam gentem fecerunt.

Vers. 31. *Tulerunt tunicam ejus.* Tunica Joseph caro est Christi, quam de Virgine sumpsit et variis virtutum figuris decoravit. Hanc in sanguine hæditinixerunt, quando invidiam peccati ei facere voluerunt, accusantes eum apud præsidem quasi seditiosum et commoventem populum.

Vers. 32, 33. *Hanc invenimus, usque, fera pessima devoravit eum.* Placetus iste Jacob propheticus plus dolet de Judæorum perditione quam de filii sui Joseph, ut putabat, morte. *Fera autem pessima* populus erat Judæorum, de quibus olim Psalmista: *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ* (Psal. LVI, 5).

Vers. 35. *Lugens in infernum.* Hinc beatus Augustinus querit utrum soli mali ad infernum descendant, an mali simul et boni. Aut forte perturbati animi verba sunt. Sed credibile est fuisse apud infernum quædam loca secretiora et minus pœnalia ante passionem Domini, ad quæ etiam sancti descendeant, quia nullus paradysum ingredi poterat, nullus portam regni cœlestis intrare, donec Christus rhomphæam igneam amoveret.

Vers. 26. *Putiphari eunucho.* Hunc alia translatio non magistrum militiæ, sed archimagirum, id est principem coquorum appellat qui etiam sacerdos Heliopolis fuisse dicitur. Ubi queri potest quomodo uxorem habens sacerdos esse potuerit. Nam gerophantæ Ægyptiorum non nisi casti et ab uxoribus alieni esse poterant. Tradunt Judæi Joseph pulcherrimum fuisse, et ob hoc ad turpe ministerium emptum, sed Deus ejus virilia arefecit, ne castum puerum corrumpere posset. Tunc factus est sacerdos Heliopolis, qui antea laicalis erat.

CAPUT XXXVIII.

Vers. 3-10. *Vocavit nomen ejus Her.* Rursus con-

cepto fetu appellavit nomen ejus Onan, et cætera usque, *occidit eum Dominus, quia rem detestabilem faceret.* Judas hoc loco typus est regiæ stirpis, quæ de Juda descendit. Duo filii Judæ duo genera significant malorum hominum, nocentium videlicet, qui significantur per Her, de quo dicitur: *Fuit Her nequam coram Domino, et ab eo occisus est.* Unde et Her *pellis* vel *pellicus* interpretatur. Pellis enim peccata significat: et primi parentes nostri post peccatum tunicas pelliceas leguntur habuisse. Aliud genus est malorum hominum præstare nolentium, id est benefacere, quos significat Onan. Interpretatur enim *mæror eorum*, subauditur, quibus beneficium præstare non vult; de quo dicitur, *quia semen fundebat in terram nolens nasci filios fratri suo mortuo.* Et hos ergo qui male faciunt, et illos qui præstare nolunt, ultio divina condemnat.

Tertium quoque peperit. Tertius, qui sine uxore erat, et *Sela* vocatur, illud significat tempus, quando Judæi sine rege, sine sacerdote, sine sacrificio erant. Unde et *Sela divisio ejus* interpretatur.

Vers. 14. *Theristrum* genus est vestimenti, quo Palæstini et maxime Arabicæ mulieres utuntur. Dicitur autem *theristrum*, eo quod in *theri*, id est in æstate, illo velamine utuntur. Discimus autem ex hoc loco illo etiam tempore alia fuisse vestimenta viduarum, et alia meretricum.

Vers. 23. *Habeat sibi, certe mendacii nos arguere non potuit.* In facto Judæ non justitia, sed fides apparet. Si enim justus fuisset, castitatem servasset. Fides autem in hoc fuit, quia hædum, quem promiserat, remisit. Mystice Judas hoc loco personam gerit Christi. *Thamar*, quæ *amaritudo* vel *commutata* interpretatur, typus est Ecclesiæ, quæ in amaritudine idololatriæ versabatur. Sed venit ad eam Judas, requisivit cum pastore suo Odollamita qui *Hiras* vocabatur. *Hiras* autem interpretatur *fratris mei visio*, Joannem Baptistam designans, quem Christus ante se præconem præmisit. Erat *Odollamita*, qui interpretatur *testimonium*, quia Domino testimonium in aqua Jordanis perhibuit. *Venit Judas ad tondendas oves.* Venit Christus ad homines, ut eos velleribus et sordibus peccatorum exoneraret. *Tunc Thamar vidit*, id est misertus est Ecclesiæ, et mutato nomine et habitu fecit eam de Synagoga Ecclesiam, de meretrice sponsam. Quod autem non cognovit eam, hoc est quod ipse per Psalmistam dicit: *Populus quem non cognovi, servivit mihi* (Psal. XVII, 44). Dedit ei pro arrhabone *annulum, baculum, armillam*, pignus videlicet vocationis, justificationis et glorificationis, sicut Apostolus dicit: *Quos vocavit, hos justificavit; et quos justificavit, illos et glorificavit* (Rom. VIII, 30).

Vers. 26. *Justior me est. Quia non tradidi eam Sela filio meo.* Alia translatio dicit, *Justificata est ex me*, id est mei comparatione. Non enim fecit hoc

(a) Ita sed. Tegerns; sed Gant., emptus argenteis pretio fidei.

desiderio vagæ libidinis, sed amore generandæ prolis. **A** gi porrigebat vel propinabat. Hoc ministerium non vile fuisse apud antiquos ostendunt fabulæ poetarum, in quibus refertur quod Jupiter amasium suum Ganymedem pincernam deorum constituerit.

Vers. 29. *Quare divisa est propter te maceria? Maceriam* vocat membranulam secundarum. *Phares* autem interpretatur *divisio*, a quo Pharisæi.

Vers. 30. *Zara* interpretatur *Oriens*, vel quia prior egredi debuit, vel quia ex illius familia multi justi et sapientes exorti sunt. Allegorice per hos duos filios Judæ duo populi figurantur; per *Zaram*, qui primus manum eduxit, Judaicus populus designatur, qui quasi manum præbuit, quando se præparatum ad Dei mandata implenda ostendit. *Cui obstetrix coccinum ligare voluit*, id est fide Dominicæ passionis et crucis illum insignire. Coccinum vero, quod sanguinis habet colorem, Christi indicat passionem. *Sed ille manum cruentatam sanguine prophetarum et ipsius Domini retraxit*, quia fidem passionis ejus recipere noluit. Illo tardante, junior egressus est frater, hoc est, populus gentilis credendo in Christum ad obediendum præceptis ejus se præparavit.

CAPUT XXXIX.

Vers. 6. *Erat autem Joseph pulchra facie*. Joseph diximus Christum significare, cujus pulchritudo omnem superexcellit formositatem, de qua Psalmista: *Speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. XLIV, 3), Et Apostolus: *In quem desiderant angeli prospicere* (I Petr. 1, 12). Ipse revera prospere in omnibus agit, et omnia in manu illius diriguntur.

Vers. 7-20. *Post multos itaque dies injecit domina oculos suos in Joseph*. Mulier hæc typum tenet Synagogæ, quæ habebat virum, legem videlicet ipsam, qua regobatur et docebatur. Hæc Christum in homine apparentem voluit lenocinando decipere: quia Synagoga volebat ejus legem (a) carnaliter observare, Sabbatum et omnia quæ illi in figura data fuerant, juxta litteram implere. Cui cum Christus nollet obtemperare, *pallium ei rejecit*, quia tegmen litteræ legalis illi dimisit. Unde, sicut Apostolus dicit, *usque hodie, dum legitur Moyses, velamen positum est super cor ejus* (II Cor. III, 15). Sicque illam plebem dimisit Dominus dicens: *Relinquetur vobis domus vestra deserta* (Matth. XXIII, 38), et ad gentes transiit cum spiritali Scripturarum intellectu. Accusavit eum mulier, in argumentum marito pallium ostendens, quia Synagoga Christum accusabat legis destructorem, et quia se Deum dicebat, æqualem se faciens Deo. **C** Mititur Joseph in carcerem: Christus descendit ad infernum. Educitur Joseph de carcere: Christus surgit a morte. Sed qui solus missus fuerat in carcerem, non solus eductus est. Nam principem, qui calicem porrigebat, eduxit et in pristinum gradum restituit. Sic et Christus resurgens suos de inferni carcere liberavit.

CAPUT XL.

Vers. 1. *Pincerna*: Minister vini, qui calicem re-

gi porrigebat vel propinabat. Hoc ministerium non vile fuisse apud antiquos ostendunt fabulæ poetarum, in quibus refertur quod Jupiter amasium suum Ganymedem pincernam deorum constituerit.

Vers. 17. *Et in uno canistro, quod erat excelsius, portare me omnes cibos, qui sunt arte pistoria*. In Græco habetur, *portare me chondriton* (b), id est panem cibarium. Sed hoc non convenit Pharaoni, ut cibario pane vesceretur. Potuit tamen fieri, ut beatus Augustinus dicit (c), ut canistra videretur habere deorsum panes cibarios, supra quos erant omnia, quæ fiunt arte pistoria. Mystice hi duo viri duo sunt populi, qui ambo graviter peccaverunt, ut Apostolus dicit: *Non est distinctio Judæi et Græci. Omnes peccaverunt et egent gloria Dei* (Rom. x, 12). **B** Sed apparente vero Joseph, alter, id est Judæus, non credendo in ligno crucis damnatus est, in ligno prævaricationis.

Vers. 20. *Tertia autem dies, qua vel ille restitutus vel ille suspensus est, Dominicam significat resurrectionem; quæ tertia die facta est.*

CAPUT XLI.

Vers. 1 *Post duos annos Pharaeo vidit somnium*, etc. Septem anni ubertatis, quæ per *septem boves pingues*, et per totidem *spicas plenas atque formosas* designantur, mystice significant plenitudinem septiformis gratiæ Spiritus sancti, quæ primis temporibus in apostolis et cæteris credentibus manifestabantur. Sterilitas autem septem annorum sequentium, quæ per *septem boves macilentos* et per totidem *spicas tenues et uredine percussas* ostensa est, tempus illud significat, quo in fine sæculi refrigerante charitate et abundante iniquitate erit fames verbi Dei, quam Dominus per prophetam prædixit: *Mittam, inquit, famem in terram non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbi Dei* (Amos VIII, 11).

Vers. 14. *Protinus eductum de carcere totonderunt*. Eductio Joseph de carcere resurrectio est Christi, per quam omnem mortalitatem et infirmitatem quasi capillorum excrementa projecit, et vestem immortalitatis ac jucunditatis accepit.

Vers. 42. *Tulit annulum de manu sua*. *Annulus in manu Joseph* pontificatum fidei designat, qui *in manu*, hoc est in potestate Christi constitutus est. Factus est enim sacerdos secundum ordinem Melchisedech. *Stola byssina* significat sanctam carnem ejus, quæ de terra virginæ carnis exorta est, et sicut byssus diversis passionibus macerata pervenit ad candorem immortalitatis et gloriæ sempiternæ. *Et torquem auream collo circumposuit*. Torques aurea, qua collum Joseph ornabatur, sapientiam designat cælestem, quæ sicut circulus nec initium habet nec finem. Potest etiam per torquem auream bona voluntas et honorum simplicitas accipi.

(a) Cod. Garst., vol. ævi leg.

(b) Cod. Garst. contiton.; Togern. dontiton.

(c) Lib. I Quæst. in Genes., quæst. 131.

Vers. 43. *Fecitque ascendere currum* Joseph currum ascendit : quia Christus divinis muneribus decoratus ad cœlos rediit. *Clamante præcone*. Præco, qui gloriam ejus annuntiabat, est Joannes Baptista, qui primum ejus adventum nuntiavit, eive tuba angelica, quæ eum ad iudicium venientem præveniet.

Vers. 45. *Vocavit eum salvatorem mundi lingua Egyptiaca*. Id est *Phontophones*. Alia editio dicit, *vocavit eum patrem tenerum* : *patrem*, propter sapientiam : *tenerum*, propterea quia adolescens erat.

Vers. 46. *Triginta autem annorum*. Hæc ætas perfecta est in homine, in qua et David rex constitutus est, et Ezechiel exorsus est prophetare. Ipse quoque Dominus omnium in hac ætate baptizatus cœpit prædicare. *Stetit ante Pharaonem*. Quia mundo se præsentavit prædicando et miracula faciendo.

Vers. 51. 52. *Manasses interpretatur oblivio* : *Ephraim crescens* vel *frugiter*.

Vers. 56. *Aperuit Joseph horrea et vendebat Egyptiis frumenta*. Et Christus in toto orbe horrea divini verbi aperuit, eisque vendidit frumenta divinorum eloquiorum, accipiens inde salutis illorum pretium.

CAPUT XLII-XLIII.

Vers. 1. *Dixit Jacob filiis suis: Descendite in Ægyptum*. Jacob tenet hic figuram Dei Patris. *Frumentum* Christus est, qui se grano frumenti comparavit. *Mittit Jacob pro frumento in Ægyptum* et Deus Pater de Ægypto mundi hujus revocavit Filium dicens : *Ex Ægypto vocavi Filium meum* (*Matth. II, 15*). Decem majores fratres qui missi sunt, perfectiores designant ex plebe Judaica qui legis Decalogum spiritaliter noverant adimplere.

Vers. 7. *Quasi ad alienos durius loquebatur*. Non est deputandum crudelitati quod sic fratres afflixit, vel quod mutuam cognitionem diu distulit, quia hoc fecit volens experiri utrum a malitia cessassent quæ eum vendiderant, et an tales existerent erga fratrem suum qualem erga se eos fuisse noverat, quem in exteris regionibus vendiderant.

Vers. 9. *Recordatus est somniorum quæ aliquando viderat*. Quod videlicet sol et luna et stellæ illum adorarent. Et revera Christum adorat omnis creatura, et spiritaliter adorat eum sanctorum perfectio, Ecclesiæ splendor, et omnis electorum multitudo, juvenes et virgines, senes cum junioribus.

Vers. 4. *Avertitque se parumper et flevit*. Jure Joseph Christum significat, qui tot virtutibus refulget ; castitate, qua amantis dominæ improbitatem pro nihilo duxit ; sapientia, qua secreta somniorum dissolvebat et futura prædicebat. Erat etiam severus in corrigendis fratribus, pius in fovendis, quorum injurias non solum non ulcisebatur, verum etiam pro illis flebat.

Vers. 8, 9. *Judas quoque dixit: Mitte puerum mecum, usque, reus ero peccati in patrem meum omni tempore*. Consideremus verba Ruben, quæ superius posita sunt. Ait enim : *Duos filios meos interfice, si non reduzero eum tibi*. Et tamen cum tam magnam rem, mortem videlicet illorum, pro-

posuerit, non obtinuit quod volebat. Consideremus et verba Judæ, quibus se pro puero obligavit : *Si non reduzero, inquit, eum tibi, reus ero peccati omni tempore*, et impetravit quod volebat. Ejus enim curæ Benjamin commissus est. Videamus ergo ne plus sit reum esse peccati quam corporaliter aliquem occidi.

Vers. 11. *Modicum resinæ*. Resinam gummi dicimus, quo nomine generaliter omnes arbores vocantur ; sed hic intelligitur species quæ sic proprio nomine dicitur *Stiracis*. (a) *Stiracis* genus est resinæ. Pro stirace LXX *thyniama* posuerunt, quod Hebraice dicitur נֶשְׁחֹרָה. *Stacle* gutta myrrhæ arboris. *Terebinthus* arbor, cujus resina similiter vocatur.

Vers. 23. *Num pecuniam, quam dedisti mihi, probatam ego habeo*. Non est mendacium quod dicit se pecuniam habere, quam illi invenerant in saccorum summitate. Vir enim sapiens erat, utpote sapientis domini dispensator, et ideo non de argenti dixit pecunia, sed de ea, quæ semper datur et non minuitur. Unde *probatam* dixit secundum quod Psalmista ait : *eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum* (*Psal. XI, 7*).

Vers. 32. *Seorsum Joseph, et seorsum fratribus*. Quasi extraneis. *Ægyptiis*, quasi indignis, *seorsum*.

Vers. 34. *Major pars venit Benjamin*. Benjamin diximus Paulum apostolum significare, cui major pars obvenit, quia plus cæteris in prædicatione laboravit, et ab Jerusalem usque in Illyricum replevit Evangelium Christi.

CAPUT XLIV.

Vers. 2 *Pone scyphum meum in ore sacci junioris*. Allegorice per Benjamin ut sæpe diximus, Paulus apostolus designatur, qui *junior* vel *minimus* dicitur, quia neodum virum agebat in Christo, et in Actibus apostolorum (*cap. VII*) *adolescens* dicitur. Ipse quoque de se dicit : *Ego sum minimus apostolorum qui non sum dignus vocari apostolus quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei* (*I Cor. XV, 9*). Scyphus argenteus, splendor divinorum eloquiorum, quæ specialiter Paulo commissa sunt. Majus enim scientiæ donum cæteris habuit, juxta quod beatus Petrus testimonium perhibet dicens : *Sicut frater noster Paulus secundum datam sibi scientiam* (b) *scripsit nobis*. Habebat scyphum argenteum, id est divinam scientiam : sed latebat intra saccum, hoc est intra legalis litteræ utilitatem (c) Sed venit dispensator, dirupit saccum venit Ananias missus a Christo, dissolvit legalis litteræ grossitudinem, id est cæcitatem. Mox scyphus resplenduit quia Paulus continuo fiducialiter in synagoga agere cœpit prædicans Christum et occidentem legis litteram ad spiritalem transferens intellectum.

Vers. 13. *Reversus in oppidum*. Juxta litteram non crudelitate fratres vexabat, sed peccatum venditionis quod in eo commiserant, purgabat : simul etiam ut experiretur si tales essent erga fratrem suum quales erga se existerant.

(a) Ita uterque cod.

(b) Cod. Teg., sapientiam

(c) Ita uterque cod. ; forte leg. utilitatem.

Joseph noster, id est Christus, hortatur fideles ut *semina evangelicæ predicationis accipiant et serant agros*, id est corda auditorum, ut inde fructus bonorum operum recipere possint.

Vers. 24. *Quintam regi dabitis. Quinta pars, quæ regibus persolvebatur, quinque sensuum custodiam designat, quæ Christo consecranda est. Nam et in lege præcipitur omne primogenitum masculini sexus quinque siclis argenti debere redimi. (Exod. XIII, 15). Quod vero quatuor partes permittebantur habere, hoc designat quod unusquisque in laicali conversatione, hoc est actuali, secundum suum propositum vel facultatem permittitur vivere.*

Vers. 29. *Pone manum tuam sub femore meo, et jura mihi per Deum cæli, ut non accipias uxorem de filiabus Chanaan.* Ostendit se Jacob filium sancti Abraham non carne tantum, sed moribus. Ille enim adjuravit servum suum dicens: *Pone manum tuam sub femore meo, jura mihi per Deum cæli, ut non accipias uxorem de filiabus Chanaan.* Hic similiter adjurat filium Joseph, ut non sepeliat eum in Ægypto. Uterque enim incarnationem Christi et prævidebat et fideliter credebatur venturam. Quæri autem potest cur sancti patriarchæ tantum curam habuerint sepeliendorum corporum, cum scirent cadavera et in sarcophagis sepulta et sub nudo cælo æqualiter posse putrescere. Nam et poeta dicit:

Cælo tegitur, qui non habet urnam.

Sed hoc faciebant, non quo curam habebant ipsorum cadaverum, quæ quoquomodo in terram reditura erant, sed ut memoriam sui aliis relinquerent, sicque eos ad se imitantum provocarent. Nam et Dominus ad Job loquitur: *Restituetur sicut lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum plicatum (Job. XXXVIII, 14). Signaculum, id est homo ad imaginem Dei factus, ut lutum per mortem restituitur, non tamen temere aut negligenter projicitur, sed sicut vestimentum plicatum tuto loco reponitur, ut rursus per resurrectionem reinduatur.*

Vers. 31. *Adoravit Israel Deum, conversus ad lectuli caput.* Augustinus: Quod habent quidam Latini codices: *Et adoravit super caput virgæ ejus in capite*, fallit eos Græcum verbum, quod eisdem litteris scriptum est, sive *sux*, sive *ejus* sed accentu dispares sunt, et ab eis qui ista noverunt, in codicibus non contemnantur: valent enim ad magnam discretionem. Ac per hoc quæritur quid sit quod dictum est. Nam facile intelligitur senem adorare fastigium virgæ suæ, quam sic ferebat, ut super eam caput inclinando adoraret Deum. Sed quod dicit *ejus*, aliter sese refert; quia post juramentum filii sui, ipsi filio virga sumpta iterum innisus eidem adoravit cacumen ejus vel illius. Sanctus vir et Deo deditus senectute gravatus ita lectum in quo jacebat compositum habebat, ut capite ad orientem verso mox si vellet, absque difficultate ad orandum se vertere posset.

(a) Uterque codex, quia quondam grat.

CAPUT XLVIII.

Vers. 5. *Sicut Ruben et Simeon reputabantur mihi.* Id est, suas per se tribus facient, ut jam non dicatur tribus Joseph, sed tribus Ephraim et Manasse. Sicut Simeon et Ruben suas tribus singulas facient, sic Ephraim et Manasse duæ tribus erunt, et sic tredecim tribus perficiuntur, Joseph tribu in duas partes divisa.

Vers. 14. *Commutans manus Joseph duos filios patri adduxit.* Ut eis benediceret. Primogenitum suum Manassen posuit ad dextram patris; juniorem vero, id est Ephraim, ad sinistram. Ille allatus spiritu prophetico, prævidens quæ ventura erant, posuit dexteram manum super caput junioris Ephraim, sinistram vero super caput Manasse, qui major natu erat, manibus in modum crucis in transversum commutatis: quia illum videbat multiplicandum, et Jeroboam regem ex tribu Ephraim futurum. Mystice per hos duos filios Joseph duo populi signantur. Per *Manassen*, qui *oblivio* interpretatur, accipitur Judaicus populus, qui oblitus est Domini creatoris sui. Per *Ephraim*, qui *frugiter* vel *secunditas* interpretatur, gentilis populus figuratur, qui credendo in Christum fidei et bonorum operum fructum Domino obtulit, et spirituali fecunditate multiplicatus est. Hic licet posterior Dei cognitionem perceperit, constitutus est tamen ante Manassen: quia quam gratiam (a) habuerunt Judæi et sacramenta Scripturarum atque omnem dignitatem divinæ legis, Judæis reprobatas, accepit.

Vers. 21. *Reducetque vos ad terram patrum vestrorum.* Magno desiderio patriarcha Jacob tenebatur, cupiens in ea terra sepeliri, ubi passum Christum noverat et redimendum genus humanum. Denique, ut ferunt periti sanctorum locorum, ab eo loco qui *Abramium* dicitur, ubi Abraham et Isaac sepulti sunt, usque ad locum Dominicæ passionis, triginta fere millia passuum habentur, ut ipso quoque numero qui in T littera continetur, mysterium Dominicæ passionis ostendatur.

Vers. 22. *Extra fratres tuos.* Id est, extra sortem quam cum cæteris fratribus in divisionibus possessionum acceperat. Quod autem dicit, *quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo, gladium et arcum appellat justitiam suam, per quam, peracta cæde Sichimitarum, a gentibus circumpositis Dec se protegente eripi potuit. Alia translatio dicit, quam tuli in fortitudine mea. Fortitudinem appellat pecuniam vel divitias quas possidebat, quas suo sudore vel labore acquisierat.*

CAPUT XLIX.

Vers. 1. *Diebus novissimis.* Hoc dicendo ostendit se propheticè locuturum. Licet enim hæc verba, quibus filiis benedixit, ad divisionem possessionis quam acceperunt in terra Chanaan, pertineant, specialiter tamen ad Christum, qui novissimo sæculi tempore incarnatus est, referenda sunt.

Vers. 3, 4. *Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea et principium doloris mei.* Quod dicit, *principium doloris mei*, juxta litteram hoc designat, quia omnis primogenitus principium est doloris, dum pro eo paterna primum et materna viscera concutiuntur. Est autem sensus horum verborum: O Ruben, qui primogenitus meus fuisti, cui omnia primogenita et dignitas sacerdotalis ac regia debebantur, qui *prior fuisti in donis et major in imperio*, tamen perdidisti hæc omnia, quia *effusus es sicut aqua* impetu mali desiderii. Ergo *non crescas*, sive non multipliceris et augearis. Quo sensu et Moyses benedicens eum dicit: *Vivat Ruben et non moriatur et sit parvus in numero et non crescas*, vel ut iteres scelus tuum. Hæc juxta litteram. Allegorice, Ruben populum Judæorum significat, de quo dictum est: *Filius primogenitus meus Israel.* Hic *fortitudo* dicitur, quia Scripturarum mysteria intellexit. *Principium quoque doloris Dei* fuit, quia postquam se Deo servitutum promisit, frequenter eum ad iracundiam provocavit murmurando et ejus beneficia fastidiendo. Fuit etiam *prior in donis*, quia illi tradita sunt fidelia sacramenta: *et major in imperio*, quia quando Deo servivit, multis gentibus fideliter imperavit. Sed *effusus est sicut aqua*, id est, omnia hæc velocissime amisit, sicut aqua velociter effunditur cum in vase contineri non potest. Et quare hoc? *Quia ascendisti*, inquit, *cubile patris tui.* Cubile Dei Patris Christus est secundum humanitatem, in quo requiescit plenitudo divinitatis. Hoc cubile plebs nefanda ascendit, quando contra Christum insurrexit et ita eum ad mortem expetivit. *Stratum quoque Dei maculavit*, quando Christum peccatorem, Samaritanum et dæmonium habere dicebat. Unde meruit audire: *Non crescas*, sed potius minuaris, et per omnes gentes minuaris.

Vers. 5. *Simeon et Levi, vasa iniquitatis bellantia.* Hi duo fratres Dinæ fuerunt, qui ob strupum sororis sæviendo fœderatam civitatem subverterunt cæcis habitatoribus. Hos vocat *vasa iniquitatis, bellantia*, id est instrumenta iniquitatis. *In consilio eorum non veniet anima mea.* His verbis ostendit non esse suæ voluntatis ut Hemor et Sichem innocentes cum cæteris occiderentur. Non sit anima, id est voluntas et consilium.

Vers. 6, 7. *Occiderunt virum.* Id est Hemor et Sichem. *Suffoderunt murum*, hospitiæ civitatis. Quod autem dicit, *dividam eos in Jacob, et disperdam in Israel*, significat quia tribus Levi non habuit possessionem cum aliis tribubus, sed parvas urbes inter alias tribus ad habitandum accepit. De Simeone quoque legitur quod nullum possessionis propriæ funiculum habuerit, sed de possessione Judæ aliquid acceperit. Mystice *Simeon et Levi* principes Judæorum designant, qui contra Christum bellabant facibus invidiæ succensi. Unde merito *vasa iniquitatis* appellantur, quia sicut vasa liquore implentur, sic

A scribæ et sacerdotes Judæorum dolo et malitia pleni erant. Prævidens ergo patriarcha illorum malitiam orat ut *in consilio eorum*, quod contra Christum fecerunt, *non veniat anima mea*, id est voluntas ejus. *Occiderunt virum*, id est Christum; *Suffoderunt murum*, id est, corpus ejus clavis confixerunt et lancea aperuerunt. Murum enim fortissimum appellat corpus Christi, quod in utero Virginis quadraginta et sex diebus ædificatum est, sicut templum Domini quadraginta et sex annis ædificatum vel constructum est. *Dividam eos in Jacob, et disperdam in Israel.* Non uno sensu divisio et dispersio accipienda sunt. *Divisio* enim in bono, *dispersio* autem accipitur in malum. Eos enim qui ex illo populo crediderunt, *divisit* Deus ab infidelibus, et corpori Ecclesiæ conjunxit. Illos autem qui in infidelitate permauserunt, *disperdidit* per universas gentes.

Vers. 8. *Juda, te laudabunt fratres tui, et reliqua usque, adorabunt te filii patris tui.* Sub nomine Judæ hæc benedictio de David accipitur, qui de eadem tribu fuit rex potentissimus. Quem laudabunt fratres sui, reliquæ videlicet tribus. *Manus ejus in cervicibus inimicorum* ejus erat, hoc est, virtus et fortitudo ad humiliandam potentiam reliquarum gentium. Pene enim omnem Syriam et Palæstinam et circumpositas nationes reliquas humiliavit et tributarias fecit. Unde *et adorabunt eum filii patris ejus*, vel fratres videlicet, vel omnis Judæorum populus, videntes Dominum esse cum illo. Mystice *Judas* Christum significat, qui est verus confessor, sicut in Evangelio ad Patrem dicit: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ* (Matth. xi, 25). Hunc *laudant fratres sui*, omnis videlicet justorum multitudo, non communi laude, sed speciali et divina, sicut Deum et Dominum suum. *Ejus manus est in cervicibus inimicorum suorum.* Ut eos humiliet et suæ fidei colla eorum subdat. Hunc *adorabunt filii patris ejus.* Id est sancti, quos ipse dedit esse filios Dei et fratres ejus.

Vers. 9. *Ad prædam, fili mi, ascendisti.* Hæc quæ tradita sunt tam de David ad litteram, quam et de Christo spiritualiter pertinent, quem per apostropham patriarcha alloquitur: *Ad prædam, fili mi, ascendisti.* Christus *ad prædam ascendit*, quia contra diabolum pugnaturus venit, ut eos quos captivaverat, eriperet. Quod autem dicit, *ascendisti*, confidentiam et securitatem Creatoris ostendit. Ipse *requiescens accubuit ut leo*, quia in spe firmissima (a) resurrectionis mortem suscepit, quam in potestate habuit. *Requievit ut catulus leonis*, quia tribus diebus in sepulcro jacuit. Ferunt enim physici de catulo leonis quod natus tribus diebus dormiat, tertio tandem die magno rugitu patris excitatur. Sic et Christus tribus diebus dormivit in sepulcro, et tandem tertia die a Deo Patre excitatus est, cujus rugitum Psalmista describit dicens: *Excurge, gloria mea, excurge, psalterium et cithara* (Ps. cvii, 3). Et respondit

(a) Uterque cod., *firmissima*.

ipse : *Exurgam diluculo. Quis suscitavit eum?* Nullus videlicet nisi Pater et ipsa divinitas qua humanitas ejus plena erat.

Vers. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est.* Patet omnibus hoc de Christo dici, ad cujus usque adventum principes de tribu Juda exstiterunt in populo Judæorum. Nam Herodes, sub quo Dominus natus est, alienigena erat et proselytus. Jam enim venerat qui mittendus erat. *Et ipse erit expectatio gentium,* ut quæ pretioso sanguine ejus redimendæ erant. *Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam.* Hic aperte ostenditur quod non de Juda sed de Christo ista dicantur. Nam cum de Juda videatur loqui, tamen ad ipsum Judam conversus quasi de alio dicit : *ligans ad vineam pullum suum.* Vineam chorum appellat apostolorum, qui quasi palmites de una et vera vite succreverant, sicut ipse in Evangelio : *Ego sum vitis, vos palmites.* Pullus vero, gentilis populus, quem ad vineam ligavit, quando per apostolicam prædicationem populum domuit, ut illorum fidem et doctrinam sequerentur. Asina vero Ecclesia est ex gentibus congregata, quondam stulta et oneribus peccatorum prægravata, (a) sed postquam fidem Christi recepit, versa vice jugum diaboli projecit et onus Christi leve suscepit. Hanc asinam ad vitem ligavit, quia Ecclesiam ex gentibus vinculis charitatis sibi conjunxit. *Lavabit vino stolam suam.* Stola Christi caro ejus est, quam vino lavit quod de botro in cruce pendente expressum est, quia videlicet carnem suam sanguine passionis suæ perfudit.

Pallium gentes significat, quibus Christus indutus est, juxta quod ei per prophetam dictum est : *His omnibus velut ornamento vestieris (Isa. XLIX, 18).* Pallium ergo suum lavit in sanguine uxæ, quia populum gentium suo redemit cruore. Hinc Joannes : *Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (Apoc. 1, 5).*

Vers. 12. *Pulchriores sunt oculi ejus vino. Oculi Christi apostoli sunt et evangelistæ, qui nobis spiritalem scientiam infuderunt. Vinum vero austeritatem legalis observantiæ designat. Oculi ergo Christi vino pulchriores sunt,* quia doctrina evangelica clarior est legali traditione. *Dentes vero sancti prædicatores sunt, qui sicut dentes cibos, ita infideles a suaduritia comminunt, ut in corpus Ecclesiæ recipiantur.* Lac vero est legalis traditio, qua Judæi tanquam parvuli nutriebantur, non valentes recipere solidum cibum. *Dentes ergo lacte candidiores sunt;* quia prædicatores Novi Testamenti præcellunt legis doctores. Et bene candidi dicuntur, quia qui alios docent, mundi et ab omni labe peccati immunes esse debent.

Vers. 16. *Dan judicabit populum suum.* Hæc verba, quæ sub persona Dan dicuntur, quidam de Juda proditore accipiunt, qui recte coluber et cerastes ap-

pellatur, id est serpens cornutus propter dolos et venena malitiæ. Equum vero vel equitem Christum accipiunt secundum humanitatem. Cujus ungulas coluber vel cerastes momordit, quando morti ejus insidias paravit. Ut caderet accensor ejus retro, hoc est, ut Christus per mortem redigeretur in pulverem sicut cæteri homines. Quasi enim retro cadunt, quando per mortem in terram, de qua sumpti sunt, redeunt. Sed quia prævidit eum prophético spiritu tertia die resurrecturum, ideo dicit : *Salutare tuum expectabo, Domine.* Sed melius hæc verba ad Antichristum referuntur, qui de tribu Dan nasciturus est. Unde tribus Dan recte in deserto in aquilonari parte castra metata fuisse legitur, illum ostendens qui dicit : *Sedebo in monte testamenti, in latere Aquilonis.* Hinc ergo Dan coluber et cerastes appellatur : coluber propter dolum cerastes propter potentiam. Antichristus enim, quos fraude decipere non poterit, per potentiam sæculi quasi cornutus serpens sibi subdere laborabit. Attendendum vero quod dicit, *coluber in via, cerastes in semita.* Nullus ignorat viam latiore esse quam semitam. Ideo per viam designantur lata itinera sæculi gradientes, quos quasi coluber Antichristus occulte mordendo decipiet in semita vero sancti per angustam viam ad vitam tendentes, quos quasi cerastes per potentiam opprimit. *Mordens ungulas equi.* Equus hoc loco mundus accipitur, qui superbiam et ambitionem in cursu labentis temporis spumat. Ungula autem extrema pars pedis est, pes extrema pars corporis. Quia ergo Antichristus extrema mundi tempora capere quærit, ideo ungulas equi mordere dicitur. *Ascensor* autem hujus equi est omnis qui indignitatibus et potentia sæculi gloriatur. *Cerastes* ergo, id est Antichristus, equi ungulas mordet, ut ascensor retro cadat : quia ad hoc extrema mundi tempora occupat, ut reprobos secum ad æternam damnationem trahat. Retro enim cadere reproborum est sicut e contra in faciem cadere electorum. In faciem cadere est de perpetratis malis erubescere, quia qui in faciem cadit, ibi cadit ubi videt ; qui vero retro, ibi cadit ubi non videt. Et ideo *retro cadere* est in æternæ damnationis foveam, dum ignorat, ruere. Quidam hunc locum sub persona Dan de Samson fortissimo ad litteram accipiunt, qui fuit de eadem tribu et judicavit Israel multis annis. Hunc ergo comparat colubro et cerastæ. Sicut enim serpentes transeuntibus insidiantur, sic Samson neminem hostium sinebat per suam transire possessionem vel malum aliquod ibi facere. Sed et si quis fretus agilitate vel fortitudine mordebat ejus ungulas, hoc est, magna virtute eum superabat, et retro illum fugere compellebat quasi equitem retro faciens cadere de equo. Quod autem dicit : *Salutare tuum expectabo, Domine,* sensus talis est : Cum, inquit, viderem Samson fortissimum tam magna facere, et Philistæos, qui tunc præerant Israelitis, devincere, in mandibula asini

(a) Codd., prægnata.

mille viros occidere, portas Gazæ civitatis humeris A impositas in montem deferre, leonem veluti hædum occidere, cum hæc et talia facientem viderem, putavi eum esse Christum. Sed rursus eum viderem eum amoribus meretricis decipi, et cum viderem eum occisum non reargere, intellexi non cum esse nobis repromissum Christum. Ergo *tuum salutare exspectabo*, id est Jesum, qui *salutaris* vel *salus* interpretatur.

Vers. 13. *Zabulon in littore maris habitabit*. Juxta litteram prædicat patriarcha possessionem quam tribus Zabulon tenuit. Possedit enim littus maris Magni *pertingens usque ad Sidonem* maritimam civitatem. Allegorice *Zabulon* Ecclesiam significat, quæ erepta de fluctibus sæculi fruitur soliditate littoris, et est *in statione navium*, quia Ecclesia dilatatur per populos gentilium, quos *Sidon*, quæ *venatio* interpretatur, designat.

Vers. 14. *Issachar*, inquit, *asinus fortis*. Asinum fortem vocat juxta litteram, quia laborabat in vendendis mercibus ad mare. *Accubat in terminis*, videlicet juxta possessionem *Nephtalim*. Hebræi dicunt quod assidue homines illius tribus operabantur in divinæ legis meditatione, et ideo *asinus fortis* vocatur propter assiduum studium inquirendæ sapientiæ. *Issachar asinus fortis*. Quia dixerat possessionem Zabulon in maritimis locis futuram, redit ad mediterranea, et prædicat possessionem *Issachar*, quod fertilissima futura esset, et negotiationibus abundaret. Mystice *Issachar* populum gentilem significat, qui quondam stultus et ignobilis prægravabatur oneribus peccatorum. Postquam vero Christum cognovit, cæpit accubare in terminis, hoc est, requiescere in spe promissæ felicitatis, quam expectat in termino, hoc est, in fine sæculi. *Vidit enim requiem, quod esset bona*, illam videlicet, quæ in alia vita omnibus sanctis repromittitur. *Vidit terram, quod esset optima*, eam, de qua Psalmista dicit: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xvi, 13); et ideo *supposuit humerum ad portandum*, quia pro adeptione patriæ cælestis libenter omnia tolerat sæculi adversa. *Factusque est tributis serviens*, quia censum fidei et honorum actuum Christo reddit.

Vers. 19. *Gad accinctus præliabitur*. In Deuteronomio legimus tribum Gad cum tribu Ruben et dimidia tribu Manasse possessionem trans Jordanem accepisse, tradente sibi Moyse, ea tamen conditione ut non ante in domos suas reverterentur donec cæteri fratres eorum possessionem acciperent. Sicque isti accincti, id est expediti ad bellum vel præparati, perrexerunt ante fratres suos. Cum ergo reversi fuissent peracto bello, et quiete reddita invenerunt filios suos, quos parvos in sua possessione dimiserunt, gravissimo bello impugnari a circumjectis hostibus, et tunc iterum necesse fuit eis ut se accingerent et bellum præpararent. Hoc est quod

dicit: *Gad accinctus præliabitur ante eum*, id est ante populum; et postquam reversus fuerit, *accingetur iterum retrorsum* contra nationes. Allegorice *Gad* Christum significat, qui primo adventu suo, quando occultus venit, accinctus est ut præliaretur contra diabolum, et *accingetur (a) retrorsum* in secundo adventu suo, quando manifestus adveniet, ut judicet mundum, et singulis secundum merita sua reddat.

Vers. 20. *Aser, pinguis panis ejus*. Hæc verba ad fertilitatem possessionis juxta litteram pertinent. Allegorice vero *Aser*, qui *beatus* vel *pinguis panis* interpretatur, eundem Christum designat, cujus *panis pinguis* est, id est corpus ejus, quo ad æternam vitam reficimur, sicut ipse dixit: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi, et do vitam huic mundo* (Joan. vi, 35). Ipse *præbet delicias regibus*, id est sanctis, qui motus corporis sui bene regere novērunt. His *præbet delicias*, id est suavitatem verbi, sive etiam se ipsum, quia *Aser deliciae* interpretatur.

Vers. 21. *Nephtalim cervus emissus*. *Cervus emissus* vocatur propter fructus temporaneos, qui apud illos citius maturescunt; ideo *cervus emissus*, id est velox vel fugax, vocatur. Alia translatio dicit, *Nephtalim ager irriguus*. Significat autem aquas calidas quæ in illa tribu sunt. Vel etiam propter lacum Genesar hoc dicit, qui apud illos est. Hebræi tradunt Tiberiadem civitatem in hac tribu esse, in qua sunt doctores legis. Et hoc est quod dicit, *dans eloquia pulchritudinis*. Mystice *Nephtalim* apostolos designat, qui de tribu *Nephtalim* et *Zabulon* a Domino electi sunt, juxta quod prædictum fuerat per *Isaiam*: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon et terra Nephtalim* (Isa. ix, 1); quia primo Dominus in his locis prædicavit, et tunc *alleviata est terra* eorum, sublato gravissimo jugo diaboli. Ergo *Nephtalim cervus emissus* vocatur, quia apostoli velocissime per universum mundum discurrerunt, et ipsi sunt *fili excussorum* missi de manu Domini, velut sagittæ de manu potentis (Psal. cxxvi, 4). Ipsi dant eloquia pulchritudinis, id est verba prædicationis divinæ.

Vers. 22. *Filius accrescens Joseph, filius accrescens*. *Joseph auctus* interpretatur, id est multiplicatus virtutibus et sæculi dignitate. Et enim *decorus aspectu*. Unde et a principe Ægypti emptus est. *Filiæ discurrerunt super murum*. Dicunt Hebræi quod quando *Joseph* venunducebatur per *Heliopolim* civitatem Ægypti *filiæ*, id est puellæ Ægyptiorum, *discurrebant per murum civitatis*, admirantes ejus pulchritudinem. Qui qualis fuerit, et hoc conjici potest quod feminae, quarum proprie pulchritudo est, eam in *Joseph* mirabantur.

Vers. 23. *Sed exasperaverunt eum, et jurgati sunt*. Propter somnia quæ viderat, dicentes: *Numquid rex noster eris?* — *Inviderunt illi habentes jacula*. Ipsi sauciati jaculis invidiæ *inviderunt illi*. Unde et vendiderunt eum in Ægypto.

C. Garat., accingeretur.

Vers. 24. *Sedit in forti arcus ejus.* Id est virtus ejus et spes ejus *sedit*, hoc est stabilita est *in forti*, hoc est in Christo. *Et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus per manus potentis Jacob*, id est omnipotentis Dei. *Inde*, id est ex Jacob progenie, *egressus est lapis*, id est Christus; *egressus est pastor*, id est Christus, qui est et lapis Israel, id est firmitus et robur omnium Deum contemplantium.

Vers. 25. *Benedictionibus cœli desuper.* Quod dicit, *benedictionibus desuper* et *abyssi*, omnium rerum copiam per hæc duo significat, fertilitatem videlicet terræ, temperiem et proventum cœli, hoc est aeris. Per *benedictiones uberum et valvæ* multiplicandam designat stirpem ejus maxime propter Ephraim, cujus multitudo usque in immensum aucta est. Allegorice *Joseph* Christum significat. *Accrescens* dicitur, quia crevit in fide gentium. Ipse est enim *decorus aspectu*, quia *speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. XLIV. 3). Filiae, quæ discurreunt per murum admirantes ejus pulchritudinem, animæ sunt sanctorum, super soliditatem fidei constitutæ, quæ admirantur pulchritudinem Christi, et tanto eum amplius diligunt, quanto majoris fragilitatis sibi sunt consciæ. Discurrunt super murum, hoc est super soliditatem fidei, vel super insuperabilem firmitatem divinarum Scripturarum, ut ibi possint videre pulchritudinem Christi. *Sed exasperaverunt eum et jurgati sunt.* Hoc de Judæis dicitur, qui exasperaverunt Christum dicentes eum Samaritanum et dæmoniacum. *Habentes jacula invidiæ*, quibus seipsos vulnerabant. Unde et Psalmista: *Dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus* (Psal. LVI, 5). — *Sedit in forti arcus ejus.* Id est spes virtutis ejus mansit in Deo Patre. *Et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus.* Quia vinctus adductus est ante præsidem. Vel *vincula brachiorum* dicit blasphemias quibus opera virtutum ejus impedire conabantur, dicentes eum in Belzebug ejicere dæmonia. Et hoc *per manus potentis Jacob*, id est per operationem omnipotentis Dei. *Deus patris tui adjutor tuus.* Loquitur patriarcha ad Christum secundum hoc quod homo est. *Deus*, inquit, *patris tui*, id est ille Deus quem patres tui adoraverunt, Abraham; Isaac et Jacob. *Et Omnipotens benedicet tibi.* Singulari videlicet benedictione præ cæteris sanctis, per benedictionem cœli desuper et abyssi jacentis deorsum significatur Christo omnia fuisse subjeota, angelos videlicet in cœlo et homines in terra. De hac benedictione Apostolus dicit: *Et exaltavit illum Deus, et donavit illi nomen*, etc. (Philip. II, 9). — *Benedictionibus uberum* dicit, id est duorum Testamentorum, quorum alterum venturum Christum, alterum venisse nuntiavit. His uberibus nutritur infantia Ecclesiæ. Vel etiam *benedictionibus uberum* dicit beatæ Mariæ Virginis, quæ Christum infantem habuit, cujus in corrupta in vulva progenitus est. Unde et in Evangelio exclamans quædam mulier dixit: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti* (Luc. XI, 27). *Benedictiones*

A patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum ejus. Hoc est, illæ benedictiones quibus Deus Pater Filium benedixit, confortatæ sunt et prævaluerunt omnium sanctorum Patrum benedictionibus. Nullus enim justorum Christo exæquari potuit, quia ille per naturam est Dei Filius, cæteri sancti per adoptionis gratiam. *Donec veniret desiderium collium æternorum.* Colles æternos patriarchas et prophetas dicit, qui non jacent in terrenis, sed sublevantur ad cœlestia. Horum *desiderium* fuit, quo desiderabant videre adventum Christi. *Fiant istæ benedictiones in capite Joseph.* Id est, impleantur in Christo. *Et in vertice Nazaræi.* Id est Christi, qui est verus flos munditiæ, in quo primum benedictiones factæ sunt, et ab hoc vertice descenderunt per omnia membra Ecclesiæ usque ad oram vestimenti ejus, id est usque ad novissimum electum.

Vers. 27. *Benjamin lupus rapax.* Hunc locum ita Hebræi edisserunt. Altare quod in templo erat Domini, in parte tribus Benjamin situm erat. Hoc ergo altare vocat lupum sanguinarium et rapacem propter hostias quæ ibi mane offerebantur, et igne, qui erat semper in altari, devorabantur. Hoc est quod dicit: *Mane comedet prædam.* Quod vero sequitur: *Vespere dividet spolia*, ad sacerdotes pertinet, qui ea quæ per diem de sacrificiis altaris a populo consequebantur, vespere inter se dividebant. Et hoc secundum illos. Nos vero de Paulo apostolo dictum accipimus, qui fuit de tribu Benjamin, et quasi *lupus rapax* persecutus est Ecclesiam primo tempore. Unde et in Psalmo dicitur: *Ibi Benjamin in mentis excessu* (Psal. LXVII, 28). Hic ergo mane prædam comedit, quando sanctos laniabat, et acceptis a principibus epistolis usque in exteris nationes sequebatur. Vespere autem divisit spolia, quando jam conversus doctrinam Evangelii magna discretionem fidelibus distribuit. Notandum autem quod cum illis fratribus qui de liberis nati erant, id est Lia et Rachele, etiam ancillarum filii benedicti sunt: in quo ostenditur non esse personarum acceptionem apud Deum, qui omnes vult salvos fieri, nec discernit gradus nativitatibus, quos una fides facit æquales.

Vers. 32. *Appositusque est ad populum suum.* Sæpe hoc legitur in divina Scriptura: *Appositus est ad fratres suos, appositusque est ad populum suum.* Ideo quærendum de quo populo dicatur. Nam de patribus nulla quæstio est, quod videlicet cum Abraham et Isaac congregaretur. De populo autem dubium est, quia populus est multitudo. Illi vero adhuc tam parvi erant, ut populus dici non possint. Intelligamus ergo hoc non de solis sanctis hominibus dictum, sed etiam de angelis, ad quorum societatem sancti de mundo transeuntes apponebantur. De hoc populo Paulus dicit: *Accessistis ad montem Sion et ad Hierusalem cœlestem, et ad frequentiam angelorum* (Hebr. XII, 22).

CAPUT L.

Vers. 3. *Transierunt quadraginta dies.* Hic numerus poenitentiae et humilitati convenit. Unde et in Lege et in Evangelio et ab ipso Domino observatus est.

Septuaginta diebus Ethnici, id est gentiles, novem diebus flebant mortuos suos. Unde et novendialis vocabatur nona dies, quando sepeliebatur. Nostri vero, id est Dei cultores, septem diebus exsequias mortuorum celebrant. Unde scriptum est : *Luctus mortui septem dies ; luctus autem fatui omne tempus vite ejus* (Eccli. xii, 13). Septenarius requiem significat : unde et septima dies Sabbatum, id est *requies*, appellatur. Celebrant ergo septimam diem mortuorum optantes illos requiescere cum Domino a laboribus presentis sæculi. Hic ergo dicit : *Flevit eum Ægyptus septuaginta diebus*, qui est decuplatus septenarius. Nam septies deni septuaginta sunt. Potest et hoc dici, quia sicut tertia dies mortui agitur a fidelibus, ut anima, quæ triplicis naturæ est, requiescat ; ita septima dies celebratur, ut anima corpori reconciliatur, quæ carne illicita peccavit. In septem enim tria sunt et quatuor. Et ternarius, ut dictum est, pertinet ad animam, quæ est irascibilis, concupiscibilis, rationalis ; quaternarius ad corpus, quod quatuor constat elementis.

Vers. 10. *Veneruntque ad aream, quæ sita est trans Jordanem*. Septuaginta dicunt, *ad aream Adad*, qui locus trans Jordanem est, et multis passuum millibus distat ab Abramio, id est a loco ubi Abraham sepultus est. Ergo prætergressi sunt lacum ubi sepeliri debebat Jacob, et postea remenso Jordane redierunt ad locum duplicis speluncæ. Unde quæri potest quare hoc fecerint. Sed forte dicet aliquis quod timerent ne bella contra se surgerent, sicut et filii Israel circumducti sunt quadraginta annis per desertum, donec quadragesimo anno transmissio Jordane venirent in terram promissionis. Sed causa majoris

(a) Ita codex Tegerns.

A significantiæ hoc factum esse sciamus. In hoc enim loco qui area Adad dicitur, postea multitudo filiorum Israel murmurans contra Dominum igne divino consumpta est. Hoc ergo præsignabat luctus ille vehementis, quo non tantum mors Jacob, quantum ruina illius populi quæ ibi futura erat, deflebatur.

Vers. 21. *Locutus est fratribus : Post mortem meam visitabit vos Dominus*, et reliqua. Joseph igitur, qui sicut pater ejus Jacob terram repromissionis totamente desiderabat, incolatumque Ægypti detestabatur ; moraliter nos instruit ut quamdiu sumus in hoc mundo, semper desideremus ingredi terram repromissionis, id est *terram viventium*, ibique requiescere optemus. Quod tunc digne fit si numerum annorum ætatis ipsius moribus imitemur.

B Vers. 25. *Centum ergo et decem vite suæ annis expletis mortuus est*. Et nos studeamus, quod per Decalogi numerum vel observantiam ad æternam beatitudinem quam centenarius numerus designat, perveniamus. *Conditus est quoque aromatibus ipse Joseph, et repositus est in loculo in Ægypto*. Loculus est vas repositorium, ubi aliquid asservandum commendatur. O felix anima, quæ, aromatibus virtutum condita, in hoc corpusculo degens quotidie proficiendo perenni vite reservatur ! Sine dubio si tali condimento condita in fide, spe et charitate custodita fuerit, per gratiam Christi ad divinæ contemplationis speciem pervenire merebitur, cujus adeptio perfecta est lætitiæ ; quam Psalmista oculis aspiciens ait : *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, Domine : delectationes in dextera tua usque in finem* (Psal. xv, 11).

C Amen.

Explicit Commentum Bressith (a).

REMIGII

MONACHI ANTISSIODORENSIS ORDINIS SANCTI BENEDICTI

ENARRATIONUM IN PSALMOS

LIBER UNUS.

DIVERSA DIVERSORUM IN PSALMOS PRÆAMBULA.

(Ex Bibliotheca Maxima Veterum Patrum.)

Quid significet IN FINEM, quod frequenter invenitur in titulis psalmorum.

Finem duobus modis accipimus. Primus est iste communis atque moralis, quando res aliqua ad extremum deducta pervenerit, nec ulterius potest prode, quæ motus sui terminum probatur accipere.

Sic enim dicimus *finitum cibum*, qui sedula comestione consumptus est ; *finitam pecuniam*, quæ docetur expensa, et cætera quæ hoc modo probatur edici.

Secundus dicitur *finis perpetuus atque perfectus*, quem modo quærimus : qui tunc nobis protendi ma-